

Toolkit

Duurzame Stadsrandgebieden

Sustainable
URBAN FRINGES
SURF

European Union

European Regional Development Fund

Sustainable
URBAN FRINGES
SURF

The Interreg IVB
North Sea Region
Programme

European Union

European Regional Development Fund

Gemeente Enschede

Deze toolkit is geschreven door:

Bauke de Vries

Huib Haccoû

Theo de Bruijn

Daan Stortelder

Of Saxion University of Applied Sciences

University
of Applied
Sciences

De informatie over de tools en projecten is geleverd door de partners van het Interreg IV project Sustainable Urban Fringes (SURF)

Voorwoord

Deze toolkit is een van de producten die voortkomen uit het project Sustainable Urban Fringes (SURF), dat deel uitmaakt van het Interreg IVB North Sea Region Programme. Het project SURF heeft gebiedsautoriteiten en experts uit de Noordzee bijeen gebracht, om kennis uit te wisselen over duurzame ontwikkeling in stadsrandzones en om bouwstenen te ontwikkelen voor een gemeenschappelijke aanpak hiervoor. De volgende partners zijn betrokken geweest bij dit project:

- Aberdeen City Council, UK
- City of Bradford (Airedale Partnership), UK
- Norfolk County Council, UK
- Gemeente Enschede, Nederland
- Gemeente Almelo, Nederland
- Gemeente Hengelo, Nederland
- Provincie Oost-Vlaanderen, België
- Provincie West-Vlaanderen, België
- Provincie Antwerpen, België
- Hanzestad Hamburg, Duitsland
- Gemeente Harryda, Zweden
- Kenniscentrum Leefomgeving, Saxion, Nederland
- School of the Built Environment at Leeds Metropolitan University, UK

In deze toolkit wordt een selectie van de interventies beschreven die partners toegepast hebben tijdens het SURF project, om bij te dragen aan duurzame ontwikkeling in stadsrandgebieden. De toolkit heeft niet de intentie om uitputtend te zijn, daarvoor is het palet aan activiteiten dat partners hebben ingezet te groot en divers. We hopen een inspirerende selectie van veelbelovende en effectieve interventies te presenteren die duurzame ontwikkeling in stadsrandgebieden kunnen stimuleren.

De toolkit bestaat uit drie onderdelen. In de inleiding wordt de visie op duurzame ontwikkeling in stadsrandgebieden gepresenteerd, zoals die binnen SURF ontwikkeld is. Daarna volgt de beschrijving van de geselecteerde tools. Tot slot volgt een reflectie, waarin enkele algemene conclusies over de effectiviteit van de tools en de bereikte resultaten van het SURF project belicht worden.

Dankbetuiging

Deze toolkit is het resultaat van het werk van heel veel mensen. Alle partners van het SURF project hebben bijgedragen aan de toolkit, door het leveren van materiaal of het becommentariëren van concepten. Zonder hun bijdrage had deze toolkit niet samengesteld kunnen worden.

Reacties

De toolkit beschrijft de toegepaste interventies en de leerervaringen vanuit SURF, zoals die beschikbaar waren eind 2012, na ruim drie jaar werk in het SURF project. Veel van de projecten van de partners staan feitelijk nog maar aan het begin van de realisatiefase. De verwachting is dat daar de komende jaren nog veel geleerd wordt over de effectiviteit van de toegepaste interventies. Ook veel andere organisaties buiten het netwerk van SURF werken aan duurzame ontwikkeling in stadsrandgebieden en bouwen aan kennis en ervaring op dat gebied. Iedereen die ervaringen heeft die bij kunnen dragen aan een geactualiseerde en uitgebreide toolkit 2.0 is van harte welkom om zijn of haar ervaringen te delen. U kunt contact opnemen met het Kenniscentrum Leefomgeving van Saxion, via kcl@saxion.nl, of lid worden van de LinkedIn groep Sustainable Urban Fringes. U kunt ook contact op nemen met de opstellers van de toolkit

www.sustainablefringes.eu

Saxion Kenniscentrum Leefomgeving

Bauke de Vries: b.j.devries@saxion.nl

Theo de Bruijn: t.j.n.m.debruijn@saxion.nl

Huib Haccoû: t.haccou@tip.nl

Goos Lier: g.lier@saxion.nl

Deel 1: Inleiding	7
Deel 2: De tools die gebruikt zijn binnen SURF	13
Tool categorie: bouwen van netwerken	15
Participatie bij het vaststellen van landschappelijke kwaliteitsambities (<i>Provincie Antwerpen, België</i>)	16
Interactieve inventarisatie openbare ruimte (<i>Aberdeen, Schotland</i>)	19
Virtuele gebiedsverkenner (<i>Norfolk, Engeland</i>)	23
Integreren van traditionele en modern communicatiemethoden (<i>Norfolk, Engeland</i>)	27
Regionaal gebiedsplatform (<i>Hanzestad Hamburg, Duitsland</i>)	30
Ontwikkeling van een regionale visie op stadsranden (<i>Regio Twente, Nederland</i>)	33
Groene Kennispoort (<i>Regio Twente, Nederland</i>)	36
Samenwerking tussen overheden en hoger onderwijs (<i>Provincie West-Vlaanderen, België</i>)	39
Vereniging Vrienden van het Weusthag (<i>Hengelo, Nederland</i>)	42
Tool categorie: creëren van synergie tussen verschillende kwaliteiten	46
Provinciale Kwaliteitskamer (<i>Provincie Oost-Vlaanderen, België</i>)	48
Regional Park (<i>Hanzestad Hamburg, Duitsland</i>)	52
Gids Buitenkans (<i>Enschede, Nederland</i>)	54
Bedrijfscoaches (<i>Almelo, Nederland</i>)	58
Natuur op bedrijventerreinen (<i>Almelo, Nederland</i>)	60
Versterken van regionale identiteit (<i>Provincie West-Vlaanderen, België</i>)	63
Betrokkenheid van bedrijven bij dorpsontwikkelingsplannen (<i>Bradford, Worth Valley, Engeland</i>)	66
Uitnodigingsplanologie bij geconcentreerde eigendomssituatie in stadsrandgebieden	69
Rondje Enschede (<i>Enschede, Nederland</i>)	71
Meervoudig ruimtegebruik bij klimaatadaptatie: Zandweteringpark (<i>Deventer, Nederland</i>)	74
Deel 3: Reflectie	77
Geciteerde bronnen en suggesties voor verdere verdieping	81

Deel 1: Inleiding

Nederland en Vlaanderen zijn beide dichtbevolkt. Wonen, werken, natuur, recreatie en mobiliteit strijden om schaarse ruimte. Met name Nederland staat bekend om het streven om steden zo compact mogelijk te houden. Nieuwe woon- en werklocaties worden zo dicht mogelijk tegen bestaand bebouwd gebied ontwikkeld. Het beleid gericht op het platteland betrof vooral landbouw, en later ook de verbreding van die landbouw. Ook in Vlaanderen zijn plattelandsontwikkeling en stedelijk beleid veelal gescheiden werelden geweest. De laatste jaren zien we een nieuw fenomeen: een groeiende aandacht juist voor het gebied tussen stad en land, ofwel stadsrandgebieden. Dat heeft te maken met de grote transformaties die gaande zijn in zowel stad als landelijk gebied, en met een groeiend besef van toegenomen verwevenheid tussen de beide gebieden.

Een belangrijke factor hiervoor is de demografische verandering die in veel Europese landen nu al zichtbaar is, of in de komende decennia zichtbaar zal worden. In de afgelopen tientallen jaren werden stadsrandgebieden vooral gezien als een 'tijdelijk gebied', in afwachting van de volgende periode van stedelijke uitbreiding. In veel gebieden in Europa stagneert deze stedelijke uitbreiding en is het realiseren van uitbreidingswijken of nieuwe bedrijventerreinen in huidig landelijk gebied niet langer een vanzelfsprekendheid. Deze ontwikkeling geeft de stadsrandzone een meer permanent karakter en dit leidt tot speciale aandacht voor stadsranden vanuit verschillende beleidsperspectieven: ruimtelijke ordening, economische ontwikkeling, ontwikkelingen op het gebied van landbouw, natuur en landschap. Dat wordt nog versterkt door nieuwe beleidsopgaven die zich aandienen: onder de paraplu van duurzaamheid wordt bijvoorbeeld gezocht naar locaties voor waterretentie, worden energielandschappen ontwikkeld en wordt de voedselrelatie tussen stad en ommeland deels hersteld. Het ontwikkelen van een integrale visie op duurzame ontwikkeling van stadsranden is daarmee een belangrijke taak, maar ook een complexe. Dat hangt samen met de veelheid aan beleidsthema's op de grens van stad en landelijk gebied, en ook met de vaak versnipperde beleidsverantwoordelijkheid.

De afgelopen jaren zijn er in Nederland en Vlaanderen verschillende programma's ontwikkeld op nationaal, provinciaal en lokaal niveau, zie de twee voorbeelden in de kaders hieronder. Dat tekent het zoeken naar de juiste insteek op het juiste niveau. Het definitieve antwoord is nog niet gevonden.

Innovatieprogramma 'Mooi Nederland'

Landschap dat een versnipperd en verstedelijkt karakter krijgt door ogenschijnlijk lukrake bebouwing langs snelwegen en in stadsranden. In Nederland ligt verrommeling op de loer. Het nationale Innovatieprogramma Mooi Nederland stimuleerde vanaf begin 2009 oplossingen voor drie opgaven: tegengaan van verrommeling, bevorderen van zuinig en slim ruimtegebruik en verbeteren van de ruimtelijke kwaliteit. Stadsranden waren een de gebieden waar de aandacht op was gericht. Een belangrijke doelstelling was daarbij het voorkomen dat stadsranden barrières worden die mensen uit de stad beletten het omliggende groen te bereiken. Gepleit wordt met name voor een intergemeentelijke en gebiedsgerichte visie waarin een samenhangend geheel van functies en ruimteclaims wordt samengebracht. Het programma bevat 7 voorbeeldprojecten.

http://kennisbank.platform31.nl/pages/gerelateerdeInformatie?dossier_id=58

Nota 'Gebiedsgerichte Werking' West-Vlaanderen

In Vlaanderen bestaat weinig specifiek beleid voor stadsranden, maar komt het wel terug in verschillende beleidsaanpakken, ook op provinciaal niveau. Eén voorbeeld daarvan is de sectorale beleidsnota 2007-2012 'Gebiedsgerichte Werking' van de provincie West-Vlaanderen. Daarin wordt op zoek gegaan naar oplossingen op maat voor gebiedsspecifieke complexe problemen en/of kansen in de verschillende streken. Als één van die kansen/problemen ziet de provincie (als intermediair bestuur) de interactie tussen het platteland, de stedelijke gebieden en hun rand. In de nota constateert de provincie dat de interactie tussen de stad, rand en platteland meer en meer op de agenda staat van diverse overheden en partners. Stad en platteland zijn, zeker in verdicht gebied als Vlaanderen, niet langer te scheiden. Eén van de doelstellingen van de nota is het stimuleren van de interactie tussen stad, rand en platteland. Dat uitte zich in het ontwikkelen van een visie waarin ook de rol van de provincie wordt gespecificeerd en het opzetten van een aantal strategische projecten alsmede de opbouw van expertise.

http://www.west-vlaanderen.be/provincie/beleid_bestuur/Documents/beleidsnota_gebiedsgerichte_werking.pdf

Bij de partners in het SURF-project was sprake van een grote diversiteit aan overheidsstructuren en verantwoordelijkheden in de betreffende stadsrandgebieden. Soms valt het stadsrandgebied onder de verantwoordelijkheid van een grote stad met buitenwijken of voorsteden, soms onder de verantwoordelijkheid van een stedelijke regio, soms is de provincie de eindverantwoordelijke voor beleidskeuzes. In alle gevallen was sprake van een intensieve en groeiende samenwerking tussen de verschillende betrokken overheden en private partijen zoals burgers, maatschappelijke organisaties en bedrijven.

Creëren van synergie

Stadsrandgebieden vormen de overgangsgebieden tussen stedelijke en landelijke gebieden, waar stedelijke en landelijke functies elkaar tegenkomen en elkaar wederzijds beïnvloeden. Deze interactie kan zowel leiden tot positieve resultaten (synergie tussen functies en kwaliteiten, het toevoegen van kwaliteit) als tot negatieve resultaten (negatieve wederzijdse beïnvloeding, verlies aan kwaliteit vanwege de interactie tussen de verschillende functies).

Een voorbeeld van synergie is de aanwezigheid van een aantrekkelijk agrarisch landschap waarin functies zoals voedselproductie, creëren van werkgelegenheid, recreatie, waterbeheer en natuurbescherming gecombineerd worden. Een voorbeeld van negatieve interferentie is de aanwezigheid van een vervuild bedrijventerrein in de stadsrand, dat leidt tot waardedaling van omliggend vastgoed en verpaupering van omliggende woonwijken en buitengebieden, resulterend in een negatieve spiraal. Lokale en regionale overheden zoeken naar een goed uitgebalanceerde mix van functies en kwaliteiten in stadsrandgebieden, samen met andere overheden, burgers en maatschappelijke organisaties. Deze toolkit laat voorbeelden zien van de interventies die in dit verband gebruikt zijn.

De toolkit: doel en doelgroep

Stadsrandgebieden bieden complexe uitdagingen aan overheden. Niet alleen liggen er vaak forse opgaven op het gebied van ruimtelijke en milieukwaliteit of sociaal- economische ontwikkeling, maar ook is vaak sprake van een complexe en onduidelijke verantwoordelijkheidsstructuur. Gemeenten, provincies, waterschappen en rijk hebben ieder hun eigen verantwoordelijkheden en bevoegdheden, en juist in de stadsrand leidt dat nogal eens tot overlap of juist tot een situatie waarin niemand zich verantwoordelijk voelt. Private partners zoals bedrijvenverenigingen of energiecoöperaties krijgen of nemen daarnaast ook steeds meer verantwoordelijkheid op dit gebied. Deze toolkit laat succesvolle voorbeelden zien van aanpakken zoals die bij de verschillende SURF partners zijn toegepast.

De toolkit heeft niet de intentie om compleet te zijn, of toepasbaar te zijn in iedere denkbare plaatselijke situatie. Hij biedt voorbeelden van de lessen die geleerd zijn binnen de SURF-partners en wil op die manier inspiratie bieden aan lokale en regionale gebiedsautoriteiten die zelf te maken hebben met planningsvraagstukken in stadsrandgebieden. Van iedere tool is een beschrijving weergegeven van de context, de wijze van werken en de succes- en faalfactoren. Via de contactinformatie is desgewenst aanvullende informatie te verkrijgen. Alle SURF-partners zijn graag bereid om hun ervaringen te delen.

De meeste SURF-projecten hadden een lange periode van voorbereiding nodig voordat zichtbare activiteiten in het gebied gerealiseerd konden worden. Deze lange voorbereidingsperiode is inherent aan complexe ruimtelijke projecten, met veel verschillende functies en veel verschillende actoren. Als gevolg van de lange voorbereidingsperiode zijn veel van de fysieke ingrepen of ontwikkelde interventies nog maar kort geleden gerealiseerd. Daardoor is er vaak nog geen gelegenheid geweest voor een grondige evaluatie van de ervaringen van de interventies en de waardering ervan door de betrokken actoren. Ook is nog niet altijd duidelijkheid over de resultaten van de interventies op de lange termijn. Hiervoor is het nodig om de projecten langer te blijven volgen. We hopen dat deze kennis op den duur bijdraagt aan een verdieping van het inzicht in de succesfactoren van de projecten en tevens in de verbeterpunten.

Stadsrandgebieden

In deze toolkit en binnen het SURF project wordt het stadsrandgebied niet gezien als een gebied met een duidelijke en eenduidige begrenzing. Het begint in het stedelijk gebied, waar de dichtheden aan woningen dalen en waar landelijke functies zoals voedselproductie en waterberging zichtbaar worden. Het eindigt in het landelijk gebied, waar stedelijke invloeden zoals geconcentreerde woningbouw en bedrijvigheid niet langer zichtbaar zijn in het landschap. Het stadsrandgebied is geen scherpe lijn, maar een zone met zowel stedelijke als rurale invloeden. Een discussie over exacte grenzen is in de meeste gevallen weinig zinvol. Soms zal de stadsrandzone pas eindigen op kilometers afstand van de feitelijke grens tussen stad en landelijk gebied.

Overall in Europa wordt het stadsrandgebied beschouwd als een erg belangrijk gebied vanuit het perspectief van overheidsbeleid. De specifieke situatie in stadsrandgebieden verschilt van stad tot stad en van land tot land. Hieronder worden enkele kenmerken beschreven die onderscheiden kunnen worden in deze gebieden, en sommige opgaven die zich vaak bij uitstek in stadsrandgebieden voordoen.

- Verschillen en schommelingen in (verwachte) waarde van onroerend goed: als in een landbouwgebied stedelijke ontwikkeling wordt verwacht, kan dit leiden tot prijsstijging, maar als groeiverwachtingen naar beneden worden bijgesteld kan dit ook weer leiden tot prijsdaling of afwaardering van een te hoog ingeschatte boekwaarde.
- Gebrek aan samenhang in ruimtelijk beleid en regelgeving, dat mogelijk kan leiden tot afname van ruimtelijke kwaliteit en verlies van aantrekkelijkheid van een gebied.
- Dit kan leiden tot gebrek aan identiteit: het gebied is niet stedelijk en niet landelijk, heeft geen specifieke cultuurhistorische of regionale identiteit.
- Anderzijds worden stadsrandgebieden vaak beschouwd als een aantrekkelijke plek om te wonen, vanwege de nabijheid van zowel groene ruimte als stedelijke voorzieningen en functies. Ruimte voor grote en groene kavels en woongebieden, en gebouwen en landgoederen met cultuurhistorische waarde.
- Het gebied waar ruimte vragende stedelijke voorzieningen geconcentreerd zijn: knooppunten van infrastructuur, bedrijventerreinen, rioolwaterzuiveringsinstallaties, afvalstortterreinen en voorzieningen voor recycling, megawinkels en groothandelsvoorzieningen.
- Het gebied waar specifieke sociale en recreatieve voorzieningen geconcentreerd zijn: volkstuincomplexen, openbare parken en groenzones, sportvoorzieningen, maneges, wandel- en fietsroutes.
- Op veel plaatsen wordt de stadsrandzone juist beleefd als een zone waar stad en landelijk gebied ruimtelijk van elkaar gescheiden zijn. Een snelweg, rivier of kanaal vormt een onneembare barrière tussen stad en landelijk gebied, wat de mogelijkheden beperkt voor recreatieve of economische functies in de stadsrand.
- Een verandering van functies als gevolg van lokale, regionale, landelijke en internationale ontwikkelingen: landbouwgrond komt beschikbaar voor andere functies; monofunctionele landbouw voor de wereldmarkt maakt plaats voor multifunctionele stadslandbouw meer afgestemd op lokale markten. Landbouw in stadsrandgebieden wordt meer en meer gecombineerd met andere maatschappelijke functies zoals zorg, kinderopvang of recreatie. Open gebieden worden ingericht voor waterretentiegebieden, als onderdeel van beleid voor klimaatadaptatie.
- Een gebied met specifieke kansen en risico's op het gebied van milieu. Stedelijk water kan schoon water uit het landelijk gebied vervuilen; versnippering en degradatie van het landschap; kans op achteruitgang van biodiversiteit in rommelzones. Aan de andere kant biedt juist de stadsrand kansen voor landschap, milieu en biodiversiteit. Waterretentie, toepassing van innovatieve zuiveringstechnieken die energie produceren en nutriënten terugwinnen; productie van duurzame energie zoals wind, PV, waterkracht en biomassa.

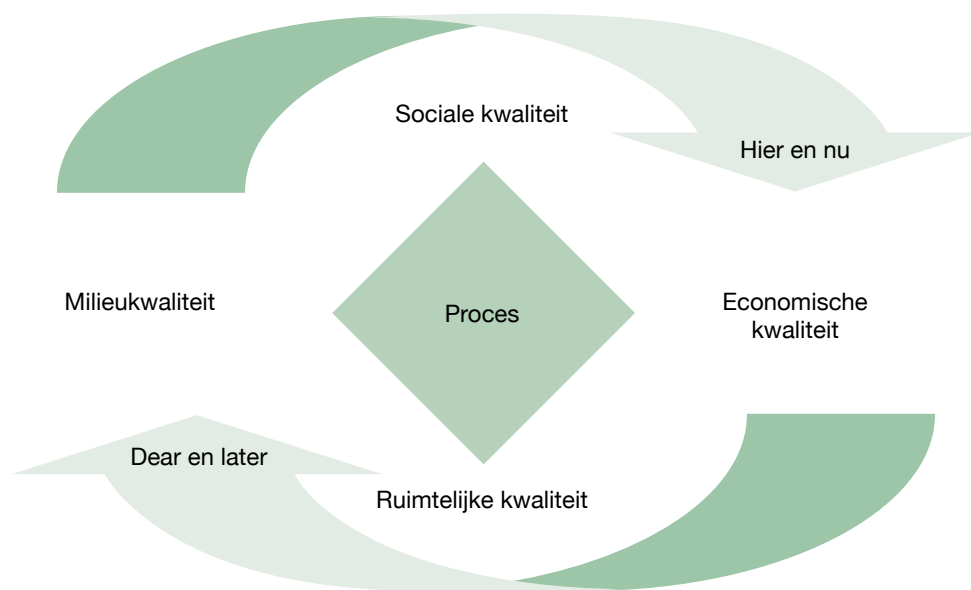

Duurzame stadsrandgebieden

Het SURF-project was speciaal gericht op het creëren van duurzame ontwikkeling in stadsrandgebieden. De tools die in deze toolkit beschreven worden maken dat (deels) zichtbaar. Duurzame ontwikkeling wordt binnen SURF gedefinieerd als een proces dat leidt tot integrale, toekomstgerichte kwaliteit. De kernelementen van de benadering die hiervoor ontwikkeld is, worden hieronder besproken.

De duurzaamheidsvisie van SURF vindt haar basis in de definitie van duurzame ontwikkeling zoals die in 1987 is opgesteld door de Brundtland Commissie: duurzame ontwikkeling houdt in dat de behoeften van de huidige generatie vervuld worden, zonder dat toekomstige generaties worden belemmerd in het vervullen van hun behoeften. Anders gezegd: duurzame ontwikkeling staat voor een betere kwaliteit van leven voor iedereen, nu en in de toekomst. Duurzame ontwikkeling biedt een visie op ontwikkeling waarbij doelen voor de korte termijn en de lange termijn geïntegreerd worden. Tevens worden lokale en wereldwijde vraagstukken aan elkaar verbonden en worden sociale, economische en milieuvraagstukken beschouwd als onlosmakelijk verbonden en onderling afhankelijke onderdelen van de ontwikkeling van de samenleving. Binnen de context van stadsrandgebieden gaat duurzame ontwikkeling dan vooral over het integreren van verschillende soorten kwaliteiten, waarbij rekening gehouden wordt met de tijdsdimensie (relatie tussen nu en later) en de ruimtelijke dimensie (relatie tussen hier en elders).

De kern van duurzame ontwikkeling is het besef dat kwaliteit een breed begrip is dat verschillende perspectieven met elkaar combineert: milieukwaliteit, ruimtelijke kwaliteit, sociale kwaliteit en economische kwaliteit. Het ontwikkelen en uitvoeren van maatregelen op dit gebied gebeurt in een participatief proces, waarin alle betrokken stakeholders een actieve rol hebben. Er wordt niet alleen gekeken naar de situatie hier en nu maar ook naar de effecten elders, zowel dichtbij als veraf, en de effecten op de langere termijn. Figuur 1 visualiseert dit perspectief op duurzame gebiedsontwikkeling:

Figuur 1. Kwaliteitsaspecten van duurzame gebiedsontwikkeling (De Bruijn 2004)

De centrale opgave bij het ontwerp van producten en gebouwen en bij de inrichting van gebieden is het toevoegen van kwaliteit, het creëren van meerwaarde ten opzichte van de huidige situatie, liefst voor meerdere van de hierboven genoemde kwaliteitsaspecten. Bijvoorbeeld, een goed ontworpen huis of bedrijfsgebouw in de stadsrand kan energie produceren in plaats van minder energie gebruiken dan de wettelijke normen, bijvoorbeeld door het gebruik van geothermie of de plaatsing van PV-panelen. Het kan de waterkwaliteit in een gebied verbeteren in plaats van minder vervuilen dan wettelijk is toegestaan, bijvoorbeeld door plaatsing van een groen dak of door het toepassen van helofytenfilters. Het kan biodiversiteit toevoegen in plaats van minder biodiversiteit vernietigen dan wettelijk is toegestaan, bijvoorbeeld wanneer intensief grasland of maïsland in de stadsrand plaats maakt voor een goed ontworpen groen bedrijventerrein of een gevarieerd openbaar groengebied.

Gebiedsontwikkeling dient er daarom niet alleen op gericht te zijn milieukwaliteit toe te voegen, maar hetzelfde geldt voor de andere duurzaamheidsdimensies. Vaak kunnen maatregelen een positief effect hebben op verschillende dimensies, en zo leiden tot synergie.

Naast synergie tussen duurzaamheidsdimensies dient er bij planvorming in stadsrandgebieden ook aandacht te zijn voor synergie tussen verschillende gebieden en tussen verschillende stakeholders. Bijvoorbeeld synergie tussen de stad, de stadsrand en het buitengebied, of synergie tussen overheden, bewoners en ondernemers.

De laatste jaren nemen de mogelijkheden voor het realiseren van wederzijds voordeel snel toe als gevolg van bijvoorbeeld technologische innovatie: technologie voor duurzame energie is de laatste jaren flink goedkoper geworden, gemakkelijker in gebruik en meer bijdragend aan wooncomfort. Voorzieningen voor waterberging en –zuivering kunnen bij slim ontwerp een bijdrage leveren aan ruimtelijke kwaliteit van een gebied of extra kansen voor biodiversiteit, enzovoort.

Bij het zoeken naar synergie zullen zich altijd situaties voordoen waar belangentegenstellingen strijdig blijven, of waar bij een deel van de stakeholders het beeld leeft dat belangen niet met elkaar te verenigen zijn. Het is belangrijk om een open oog te houden voor dergelijke situaties en te zoeken naar oplossingen voor feitelijke belangentegenstelling (techniek, andere financieringsvormen) of om communicatie te verbeteren in situaties waarin sprake is van een verkeerd beeld van voor- en nadelen van een beoogde ingreep.

Enkele voorbeelden kunnen deze benadering van duurzame gebiedsontwikkeling verder toelichten. Op steeds meer plaatsen in stadsrandgebieden worden voorzieningen getroffen voor waterberging, als onderdeel van klimaatadaptatiebeleid. Dit creëert uitstekende mogelijkheden voor het versterken van andere functies en kwaliteiten, zoals versterking van de biodiversiteit en verbetering van recreatieve mogelijkheden. Zie bijvoorbeeld het Zandweteringpark in de noordelijke stadsrand van Deventer. Een ander voorbeeld is de ontwikkeling van voormalige monofunctionele landbouwbedrijven naar multifunctionele bedrijven waar regionale voedselproductie gecombineerd wordt met voorzieningen zoals kinderopvang of andere zorgfuncties, recreatie of een boerderijwinkel.

Tools voor duurzame stadsrandgebieden

Deze toolkit duurzame stadsrandgebieden bevat tools, dat wil zeggen interventies, die lokale en regionale overheden zelf, of in samenwerking met andere actoren hebben toegepast om duurzame ontwikkeling in stadsrandgebieden te versterken. Ze richten zich op twee van de invalshoeken die hierboven gepresenteerd zijn: het versterken van netwerken tussen verschillende stakeholders en het creëren van synergie tussen verschillende duurzaamheidsdimensies. Dit kan bijdragen aan een integrale en breed gedragen benadering voor het verbeteren van de kwaliteit van het gebied.

De interventies zijn niet bedoeld om letterlijk te kopiëren naar andere situaties. Daarvoor is iedere situatie doorgaans te zeer uniek, met zijn eigen fysieke kenmerken, zijn eigen bestuurlijke setting en zijn eigen netwerk van stakeholders. We hopen dat de tools kunnen dienen als bron van inspiratie voor min of meer vergelijkbare situaties. We hopen bovendien in de gelegenheid te zijn om de SURF-projecten langer te kunnen volgen en kennis te nemen van andere initiatieven voor verduurzaming van stadsrandgebieden, zodat we meer leren over de effectiviteit van de hier gepresenteerde interventies.

Deel 2. De tools die gebruikt zijn binnen SURF

Dit deel beschrijft de tools gebruikt door de SURF partners, die bijgedragen hebben aan duurzame ontwikkeling in stadsrandgebieden. Deze lijst van tools is niet bedoeld als uitputtend. Hij heeft vooral tot doel om veelbelovende voorbeelden te laten zien die al gebruikt worden, om zo anderen te inspireren en te stimuleren om contact te zoeken met de SURF partners. Ze zijn graag bereid om hun ervaringen te delen en te spiegelen aan ervaringen van andere gebiedsautoriteiten.

De tools zijn opgedeeld in twee verschillende categorieën, voortbordurend op de hierboven gepresenteerde visie op duurzame gebiedsontwikkeling.

- Bouwen van netwerken tussen verschillende stakeholders in stadsrandgebieden;
- Creëren van synergie tussen verschillende soorten kwaliteiten in de gebieden.

Elke toolbeschrijving start met een korte beschrijving van het gebied en de context waar het is toegepast. Zowel de fysieke kenmerken van het gebied als de beleidsmatige context komen hier kort aan de orde. Voor iedere tool zijn in het kort de belangrijkste succes- en faalfactoren beschreven, en is meestal kort aangegeven wat eventueel verbeterd had kunnen worden aan de aanpak. Aan het einde van iedere toolbeschrijving is contactinformatie opgenomen, die het mogelijk maakt aan de lezer om zelf contact te zoeken met de projectleider of andere direct betrokkenen.

De beschrijvingen van de tools zijn gebaseerd op de informatie die verstrekt is door de SURF projectpartners, in mondelinge interviews, e-mails en telefoongesprekken. Alle toolbeschrijvingen zijn gecontroleerd en akkoord bevonden door de projectpartners. De reflectie op de resultaten die bereikt zijn en op de succes- en faalfactoren van de projecten ('waarom heeft het gewerkt?'; 'wat kon beter?') is ook vooral gebaseerd op het oordeel van de SURF projectpartners zelf.

Deze aanpak heeft tot gevolg dat de beschrijving van de SURF tools niet beschouwd moet worden als hard wetenschappelijk bewijs voor de kwaliteit van de tool of de toepassingsmogelijkheden van de tool elders. Omdat veel van de projecten feitelijk nog maar net gestart zijn, was een check over de tools vanuit het perspectief van betrokken doelgroepen veelal nog niet goed mogelijk. Dat is een stap die we graag alsnog zetten in de toekomst.

De toolkit biedt wel een bron van inspiratie voor nieuwe manieren om stakeholders te betrekken en synergie tussen kwaliteiten te realiseren, gebaseerd op drie jaar praktijkervaring bij de SURF projectpartners.

Hieronder worden de twee categorieën interventies kort beschreven, gevolgd door een uitgebreidere beschrijving van ieder van de tools. Iedere tool heeft een of meer van de volgende karakteristieken:

- Communicatie: alle vormen van communicatie, zowel interpersoonlijk als via verschillende massamedia. Informatievoorziening, bewustwording, educatie, participatie.
- Wet- en regelgeving: interventies waarbij sprake is van specifieke wettelijke procedures, zoals inrichtingsplannen, vergunningen en dergelijke.
- Inrichting en ontwerp: alle tools waar ruimtelijke inrichting en ontwerp een belangrijke rol speelt: de fysiek verdeling van functies en activiteiten in een gebied; het ontwerp van gebieden en gebouwen.
- Financiële tools: alle tools waar financiële consequenties gebruikt worden om gewenst gedrag te stimuleren of om ongewenst gedrag te ontmoedigen: subsidies, belastingen, investeringsbudgetten en dergelijke.
- Digitale en online tools: specifieke tools voor communicatie en participatie, waar digitale en sociale media een centrale rol spelen: mogelijkheden voor online feedback, virtuele gebiedstools en dergelijke.

Tool categorie: bouwen van netwerken

Inleiding

Duurzame ontwikkeling in stadsrandgebieden kan alleen gerealiseerd worden als alle stakeholders nauw betrokken worden bij planvorming en besluitvorming. Overheden hadden lange tijd de leidende rol bij besluitvorming over gebiedsinrichting, maar op veel plekken is dit snel aan het veranderen. Projectontwikkelaars, landeigenaren en andere private investeerders hebben vaak een steeds grotere invloed op dergelijke ontwikkelingen, en de bestaande praktijk van top-down besluitvorming door overheden maakt snel plaats voor een meer bottom up georiënteerde praktijk.

Dit maakt het nodig om hulpmiddelen te ontwikkelen voor het bouwen van stakeholdernetwerken en voor het organiseren van invloed van stakeholders in verschillende fasen van planvorming en besluitvorming, op verschillende schaalniveaus. In stadsrandgebieden is dit vaak extra complex vanwege verschillen in cultuur en structuur tussen de bestaande stedelijke en landelijke actorennetwerken, en vanwege de complexiteit van de verantwoordelijkheden van de verschillende gebiedsautoriteiten.

De tools in dit onderdeel richten zich op dit proces van netwerkopbouw en het betrekken van stakeholders. De provincie Antwerpen gebruikt participatie voor het vaststellen van landschappelijke kwaliteitsambities in hun projectgebied, de Laarse Beek. In de Open Space Audit (interactieve inventarisatie openbare ruimte) heeft de gemeente Aberdeen (Schotland) ambtenaren uit verschillende sectoren en bewoners en andere stakeholders betrokken in het proces van inventarisatie en beoordeling van de kwaliteit van openbare ruimte. Dit heeft geleid tot een breed gedragen bewustzijn over de kwaliteit en de beperkingen van de openbare ruimte in Aberdeen, en heeft gezorgd voor een gemeenschappelijke basiskennis die gebruikt kon worden voor beslissingen over toekomstige activiteiten in het gebied.

De Virtuele gebiedsverkenner, ontwikkeld in Norfolk, Engeland, is een digitaal hulpmiddel dat nieuwe mogelijkheden biedt voor het ontsluiten van complexe geografische data aan niet-professionele gebruikers. Daarmee wordt het gemakkelijker om deze gebruikers te betrekken bij gebiedsplannen.

De communicatiestrategie van Norfolk laat zien hoe op initiatief van de lokale overheid allerlei stakeholders traditionele en nieuwe communicatiemethoden (waaronder sociale media) gebruiken voor een integrale communicatiestrategie gericht op bewustwording, interactieve planvorming en het opbouwen van netwerken.

Het regionaal gebiedsplatform in de Regio Hamburg, Duitsland, is een informeel platform waar verschillende gebiedsautoriteiten met elkaar samenwerken en informatie uitwisselen over ruimtelijke ordening in de stadsrandgebieden van Hamburg.

De regio Twente heeft een regionale gebiedsvisie ontwikkeld voor de stadsrandgebieden in vijf aangrenzende gemeenten van Twente, en op basis van de bestaande situatie en de plannen van de afzonderlijke gemeenten een gemeenschappelijke toekomstagenda gemaakt voor het gebied.

Binnen de Groene Kennispoort werken lokale en regionale overheden samen met onderwijsinstellingen op verschillende niveaus, van middelbaar beroepsonderwijs tot aan universiteiten, aan kennis- en praktijkvragen die spelen in het landelijk gebied en in de stadsranden van Twente. Een vergelijkbare aanpak wordt gehanteerd in West Vlaanderen, België.

De Stichting Vrienden van het Weusthag is een burgerinitiatief opgezet door betrokken burgers wonend rondom het Weusthag park in Hengelo. De gemeente Hengelo heeft een strategische samenwerking met deze stichting, en de stichting is een belangrijk orgaan voor het bottom up organiseren van initiatieven rondom gebruik en inrichting van het park.

Participatie bij het vaststellen van landschappelijke kwaliteitsambities (Provincie Antwerpen, België)

De tool

Korte beschrijving van de tool

De Provincie Antwerpen heeft gewerkt aan de verbetering van de kwaliteit van het stadsrandgebied in het noordwesten van de stad Antwerpen, vooral rondom de Laarse Beek. De Provincie Antwerpen heeft op verschillende manieren bewoners en andere stakeholders betrokken bij de beoordeling van de aanwezige kwaliteiten in het gebied en bij het benoemen van kansen voor kwaliteitsverbetering. Op deze wijze kreeg de Provincie een beter beeld van de visies en behoeften van inwoners en bezoekers en verbeterde de bekendheid van het gebied en het draagvlak voor de plannen voor verbetering.

Ingezette instrumenten

- Communicatie
- Participatie

De context

Gebied en context:

De stadsrand in het noordoosten van de stad Antwerpen wordt beschouwd als een belangrijk groengebied, zowel voor de stad als voor de regio. Het gebied is relatief bosrijk maar heeft ook een urbanisatiegraad van 35%. Het bevat een complex netwerk van waterlopen, met centraal daarin de Laarse Beek. Het gebied kenmerkt zich door een hoge mate van particulier grondeigendom en de aanwezigheid van intensief gebruikte transportnetwerken tussen de stad Antwerpen en het havengebied. Dit veroorzaakt verschillende knelpunten:

- Het relatief kleine groengebied heeft een zeer hoge recreatieve druk;
- De afstanden tussen woongebieden en groene ruimte zijn groot, toegankelijkheid is beperkt;
- De groene ruimte het dichtst bij de woongebieden is voor een groot deel geprivatiseerd en niet publiek toegankelijk: paardenweiden, volkstuincomplexen en dergelijke
- Biodiversiteit in de stadsrand staat onder druk;
- Delen van het gebied hebben een negatieve uitstraling.

Besluitvorming over gebiedsontwikkeling wordt bemoeilijkt doordat niet altijd helder is welke overheid of private partij daarbij welke verantwoordelijkheden en bevoegdheden heeft, en door het sterk multifunctionele karakter van het gebied. De stuurgroep van Waterschap het Schijn, die verantwoordelijk is voor het beheer van de Laarse Beek, werkt aan een integrale gebiedsvisie voor het dal van de Laarse Beek. Het Waterschap is geen zelfstandig opererende overheid maar bestaat uit vertegenwoordigers van onder meer de Provincie Antwerpen en de verschillende betrokken gemeentelijke overheden.

Projectdoel:

Het project Laarse Beek heeft tot doel om de kwaliteit en de toegankelijkheid van de stadsrand in het noordoosten van Antwerpen te verbeteren. Daartoe werkt de Provincie nauw samen met alle betrokken private en publieke stakeholders, om een duurzaam en breed gedragen resultaat te realiseren.

Op diverse manieren hebben bewoners en gebruikers de gelegenheid gekregen om hun visie op het gebied en ideeën voor verbetering daarvan kenbaar te maken. Dat is onder andere gedaan via een enquête, via een interactieve SWOT analyse en via verschillende online communicatiemethoden.

Activiteiten

Enquête

De hoofdactiviteit was een enquête, die zowel online aangeboden werd als in papieren vorm in openbare plaatsen in het gebied rondom de Laarse Beek. In de enquête werden mensen bevraagd over de wijze waarop ze het gebied ervoeren en gebruikten, en konden ze suggesties geven voor verbetering van het gebied. Een poster op A0 formaat gaf informatie over het Laarse Beek project en attendeerde bezoekers van openbare gebouwen zoals bibliotheken en buurthuizen op de enquête. Daarnaast is andere aanvullende communicatie ingezet om mensen te informeren en uit te nodigen de enquête in te vullen. Invullers van de enquête kregen een kleine beloning als ze hun e-mail adres achterlieten.

SWOT analyse

Verschillende stakeholders in het gebied zijn benaderd om mee te werken aan het opstellen van een interactieve SWOT analyse. Dit betrof onder meer natuur- en milieuorganisaties, sociaal-culturele organisaties, landbouworganisaties, werkgevers- en werknemersorganisaties en onderwijsinstellingen in en rondom het gebied, afkomstig uit de verschillende gemeenten in het stroomgebied van de Laarse Beek. Het verzamelen van informatie voor de SWOT analyse gebeurde tijdens een discussiebijeenkomst waar vertegenwoordigers van de genoemde organisaties aanwezig waren. Er is onder meer gesproken over toerisme en recreatie, toegankelijkheid, landschap en biodiversiteit en water.

Online communicatie

Via een online beschikbare interactieve gebiedsverkenner konden bewoners en andere belangstellenden het gebied 'lezen' en hun oordeel geven over doelen voor het gebied en gewenste functies en voorzieningen. Deze gebiedsverkenner bood onder meer 360° kijkmogelijkheden en verschillende manieren om bezoekers te bevragen over hun landschapsvoorkeuren, of hen te voorzien van antwoorden op vragen over het gebied. De gebiedsverkenner is dynamisch en de informatie en de vragen worden aangepast als ontwikkelingen in het gebied daar aanleiding toe geven.

Dag van het Park rondom de Laarse Beek

Samen met omwonenden en organisaties actief in het gebied is in mei 2012 een Dag van het Park georganiseerd rondom de Laarse Beek. Deze Dag van het Park had twee doelen:

- 1) bezoekers en omwonenden bevragen over hun ervaringen in het gebied en suggesties verzamelen voor verbetering van het gebied.
- 2) bezoekers en omwonenden informeren over de kwaliteiten en mogelijkheden van het gebied en de plannen voor verbetering

De resultaten van de enquête, SWOT analyse en de online gebiedsverkenner zijn gebruikt om de landschappelijke ambities voor het gebied te formuleren. Deze ervaringen en de ambities zijn verzameld in een document dat inspiratie biedt voor toekomstige plannen in het gebied.

Resultaten

In de eerste helft van 2012 hebben ongeveer 50 mensen de enquête ingevuld. Ongeveer 25 mensen waren aanwezig tijdens de interactieve SWOT bijeenkomst. Belangrijkste signaal van de geraadpleegde mensen was, dat het gebied geen heldere identiteit heeft en dat veel mensen ontevreden zijn over de toegankelijkheid van het gebied. Het is niet altijd goed mogelijk om vanuit omliggende woongebieden of groengebieden het gebied rondom de Laarse Beek te bereiken. Evenmin is het goed mogelijk om de beek zelf over een grotere afstand te volgen. Er is een sterke behoefte aan aantrekkelijke natuurgebieden in de woonomgeving, en mensen willen graag meer weten over regelgeving in het gebied.

De concrete suggesties van de betrokkenen vormden een waardevolle informatiebron voor verdere ontwikkeling van het gebied. De combinatie van informeren en actief betrekken heeft een grote bijdrage geleverd aan het versterken van relaties tussen verschillende stakeholders in het gebied.

Reflectie

Waarom heeft het gewerkt?

De ingezette methoden hebben sterk bijgedragen aan bekendheid van de plannen, betrokkenheid van stakeholders en het versterken van lokale en regionale netwerken. De open houding van de initiatiefnemers en de brede inzet van verschillende media, zowel traditionele als nieuwe media, worden gezien als belangrijke succesfactoren.

Wat kon verbeterd worden?

Het aantal deelnemers aan de enquête en de interactieve SWOT bijeenkomst was lager dan verwacht. Dit had bijvoorbeeld ondervangen kunnen worden door de aanwezigheid van een vertegenwoordiger van het project op de plekken waar de enquête werd aangeboden. Dit is niet gebeurd omdat dit te hoge personeelskosten met zich mee zou brengen.

De betrokkenen hebben niet het gevoel dat essentiële informatie of essentiële stakeholders gemist zijn, daarmee hebben de ingezette activiteiten dus wel aan hun doel voldaan. Actieve betrokkenheid van grote aantallen mensen is niet altijd eenvoudig te organiseren, omdat de directe baten ervan voor de betrokkenen vaak niet zichtbaar zijn. De Dag van het Park in het gebied van de Laarse Beek heeft wel vele honderden mensen op de been gebracht en heeft daarmee ook bijgedragen aan een groter draagvlak voor het gebied en de plannen en meer zicht bij betrokken experts op de beleving van het gebied door omwonenden en gebruikers.

Contact informatie:

Sandra Vandewiele

Beleidsmedewerker dienst Duurzaam Milieu- en Natuurbeleid

tel: (+32) 03 240 66 75

fax: (+32) 03 240 64 78

email: sandra.vandewiele@admin.provant.be

Kathleen Van Dorslaer

Waterschapssecretariaat Benedenscheldebekken

dienst Waterbeleid

tel: (+32) 03 240 64 98

fax: (+32) 03 240 64 78

email: kathleen.vandorslaer@admin.provant.be

web: www.laarsebeek.be

Interactieve inventarisatie openbare ruimte (Aberdeen, Schotland)

De tool

Korte beschrijving van de tool

De Interactieve inventarisatie Groene Ruimte (Open Space Audit) is een interactief opgezette, integrale inventarisatie van de groene publieke ruimtes in de stad Aberdeen. De inventarisatie resulteert in een breed beeld van de hoeveelheid groene ruimte, de verdeling van de verschillende soorten groene ruimte over de stad en het oordeel over de kwaliteit van de groene ruimte vanuit verschillende stakeholders: professioneel betrokken experts, gebruikers, bestuurders, ambtenaren. De interactieve aanpak van deze inventarisatie dient verschillende doelen. De aanpak zorgt ervoor dat in de samenleving aanwezige kennis over groene ruimte in de stad ontsloten en benut wordt, dat oordelen vanuit allerlei stakeholders over de kwaliteit van groen en openbare ruimte bekend zijn bij ontwerpers en beheerders van de gebieden en bij de gemeentelijke bestuurders, en dat bewustzijn en betrokkenheid bij groen in de stad toeneemt bij betrokken stakeholders.

Ingezette instrumenten

- Wet- en regelgeving
- Communicatie
- Inrichting en ontwerp
- Digitale en online instrumenten

De context

The Open Space Audit is een wijze van inventariseren die voorgeschreven is door de Schotse overheid. Steden moeten een overzicht maken van de hoeveelheid, kwaliteit, toegankelijkheid van openbaar groen en van de waardering van het groen door de gebruikers.

De resultaten van de inventarisatie zijn gebruikt voor het maken van een gemeentelijk Gebiedsontwikkelingsplan, waarin de integrale ontwikkeling van de stad Aberdeen en de rurale gebieden rondom de stad beschreven zijn, en voor het maken van een Strategie Groene Ruimte (Open Space Strategy) waarin de visie op inrichting en gebruik van openbaar toegankelijke groene ruimte beschreven zijn. Niet alleen overheden maar ook andere stakeholders zoals bewoners(organisaties), bedrijven, plaatselijke welzijnsorganisaties en natuur- en milieuorganisaties kunnen de resultaten van de Open Space Audit gebruiken om in partnerschap te werken aan verdere verbetering van de kwaliteit van openbaar groen in Aberdeen.

Gebied en context

Aberdeen is een van de grotere steden in Schotland. In het stedelijk gebied wonen bijna 250.000 mensen op een oppervlak van 189 vierkante kilometer, en daarnaast kenmerkt de stad zich door veel industriële activiteit, vooral gekoppeld aan oliewinning op zee. Aberdeen bevindt zich in een transitieproces waarbij de afhankelijkheid van de stad van de oliewinning geleidelijk verminderd wordt en veel geïnvesteerd wordt in duurzame energievoorziening en andere verbreding van de economische basis van de stad. Aberdeen heeft ondanks de economische crisis nog steeds een bloeiende en groeiende economie en houdt rekening met een bevolkingsgroei van 25% in de komende 20 jaar. Om de groeiende bevolking te

kunnen huisvesten, is grond gereserveerd voor de ontwikkeling van ongeveer 36.000 nieuwe woningen in deze periode.

De oostelijke zijde van Aberdeen grenst aan de Noordzee. Aan de andere zijden grenst Aberdeen aan een gevarieerd en landschappelijk aantrekkelijk landelijk gebied. In de noordelijke stadsrandzone ligt de rivier de Don, en aan de zuidelijke zijde de rivier de Dee. Het dal van de Dee heeft de status van Europees Special Area of Conservation (SAC) en fungeert als de bron voor het drinkwater van de stad. Het gebied is internationaal bekend om zijn landschappelijke kwaliteit, onder meer vanwege de bezittingen van de Britse koninklijke familie in het gebied.

De Dee ontspringt in het Nationaal Park Cairngorms, het grootste Nationale Park in het Verenigd Koninkrijk. Het beheer van het stroomgebied van de Dee gebeurt door een breed netwerk van partners, verenigd in de Dee Catchment Partnership.

Het stroomgebied van de Don is eveneens van groot belang voor de stad, onder meer vanwege de grote hoeveelheid cultureel en industrieel erfgoed, waaronder de kern Old Aberdeen en voormalige industriegebieden. Ook uit oogpunt van natuur en biodiversiteit is het gebied van grote betekenis. Anderzijds wordt de rivier gedeeltelijk omgeven door wijken waar sprake is van sociale en fysieke achteruitgang: verouderde woningen, lage kwaliteit open ruimte en veel werkloosheid en sociale problemen. De kwaliteiten van de rivier worden onvoldoende benut en het opwaarderen van de omgeving van de Don kan helpen om het aanzien van de omliggende wijken eveneens te verbeteren.

De gevolgde wijze van inventarisatie van de openbare ruimte heeft de beleidsmakers en burgers van de stad van informatie voorzien om de kwaliteit en de kansen van de openbare groene ruimte beter te begrijpen en te benutten in een periode waarin sterke groei van de stad voorzien wordt. Binnen het SURF project is deze informatie door verschillende stakeholders bijeen gebracht en gebruikt om in een participatieve benadering de kwaliteit van de stadsrandgebieden rondom de rivier de Don te verbeteren.

Projectdoel:

Het project heeft de volgende doelen:

- Het ontwikkelen van een diepgaand en goed onderbouwd inzicht in kwaliteit en kwantiteit van groene openbare ruimte in Aberdeen;
 - Nagaan of de verschillende wijken in Aberdeen voldoende groene openbare ruimte hebben, en voldoende ruimte van de vereiste types
 - Informatie verschaffen aan beleidsmakers over de kwaliteit van de groene openbare ruimte in Aberdeen
- Een strategische aanpak stimuleren voor het verbeteren van kwaliteit en kwantiteit van groene openbare ruimtes in Aberdeen
 - Faciliteren van de ontwikkeling van een Strategie Groene Ruimte voor Aberdeen
 - Faciliteren van de ontwikkeling van een gemeentelijk Gebiedsontwikkelingsplan, dat bijdraagt aan duurzame gebiedsontwikkeling door het aanreiken van de daarvoor benodigde informatie en het vaststellen van standaarden voor publieke en private ontwikkelaars.

Activiteiten:

De Open Space Audit is uitgevoerd volgens de richtlijnen die zijn opgesteld door Greenspace Scotland (een Schotse NGO die zich richt op duurzame inrichting en gebruik van groene ruimte in steden in Schotland) en de Schotse nationale overheid. Het combineert informatie uit eerdere inventarisaties met gebiedsbeoordelingen en publieksactiviteiten uitgevoerd in 2009 en 2010. De hoeveelheid, kwaliteit en toegankelijkheid van de openbare groene ruimte in Aberdeen zijn vastgesteld met de volgende beoordelingsactiviteiten:

- Maken van een Groene Kaart van Aberdeen. Met financiering vanuit Greenspace Scotland is in 2007 een gedetailleerde digitale kaart gemaakt van de openbare groene ruimte van Aberdeen. Hiervoor is gebruik gemaakt van luchtfoto's. Groene gebieden in de stedelijke ruimte van Aberdeen en in een bufferzone van 500 meter rondom de stad zijn daarvoor benoemd en gecategoriseerd.

- Audit Groene Ruimte, 2007. Op basis van aanbevelingen uit de Strategie Groene Ruimte van 2005 zijn alle openbare groene gebieden van tenminste 0.4 hectare groot beschreven en beoordeeld door experts
- Open Space Audit 2009/10. De resultaten van de Groene Kaart en van de Audit Groene Ruimte uit 2007 zijn aangevuld om te voldoen aan de nationale eisen die gesteld worden aan Open Space Audits in Schotland. Dit betekende dat enkele categorieën werden toegevoegd (o.a. begraafplaatsen, open ruimte rondom schoolgebouwen en private groengebieden). Daarnaast is veel aandacht besteed aan het betrekken van de bevolking bij het beschrijven en beoordelen van de gebieden. Verder is specifiekere informatie verzameld over de aanwezige biodiversiteit in de groengebieden.

De gebiedsbeoordelingen zijn gedaan door ambtenaren van de gemeente Aberdeen. In totaal zijn 10 verschillende ambtenaren hierbij betrokken. Hierbij werden bewust niet alleen ambtenaren ingezet met specifieke kennis over groen of biodiversiteit. Er is aan gewerkt door een bredere groep van ambtenaren, die op basis van hun werkzaamheden bij de gemeente zowel de gebruikers van het groen als de planners / besluitvormers vertegenwoordigde.

Het betrekken van bewoners en maatschappelijke organisaties gebeurde in december 2009 en januari 2010. Dit gebeurde via een vragenlijst die zowel online als in papier beschikbaar was.

Resultaten:

Project resultaten

De Open Space Audit heeft geleid tot een overzicht van de typen, hoeveelheden en kwaliteit van alle publiek toegankelijke groene gebieden in de stad groter dan ca 2.000 vierkante meter (0.2 hectare). De belangrijkste inhoudelijke conclusies uit deze inventarisatie waren de volgende:

- Groene openbare ruimte is niet gelijkmatig over de stad verdeeld
- De minst aantrekkelijke gebieden bevinden zich in wijken met een sociaal zwakkere bevolkingssamenstelling
- Er zijn delen van de stad gevonden met erg weinig groen van slechte kwaliteit
- De meeste nieuwe woonwijken in de buitenwijken van de stad hebben de hoogste hoeveelheid groene openbare ruimte, maar veel ervan wordt matig beoordeeld en is erg duur in onderhoud.

Procesresultaten (resultaten aangaande bewonersparticipatie en bewustwording)

In December 2009 is een enquête verspreid die tot doel had om het oordeel van de bevolking over hoeveelheid, kwaliteit en toegankelijkheid van openbaar groen in kaart te brengen. Papieren versies van de vragenlijst waren beschikbaar in openbare bibliotheken en gemeentelijke informatiepunten. Via aanvullende publiciteit in deze gebouwen, in de groengebieden, in kranten en online werd de enquête bekendgemaakt. Een online versie was beschikbaar op de website van de gemeente. In een periode van zeven weken zijn 125 exemplaren van de enquête ingevuld en opgestuurd. 110 daarvan waren online ingevuld en 15 op papier.

De respons was beperkt, maar wordt toch als redelijk succesvol beschouwd, in vergelijking met andere vergelijkbare publieke consultaties. De antwoorden vormden een belangrijke aanvullende informatiebron om een beeld te krijgen van waardering van openbaar groen door de inwoners, naast informatie uit andere bronnen zoals face to face gesprekken met bewoners en publieksinformatie verzameld via GreenStat – een database die in heel Groot Brittannië beschikbaar is als instrument waar mensen hun lokale openbare groengebieden kunnen beoordelen (zie www.greenstat.org.uk).

Reflectie

Waarom heeft het gewerkt?

Een belangrijke succesfactor is het feit dat deze manier van werken een wettelijke eis is in het ruimtelijke ordeningsbeleid in Schotland. Het detailniveau van de verzamelde informatie en de gecombineerde inzet van inhoudelijke experts, andere ambtenaren en vertegenwoordigers van de bevolking hebben gezorgd voor een goede borging van de representativiteit van de verzamelde informatie.

De verzamelde informatie maakt het mogelijk om middelen voor verbetering van de kwaliteit van openbaar groen daar in te zetten waar ze leiden tot het beste resultaat. Verder helpen ze om de eisen voor openbaar groen in uitbreidingswijken actueel te houden en goed afgestemd op de behoeften van gebruikers.

Wat kon verbeterd worden?

De inbreng van de bevolking bij het samenstellen van de Audit is relatief beperkt geweest. Inmiddels heeft Aberdeen veel meer ervaring met bijvoorbeeld het inzetten van sociale media bij communicatie over openbaar groen en biodiversiteit. Dit is onder meer intensief ingezet bij de uitwerking van het SURF project rondom de Don in de afgelopen jaren. Vooral de facebook pagina (zie hieronder de URL) wordt zeer actief gebruikt door zowel bewoners als door maatschappelijke organisaties en de gemeente Aberdeen.

Contact informatie:

Sinclair Laing

Beleidsmedewerker duurzame ontwikkeling

Ruimtelijke Ordening en duurzame ontwikkeling

Aberdeen City Council

email: pi@aberdeencity.gov.uk

web: www.aberdeencity.gov.uk/openspace

facebook: <https://www.facebook.com/groups/RiverDonCorridor>

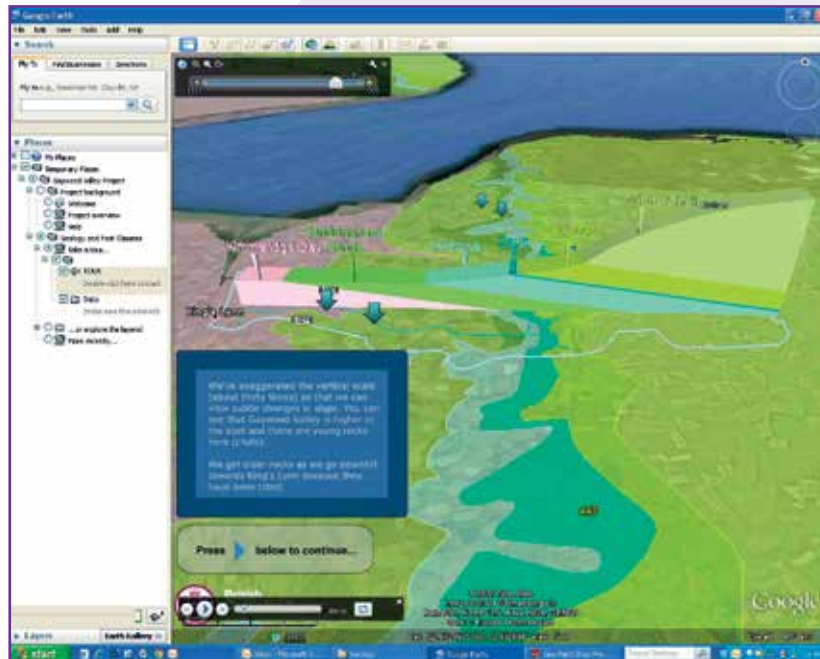

Virtuele gebiedsverkenner (Norfolk, Engeland)

De tool

Korte beschrijving van de tool

De Virtuele Gebiedsverkenner is een computerapplicatie waar verschillende gebiedsgerichte datasets voor de Gaywood Vallei in combinatie gebruikt worden om gebiedsinformatie te ontsluiten of te visualiseren. De Gebiedsverkenner richt zich op gebruik zowel door leken als door experts. De applicatie biedt nieuwe mogelijkheden voor het informeren en betrekken van verschillende doelgroepen bij ruimtelijke keuzes in het gebied. Hij heeft bijvoorbeeld erg goed gewerkt bij het betrekken van basisscholen en is daar ingepast in het computeronderwijs.

Ingezette instrumenten

- Ontwerp en inrichting
- Communicatie
- Digitale en online tools

De context

King's Lynn en West Norfolk is een gebied met een grote verscheidenheid in landschappen en biodiversiteit en een boeiende geschiedenis. Het is een groot gebied (bijna 1500 km²) met daarin meer dan 100 verschillende dorpen en buurtschappen. Dit is een van de redenen dat het betrekken van de bevolking bij ruimtelijke vraagstukken in het verleden vaak moeizaam verliep. De bevolking is sterk vergrijsd, onder meer omdat veel gepensioneerde mensen zich vestigen in het kustgebied van Norfolk. Voor de levensvatbaarheid van het gebied op de lange duur is het belangrijk om ook jongeren vast te houden en dus ook om hen intensief te betrekken bij ruimtelijke keuzes die in het gebied gemaakt worden.

Het betrekken van een verscheidenheid aan stakeholders werd beschouwd als een cruciale factor voor het succesvol verlopen van het SURF project in de vallei van de Gaywood rivier. Daarom is gewerkt aan het inzetten van informatietechnologie op een innovatieve manier, om nieuwe methoden van informatievoorziening en bewonersparticipatie te ontwikkelen en te beoordelen.

Gebied en context:

King's Lynn is een stad met ruim 40.000 inwoners aan de monding van de rivier de Great Ouse in het noordwesten van East Anglia. De rivier mondt uit in The Wash, een estuarium van grote nationale en internationale betekenis voor onder meer trekvogels. De Great Ouse vormt de afwateringsrivier uit het gebied de Fens. Zowel vanuit de rivier als vanuit de zee is het gebied zeer gevoelig voor overstroming. Een hoog waterpeil in de Noordzee in combinatie met sterke wind kan zorgen voor overstromingsrisico's vanuit zee, terwijl langdurige intensieve regen in het gebied kan zorgen voor overstromingsrisico's vanuit de rivier. De ruimtelijke implicaties van deze overstromingsrisico's worden de laatste tijd steeds duidelijker: het is ongewenst om te bouwen in gebieden met een groot risico. Voor de ruimtelijke ordening in dit gebied is het nieuw om dergelijke randvoorwaarden te verbinden aan een gebied.

De rivier Gaywood is een zijrivier van de Great Ouse. De beide rivieren komen dicht in de buurt van het stadscentrum van King's Lynn samen. Het stroomgebied van de rivier Gaywood vormde het projectgebied in het kader van SURF. Dit omvat in totaal ongeveer 5.700 hectare. Het Gaywood project had tot doel om bewoners te informeren over de kwaliteiten en uitdagingen in het gebied en te betrekken bij ruimtelijke keuzes die in dit gebied gemaakt moeten worden.

Projectdoel:

Waarborgen dat bij de ruimtelijke ontwikkeling in en rond King's Lynn voldoende rekening gehouden wordt met de verwachte effecten van klimaatverandering. Daartoe herbeoordelen van de waarde van natuur en open ruimte in en rond de stad. Het project probeert verschillende belangen en functies met elkaar te combineren, zoals verbetering van biodiversiteit, veilig stellen van cultureel erfgoed, beperken van overstromingsrisico's, natuur- en milieueducatie en bewonersbetrokkenheid.

Specifieke doelen

- Veiligstellen van natuurwaarden in het gebied
- Beperken van de risico's van klimaatverandering in een gebied met een groeiende bevolking
- Verbetering van de toegankelijkheid van en waardering voor natuur en landschap in de stadsrand
- Ontwikkelen van een breed gedragen visie op de toekomst van de Gaywood vallei, in samenspraak met plaatselijke gemeenschappen en maatschappelijke organisaties.

Activiteiten

De Virtuele gebiedsverkenner is ontwikkeld door de University of East Anglia. Hij is online beschikbaar maar kan ook in middelgroot formaat (ca 1 x 1 meter) of groot formaat (enkele meters breed) getoond worden voor gebruik tijdens publieksactiviteiten. De mogelijkheid voor vertoning op groot formaat is in dit geval beperkt tot de projectruimte van de University of East Anglia. Tijdens enkele bijeenkomsten op de Universiteit hebben vertegenwoordigers van plaatselijke organisatie testversies van de gebiedsverkenner bekeken en is de verkenner verbeterd op basis van commentaar van de aanwezigen. Ook is een feedbackbijeenkomst georganiseerd voor leden van de plaatselijke gemeenteraad. In Februari 2012 is de gebiedsverkenner getest op twee basisscholen in het gebied. Ook was het mogelijk om via de online testversie commentaar te versturen.

Resultaten:

De ervaringen op de basisscholen tijdens de testfase waren over het algemeen zeer positief. De meeste kinderen konden met een zeer beperkte instructie het gebied doorkruisen en de verschillende kaartlagen activeren of sluiten. Zodoende konden de kinderen de software gemakkelijk gebruiken voor het beter leren kennen van hun eigen woonomgeving.

Bij gebruik door volwassenen waren de ervaringen wisselend. Dat had soms te maken met de vaardigheden van de gebruikers (omgaan met internet en Google Earth) en soms met softwareproblemen (het installeren van Google Earth op oudere computers of op beveiligde bedrijfsnetwerken).

Succesfactoren

Waarom heeft het gewerkt?

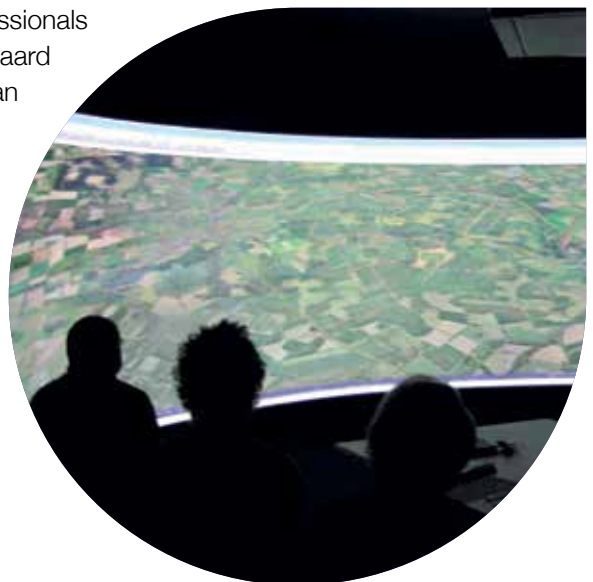
De kracht van de tool is de combinatie van eenvoud in gebruik en diepgang en complexiteit in beschikbare gegevens. De aangeleverde informatie is zeer divers: toegankelijkheid en infrastructuur, biodiversiteit, geologie, hydrologie, landschap en cultuurhistorie, klimaatveranderingen, topografie, demografische gegevens, groene ruimte. Daarmee is de tool interessant voor veel verschillende doelgroepen en voor diverse doeleinden. Bewoners kunnen het gebruiken om een uitje in hun woonomgeving te plannen, leerkrachten kunnen het gebruiken voor onderwijsprojecten, planners kunnen het inzetten voor het zoeken of presenteren van gebiedsinformatie of het presenteren van inrichtingsvoorstellen aan stakeholders of experts. Na een korte instructie is de tool eenvoudig in gebruik.

De gebiedsverkenner maakt het mogelijk om plaatselijke ruimtelijke plannen op een andere manier voor te leggen aan bewoners voor feedback. De ervaring met gangbare PowerPoint presentaties in buurthuizen was over het algemeen niet inspirerend. De virtuele gebiedsverkenner is een goede aanvulling op 'echte' bewonersbijeenkomsten, doordat hij een laagdrempelig karakter heeft en in staat is om andere doelgroepen te bereiken bij inrichtingsvraagstukken. Vooral jongeren en jonge volwassenen blijken veel liever op deze manier mee te denken bij gebiedsplannen dan op de klassieke wijze.

Wat kon beter?

Het gebruik van de gebiedsverkenners door gemeentelijke professionals leidde tot enkele technische knelpunten. Google Earth is niet standaard beschikbaar op het netwerk van de gemeente, en gebruik van Google Earth is een vereiste voor toegang tot de informatie. Dit leidde ertoe dat gemeenteambtenaren en politici alleen vanaf hun thuiscomputers toegang konden krijgen tot het systeem en feedback konden geven aan de universiteit.

Verder is de tool nu nog uitsluitend toegankelijk via de website van de University of East Anglia. Het streven is om een eigen Gaywood Valley website te maken waar de tool beschikbaar is en ook andere actuele informatie over het gebied en het project.

Contactinformatie

Professor Andrew Lovett

ZICER 0.03

School of Environmental Sciences

University of East Anglia

Norwich Research Park

Norwich

NR4 7TJ United Kingdom

tel: 01603 593126 (+44 1603 593126)

email: a.lovett@uea.ac.uk

web: <http://www.uea.ac.uk/environmental-sciences/news-and-events>

sluit na het openen van de webpagina het inlogscherm en type 'gaywood' bij de linker zoekbalk

Gemma Clark

Gaywood Valley Project Officer

Norfolk County Council

West Area Office

Poplar Avenue

Saddlebow

King's Lynn

Norfolk

PE34 3AQ

tel: 01553 778024 (+44 1553 778024)

email: gemma.clark@norfolk.co.uk

De tool

Korte beschrijving van de tool

Enkele van de belangrijkste doelen van het Gaywood Valley Project in Norfolk waren het opbouwen van lokale en regionale netwerken rondom het gebied, het stimuleren van brede actieve betrokkenheid bij planvorming en duidelijk maken van de waarde van het projectgebied voor bijvoorbeeld biodiversiteit, natuurgerichte recreatie en klimaatadaptatie. Om deze doelen te realiseren is ingezet op een combinatie van traditionele massamediale communicatie, diverse bijeenkomsten en educatieve activiteiten en nieuwe sociale media zoals Twitter en Facebook. Dit heeft geresulteerd in onder meer nieuwsbrieven, trainingsbijeenkomsten, buurtbijeenkomsten, schoolactiviteiten, het ontwikkelen van de virtuele gebiedsverkenner en actief gebruik van Facebook en Twitter.

Ingezette instrumenten

- Communicatie
- Digitale en on line tools

De context

King's Lynn en West Norfolk vormen een groot gebied, variërend van sterk verstedelijkt tot volledig landelijk en sterk geïsoleerd. Het dal van de Gaywood heeft grote betekenis en kansen uit oogpunt van biodiversiteit, natuurgerichte recreatie en klimaatadaptatie, maar was relatief onbekend bij het grote publiek. Voor actieve betrokkenheid van bewoners en maatschappelijke organisaties was het belangrijk om de bekendheid van het gebied te vergroten en de betrokkenheid van mensen bij het gebied te versterken.

Gebied en context:

King's Lynn is een stad met ruim 40.000 inwoners aan de monding van de rivier de Great Ouse in het noordwesten van East Anglia. De rivier mondt uit in The Wash, een estuarium van grote nationale en internationale betekenis voor onder meer trekvogels. De Great Ouse vormt de afwateringsrivier uit het gebied de Fens. Zowel vanuit de rivier als vanuit de zee is het gebied zeer gevoelig voor overstroming. Een hoog waterpeil in de noordzee in combinatie met sterke wind kan zorgen voor overstromingsrisico's vanuit zee, terwijl langdurige intensieve regen in het gebied kan zorgen voor overstromingsrisico's vanuit de rivier. De ruimtelijke implicaties van deze overstromingsrisico's worden de laatste tijd steeds duidelijker: het is ongewenst om te bouwen in gebieden met een groot risico. Voor de ruimtelijke ordening in dit gebied is het nieuw om dergelijke randvoorwaarden te verbinden aan een gebied.

De rivier Gaywood is een zijrivier van de Great Ouse. De beide rivieren komen dicht in de buurt van het stadscentrum van King's Lynn samen. Het stroomgebied van de rivier Gaywood vormde het projectgebied in het kader van SURF. Dit omvat in totaal ongeveer 5.700 hectare. Het Gaywood project had tot doel om bewoners te informeren over de kwaliteiten en uitdagingen in het gebied en te betrekken bij ruimtelijke keuzes die in dit gebied gemaakt moeten worden.

Projectdoel:

Waarborgen dat bij de ruimtelijke ontwikkeling in en rond King's Lynn voldoende rekening gehouden wordt met de verwachte effecten van klimaatverandering. Daartoe beoordelen van de waarde van natuur en open ruimte in en rond de stad. Het project probeert verschillende belangen en functies met elkaar te combineren, zoals verbetering van biodiversiteit, veilig stellen van cultureel erfgoed, beperken van overstromingsrisico's, natuur- en milieueducatie en bewonersbetrokkenheid

Specifieke doelen:

- Veiligstellen van natuurwaarden in het gebied
- Beperken van de risico's van klimaatverandering in een gebied met een groeiende bevolking
- Verbetering van de toegankelijkheid van en waardering voor natuur en landschap in de stadsrand
- Ontwikkelen van een breed gedragen visie op de toekomst van de Gaywood vallei, in samenspraak met plaatselijke gemeenschappen en maatschappelijke organisaties.

Activiteiten

Als eerste is een communicatie- en participatieplan voor het project ontwikkeld. Hierin zijn keuzes gemaakt voor te betrekken stakeholders, te realiseren communicatiedoelen en communicatieactiviteiten. Een van de eerste activiteiten was het organiseren van een wedstrijd voor basisscholieren in de regio voor het ontwikkelen van een logo voor het project. Dit heeft geleid tot 188 reacties, een indicatie van de grote betrokkenheid van basisscholen en hun leerlingen bij dit gebied.

In het eerste jaar van het project zijn samen met de Norfolk Wildlife Trust veel activiteiten in het gebied georganiseerd, waaronder wandelingen, presentaties en natuuractiviteiten voor kinderen en hun ouders. Verder is samengewerkt met veel andere organisaties in het gebied die actief zijn op het terrein van bijvoorbeeld archeologie en cultuurhistorie. Er is vanuit het gemeentelijke projectteam veel aandacht besteed aan het informeren en betrekken van andere afdelingen binnen de gemeente, om brede betrokkenheid in de gemeentelijke organisatie te stimuleren. Twitter wordt actief gebruikt voor het aankondigen van activiteiten en het informeren van belangstellenden over ontwikkelingen. Binnen korte tijd had het account 380 volgers. Ieder kwartaal verscheen een nieuwsbrief die zowel in hard copy als digitaal verspreid werd naar belangstellenden, waaronder plaatselijke politici, scholen, grondeigenaren, ambtenaren, maatschappelijke organisaties en belangstellende burgers

Zowel voor ambtenaren als voor politici werden Master Classes georganiseerd. Hierin stond het begrip Ecosysteemdiensten centraal: de waarde en betekenis die het gebied kan hebben voor verschillende maatschappelijke en economische functies.

De Norfolk Wildlife Trust heeft een Natuur-ontdekset ontwikkeld, met de titel 'Verken, Ontdek, kom in Actie'. Deze set geeft onder meer informatie over landschap, geologie, toegankelijkheid en soorten in het gebied, en bevat ook praktische zaken als loopjes en determineerkaarten. De set geeft ook informatie over hoe mensen zelf mee kunnen werken aan natuurinventarisaties of op andere manieren mee kunnen werken aan gebiedsontwikkeling en bescherming van de Gaywood Vallei.

Voor zowel basisscholen als scholen voor voortgezet onderwijs zijn bijeenkomsten georganiseerd om scholen te helpen met het opzetten van buitenactiviteiten in het gebied. In dit kader is onder meer een educatieve vijver ontwikkeld bij een van de scholen. De University of East Anglia heeft tevens achtergrondmateriaal voor scholen ontwikkeld, zowel met inhoudelijke informatie over het gebied als met suggesties voor werkvormen.

Borging van de projectactiviteiten in het gebied vindt onder meer plaats via een Klankbordgroep die adviseert over activiteiten op het gebied van educatie en participatie.

Resultaten:

De combinatie van activiteiten heeft ervoor gezorgd dat veel verschillende doelgroepen zich aangesproken voelen en betrokken zijn bij het gebied en bij de projectactiviteiten. De inzet vanuit het project lijkt te werken als een vliegwiel voor andere activiteiten: organisaties gaan steeds meer zelf activiteiten organiseren zonder dat daar een actieve rol van de lokale overheid voor nodig is.

Succesfactoren

Waarom heeft het gewerkt?

In het project is bewust gekozen voor een veelheid aan activiteiten op het gebied van informatie, educatie en netwerkopbouw, zowel traditioneel als meer vernieuwend. Het gebruik van nieuwe vormen zoals Twitter en de Virtuele Gebiedsverkenner hebben ervoor gezorgd dat jongere doelgroepen werden aangesproken, die doorgaans minder gemakkelijk bereikt worden met de gangbare methoden.

De natuurwandelingen in het gebied trekken een steeds groter aantal deelnemers, nu vaak rond de 40 personen per keer. Op basis van gesignaleerde behoeften vanuit de deelnemers is geleidelijk ook meer aandacht besteed aan archeologie en cultuurhistorie in deze wandelingen.

Wat kon verbeterd worden?

Tot nu toe is het plaatselijke bedrijfsleven nog niet actief betrokken bij het project, terwijl er toch voor de hand liggende relaties liggen, onder meer op het terrein van toerisme en recreatie. Ook het betrekken van scholen kwam traag op gang. Belangrijke voorwaarde was het realiseren van een directe koppeling tussen de activiteiten in het projectgebied en de landelijke eisen die gesteld worden aan onderwijsprogramma's van scholen.

Het creëren van free publicity in lokale kranten bleek een lastig iets. Het project genereert vooral positief nieuws, en de plaatselijke media hebben de gewoonte om vooral de nadruk te leggen op negatief nieuws.

Contactinformatie:

Gemma Clark

Gaywood Valley Project Officer

Norfolk County Council, West Area Office, Poplar Avenue, Saddlebow
King's Lynn, Norfolk, PE34 3AQ

tel: 01553 778024 (+44 1553 778024)

email: gemma.clark@norfolk.gov.uk

web: <http://www.west-norfolk.gov.uk/default.aspx?page=26357>

Regionaal gebiedsplatform (Hanzestad Hamburg, Duitsland)

De tool

Korte beschrijving van de tool

Het regionale gebiedsplatform is een informeel ontmoetingsplatform waar vertegenwoordigers van regionale en lokale overheden van Hamburg en de aangrenzende gemeenten bijeenkomen, om informatie over ruimtelijke ontwikkeling uit te wisselen. Het platform heeft tot doel om deze informatie uit te wisselen voordat de formele besluitvormingsprocedures van start gaan. Het platform heeft geen formele besluitvormende status en mensen doen mee op vrijwillige basis. Het kan bijdragen aan het creëren van meer wederzijds vertrouwen en betere afstemming van ruimtelijke ontwikkeling in de aan elkaar grenzende gebieden.

De eerste bijeenkomst vond plaats in april 2012. Hierbij zijn verschillende gemeenten van de deelstaat Schleswig Holstein en van het district Zuid Hamburg betrokken, evenals het District Hamburg en met Ministerie voor Stedelijke Ontwikkeling van de deelstaat Hamburg. Het platform organiseert twee maal per jaar een bijeenkomst, daarbuiten vindt waar gewenst aanvullende uitwisseling plaats tussen individuele leden van het platform.

Ingezette instrumenten

- Inrichting en ontwerp
- Communicatie

De context

Regio en land:

Deelnemers zijn de Hanzestad Hamburg (Freie und Hansestadt Hamburg), vertegenwoordigd door het departement voor Stedelijke en Regionale Ontwikkeling, binnen met Ministerie voor Stedelijke Ontwikkeling en Milieu (Behörde für Stadtentwicklung und Umwelt, Amt für Landes- und Landschaftsplanung, Referat Raumordnung und Regionalentwicklung) en de stadsdistricten van Hamburg (Bezirke). De stad Hamburg heeft tevens de status van een zelfstandige deelstaat. Verder participeren de omliggende gemeenten en districten die deel uitmaken van de deelstaat Schleswig Holstein.

Gebied en context:

De werkwijze en organisatievorm van het Regionale Gebiedsplatform moet gezien worden binnen de context van de structuur en de strikt formele cultuur van het overheidsapparaat van Duitsland, en in de context van de specifieke situatie van de Hanzestad Hamburg. Hamburg is zowel een zelfstandige deelstaat als een gemeente. In hiërarchische termen heeft de deelstaat Hamburg daarmee enerzijds dezelfde status als de aangrenzende deelstaten Schleswig Holstein en Niedersachsen, anderzijds heeft de gemeente Hamburg dezelfde hiërarchische status als iedere kleine gemeente grenzend aan Hamburg. Deze situatie veroorzaakt knelpunten als het gaat om samenwerking en afstemming van ruimtelijk beleid.

Bij afstemmingsvraagstukken op het gebied van ruimtelijke ordening moeten de omliggende gemeenten contact leggen met de beleidsafdelingen van de deelstaat Hamburg. Ze hebben geen direct contact met de beleidsafdelingen van de gemeente Hamburg op dit terrein. Het verschil in hiërarchische status leidt gemakkelijk tot misverstanden en complexe communicatie, en soms tot onnodige conflicten. Kansen voor samenwerking en synergie worden hierdoor regelmatig niet benut.

Gezien de gebruikelijke strikt formele cultuur van het overheidsapparaat in Duitsland moet het beschouwd worden als een enorme doorbraak dat er een informeel platform is opgezet voor het bespreken van grensoverschrijdende vraagstukken op het gebied van ruimtelijke ordening. Het platform fungeert als een ontmoetingsplatform voor ambtenaren van de plaatselijke en regionale overheden.

Het concept van dit regionale gebiedsplatform is het eerst ingevoerd in Berlijn na de val van de Berlijnse muur en de eenwording van Oost- en West Duitsland. Het richtte zich daar vooral op ruimtelijke vraagstukken met implicaties aan weerszijden van de grens tussen Berlijn en de deelstaat Brandenburg. Door de nieuwe positie van Berlijn ontstond ineens de noodzaak voor overleg tussen Berlijn en de aangrenzende gemeenten over ruimtelijke vraagstukken. De betrokken ambtenaren hadden elkaar nog nooit ontmoet in hun professionele loopbaan!

Hier fungeerde het regionale gebiedsplatform als een informele ontmoetingsplek, waar ambtenaren op het gebied van ruimtelijke ordening en economische ontwikkeling elkaar konden ontmoeten, konden leren kennen en konden werken aan wederzijds vertrouwen. Dit had grote gevolgen voor de aansturing en de ruimtelijke planning in het gebied.

Hamburg heeft evenals Berlijn en Bremen de positie van een Vrije Stadsstaat, grenzend aan andere deelstaten. Daardoor speelden ook hier dezelfde knelpunten met betrekking tot afstemming van ruimtelijke orderingsbeleid. Ook hier heeft het instellen van dit Regionale Gebiedsplatform gewerkt aan het creëren van vertrouwen en het uitwisselen van kennis over ruimtelijke vraagstukken in een vroeg stadium van ontwikkeling.

Projectdoel:

Het Regionale Gebiedsplatform heeft tot doel om afstemming van ruimtelijke ontwikkeling aan weerszijden van de grens van Hamburg te verbeteren, en daardoor bij te dragen aan betere ruimtelijke kwaliteit in de stadsrandzone van Hamburg en efficiëntere inzet van publieke middelen.

Activiteiten:

Het twee maal per jaar organiseren van een bijeenkomst, waar op een informele wijze informatie over grensoverschrijdende ruimtelijke vraagstukken wordt uitgewisseld.

Resultaten:

De resultaten tot nu toe kunnen vooral worden getypeerd als procesresultaten: de aanpak heeft geleid tot verbetering van de informatie-uitwisseling en meer coördinatie bij de ruimtelijke planvorming in de stadsrandgebieden van Hamburg. Planners van de verschillende betrokken overheden zijn nu in een vroeger stadium op de hoogte van plannen of ideeën op dit gebied in aangrenzende gemeenten. Dit creëert betere mogelijkheden voor afstemming en samenwerking. Op de lange termijn leidt dit hopelijk tot zichtbare fysieke resultaten: een betere ruimtelijke kwaliteit in de stadsrandgebieden rondom Hamburg. Op dit moment is het te vroeg om deze concrete resultaten al te benoemen.

Reflectie

Waarom heeft het gewerkt?

Hieronder wordt een aantal lessen geformuleerd op basis van de ervaringen in het project tot nu toe. Ze zijn vooral geformuleerd als suggesties voor projectmanagers en deelnemers in vergelijkbare projecten:

- De belangrijkste succesfactor is vermoedelijk de brede betrokkenheid van gemeentelijke afdelingen: niet alleen ruimtelijke ordening maar ook milieu, economische ontwikkeling, welzijn en dergelijke. Dit vergroot de kans op een integrale benadering van grensoverschrijdende vraagstukken.
- Aan de andere kant is het een valkuil om meteen teveel stakeholders te betrekken of teveel onderwerpen ineens te behandelen. Naast een integrale benadering is dus tevens focus nodig.
- Begin met onderwerpen waarover eenvoudig consensus te bereiken is; als er eenmaal een goede basis van wederzijds vertrouwen is wordt het mogelijk om meer controversiële onderwerpen te agenderen.

- Zorg voor politieke acceptatie van het project en de werkwijze op hoofdlijnen, dat kan politieke bemoeienis over details voorkomen.
- Zorg dat mensen uit de verschillende betrokken gemeenten min of meer dezelfde hiërarchische positie hebben in hun organisatie, dat vergemakkelijkt de communicatie.
- Probeer helder te krijgen waar politici warm voor lopen; probeer deze kennis te gebruiken om voldoende politieke manoeuvreerruimte te realiseren, die nodig is voor een integrale en toekomstgerichte benadering in de betrokken stadsrandgebieden.

Contactinformatie:

Freie und Hansestadt Hamburg
Behörde für Stadtentwicklung und Umwelt
Amt für Landes- und Landschaftsplanung
Raumordnung, Regionalplanung und EU-Angelegenheiten

Petra Pelster

Guido Sempell

Alter Steinweg 4 / 20459 Hamburg

tel: +49 40 42840 8053

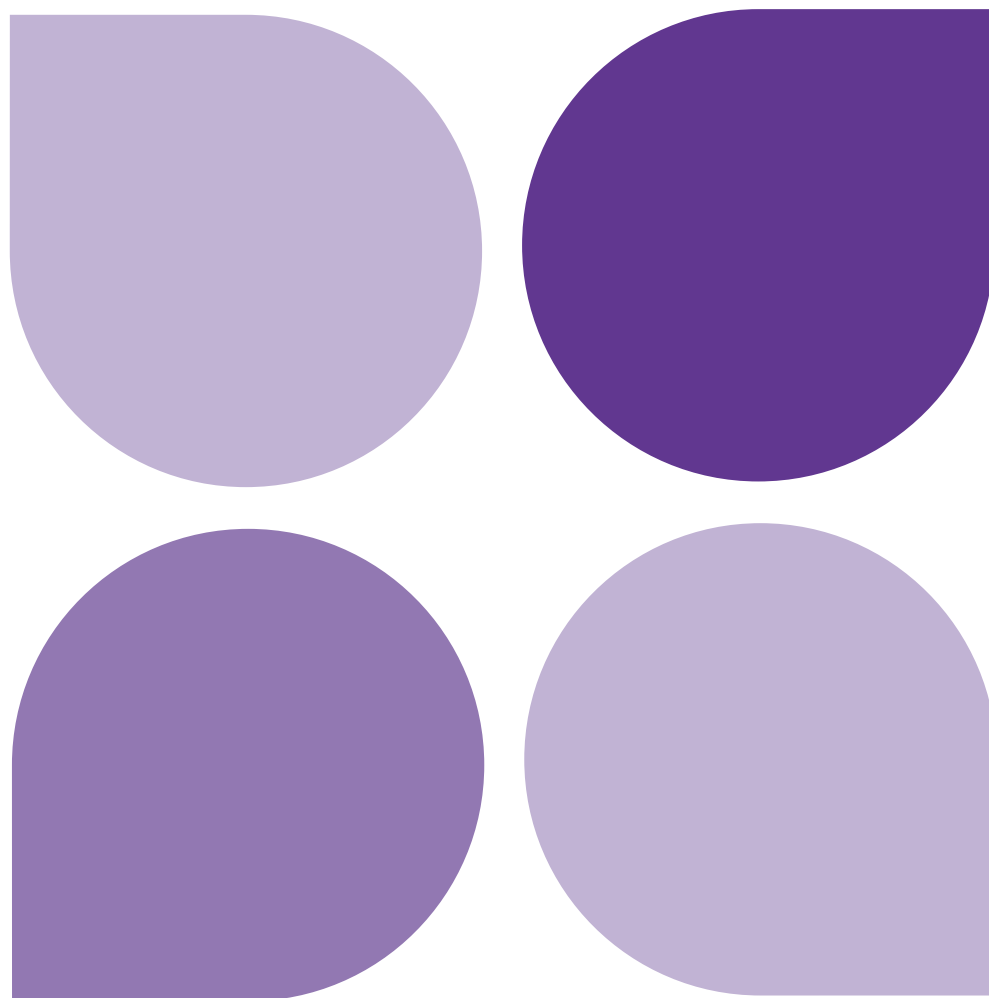
fax: + 49 40 42840 8396

email: petra.pelster@bsu.hamburg.de

Guido.sempell@bsu.hamburg.de

web: www.hamburg.de/regionalentwicklung

www.hamburg.de/suburbia

Ontwikkeling van een regionale visie op stadsranden (Regio Twente, Nederland)

De tool

Korte beschrijving van de tool

Overheidsinstellingen op verschillende niveaus hebben gezamenlijk een integrale visie ontwikkeld voor de stadsrandgebieden van de regio Twente, en daaraan gekoppeld een uitvoeringsplan. De volgende overheden waren hierbij betrokken:

- Gemeenten Almelo, Borne, Enschede, Hengelo en Oldenzaal
- Regio Twente en Provincie Overijssel
- Waterschap Regge en Dinkel
- Ministerie van Infrastructuur en Milieu, Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie.

De gezamenlijke aanpak had een aantal verschillende redenen. De overheden zagen de noodzaak voor coördinatie en afstemming van de plannen in de regio, onder meer voor het versterken van de identiteit van het gebied en om dubbel werk tegen te gaan. Anderzijds werd verondersteld dat een gezamenlijke visie meer mogelijkheden zou bieden voor het verwerven van externe financiering van initiatieven.

Ingezette instrumenten

- Wet- en regelgeving
- Communicatie
- Ontwerp en inrichting

De context

De stadsranden van de Netwerkstad Twente vormen een bijzonder en dynamisch overgangsgebied tussen stad en landelijk gebied. De stadsrandzone heeft veel aandacht van de betrokken overheden, omdat er veel veranderingen gaande zijn in het gebied. De traditionele productielandbouw verliest aan betekenis in stadsrandgebieden, en er wordt gezocht naar nieuwe economische dragers zoals recreatie en toerisme, stadslandbouw en andere vormen van wonen en werken. In de afgelopen jaren hebben de gemeenten van de Netwerkstad Twente (Almelo, Borne, Hengelo, Enschede en Oldenzaal) ieder voor zich diverse plannen gemaakt die consequenties hebben voor de stadsrandgebieden. De betrokken gemeenten hebben samen met twee ministeries, de Provincie Overijssel, de Regio Twente en het Waterschap Regge en Dinkel de vijf afzonderlijke deelvisies geïntegreerd in een gezamenlijke visie voor de stadsranden in de gehele Netwerkstad.

Alle betrokken overheden hadden plannen en voornemens voor het gebied, variërend van concrete maatregelen tot abstracte toekomstvisies. Op regionaal niveau was weinig samenhang tussen de verschillende visies en plannen, omdat ze allemaal los van elkaar ontwikkeld waren. Gaandeweg is het besef gerijpt dat de verschillende steden onderling sterk van elkaar afhankelijk zijn, en dat het ontwikkelen van een gezamenlijke visie een grote meerwaarde heeft. Bewoners van de steden hadden soms het gevoel dat er sprake was van concurrentie tussen de verschillende overheden in plaats van samenwerking en afstemming. Vanuit het perspectief van bewoners en andere stakeholders waren de grenzen tussen de verschillende gemeenten irrelevant en was vooral behoefte aan een gezamenlijke visie en een coherente aanpak op thema's zoals recreatie, infrastructuur en economische ontwikkeling. Daarom is besloten om een gezamenlijke visie te ontwikkelen voor de stadsrandgebieden van de Netwerkstad Twente, gebaseerd op een verkenning van alle bestaande plannen en ambities. Vanuit deze visie is een gezamenlijk uitvoeringsplan opgesteld.

Gebied en context:

De Regio Twente heeft twee gezichten. Aan de ene kant is het een van de dichtst bevolkte gebieden van Nederland, met een goed ontwikkelde kennisinfrastructuur, onder andere gebaseerd op de aanwezigheid van de Universiteit Twente en de spin-off bedrijven die hieruit zijn ontstaan. Aan de andere kant heeft het gebied tussen de kernen een sterk landelijk karakter met een hoge landschappelijke kwaliteit. De combinatie van de stedelijke voorzieningen en de aantrekkelijke cultuurlandschappen en natuurgebieden maakt Twente tot een erg geliefd gebied. De relatie tussen stad en landelijk gebied is daarmee ook een erg belangrijk aandachtspunt. De Regio Twente is niet alleen een geconstrueerde overheidslaag, maar is ook een 'echte' regio met een duidelijke eigen identiteit en een sterke onderlinge verbondenheid van mensen en organisaties.

De vijf kernen Almelo, Borne, Hengelo, Enschede en Oldenzaal hebben zich de afgelopen eeuw ontwikkeld van een rij kleine, van elkaar gescheiden kernen naar een groot stedelijk netwerk waarbij de steden vrijwel aan elkaar vastgegroeid zijn. Bij ongewijzigd ruimtelijk beleid bestaat de kans dat de open ruimte rondom de steden in de komende jaren verder dicht gaat slibben. Aan de andere kant is de verwachting dat de noodzaak tot stedelijke uitbreiding binnen enkele decennia stopt, vanwege stabilisatie of zelfs krimp van de bevolking in de regio. Dat betekent dat de huidige stadsranden ook de definitieve overgang vormen tussen stad en landelijk gebied.

De integrale ruimtelijke visie van de stadsranden in de Netwerkstad Twente bestaat uit drie belangrijke componenten:

- Relatief laagdynamische gebieden die sterk verbonden zijn met het landelijk gebied
- Relatief hoogdynamische gebieden, vaak afgesloten, met een eigen identiteit
- Een samenhangend netwerk van langzaam verkeer verbindingen.

De visie is verder geconcretiseerd in zes verschillende ontwerpprincipes of bouwstenen:

- Groene lobben, ruime gebieden waar geen stedelijke ontwikkeling zal plaatsvinden
- Groene wiggen, smalle zones met daarin verbinden voor wandelaars en fietsers tussen stad en landelijk gebied.
- Verbetering van de overgang tussen stad en landelijk gebied.
- Groene verwevingsgebieden tussen stad en landelijk gebied, met veel aandacht voor waterbeheer en natuurgerichte recreatie.
- Recreatieve rondjes rondom de steden voor wandelaars en fietsers
- Radiale recreatieve verbindingen vanuit de stadskernen naar het buitengebied, en tussen de verschillende stadskernen.

Projectdoel:

Het project had de volgende twee doelen:

- Afstemming en coördinatie van plannen en activiteiten van de afzonderlijke overheden
- Externe financiering verwerven voor grotere gemeenschappelijke initiatieven.

Het uitgangspunt was dat samenwerking tussen verschillende overheden het gemakkelijker kan maken om provinciale of landelijke budgetten te ontsluiten voor projecten.

Activiteiten:

De ontwikkeling van de Regionale Visie startte in augustus 2010. In mei 2011 hebben de gemeenteraden ingestemd met de visie en het uitvoeringsprogramma. De visie is samengesteld door Strootman Landschapsarchitecten BV en Radar, Bureau voor Sociale Waarde. Gedurende het proces is intensief samengewerkt met de verschillende betrokken overheden en met andere stakeholders in het gebied.

Enerzijds is een overzicht gemaakt van al aanwezige plannen en beleidsvoornemens voor stadsrandgebieden in de verschillende gemeenten, anderzijds is een integrale analyse gemaakt van de landschappelijke kwaliteiten, de stedelijke dynamiek en de sociale waarden in het gebied. Dit heeft geresulteerd in een gemeenschappelijke visie, weergegeven

in een kaartbeeld, en daaraan gekoppeld een uitvoeringsprogramma per gemeente. In dit uitvoeringsprogramma zijn concrete acties benoemd die bij kunnen dragen aan de realisatie van de gepresenteerde visie. Voor het uitvoeringsprogramma is budget beschikbaar gesteld, onder meer vanuit de gemeenten en vanuit de Provincie Overijssel.

Resultaten

Het proces heeft geleid tot een gemeenschappelijke visie op de stadsrandgebieden van de regio, en een daaraan gekoppeld uitvoeringsplan. De meerwaarde van deze gemeenschappelijke visie is dat beleidsvoornemens van de verschillende gemeenten op elkaar zijn afgestemd. Dat betreft bijvoorbeeld de realisatie van een gezamenlijk fiets- en wandelpadennetwerk en verdere afstemming bij recreatieve voorzieningen in het gebied. Concepten zoals het Rondje Enschede (zie elders in deze toolkit) zijn overgenomen door andere gemeenten.

De Provincie Overijssel heeft een half miljoen Euro beschikbaar gesteld voor het eerste uitvoeringsprogramma gekoppeld aan de regionale visie. Met dit budget, aangevuld met o.a. gemeentelijke gelden, is een start gemaakt met de realisatie van de plannen uit de visie.

Reflectie

Waarom heeft het gewerkt?

Een belangrijke succesfactor is de concrete, praktische insteek van de Regionale Visie. Verder was het belangrijk dat alle gemeenten de meerwaarde inzagen van het verder kijken dan de eigen gemeentegrenzen. Bewoners, bezoekers en ondernemers zien het gebied als één geheel en hechten geen betekenis aan gemeentegrenzen bij hun recreatieve of economische activiteiten. Samenwerking leidt tot meer samenhang in het gebied, meer efficiëntie bij inrichtingsmaatregelen en een betere herkenbaarheid van het gebied voor alle betrokkenen.

Wat kon beter?

Tot het voorjaar van 2012 was de Regionale Visie vooral een product van de betrokken overheden. Bewoners en andere stakeholders zijn beperkt betrokken in het voortraject. Het is de bedoeling om de samenwerking met andere stakeholders te intensiveren in de uitvoeringsfase. Dat betreft bijvoorbeeld bewoners, onderwijsinstellingen en bedrijven. In juni 2012 is het project officieel van start gegaan, met een gezamenlijke opening door een gedeputeerde van de Provincie Overijssel en een bestuurder van de Regio Twente. Daarmee neemt de zichtbaarheid van het uitvoeringsplan voor andere stakeholders ook toe.

Contactinformatie

Peter van Gessel

City of Enschede

email: p.v.gessel@enschede.nl

web: <http://gemeente.borne.nl/?contenttype=stadsomroeper&productid=1348>

Via deze link kan de complete regionale visie gedownload worden. Type bij 'trefwoord' het woord 'stadsranden in'. Het document is in verschillende delen opgesplitst, vanwege de omvang.

www.enschede.nl

De tool

Korte beschrijving van de tool

De Groene Kennispoort Twente is een gezamenlijk initiatief van de Regio Twente (bestaande uit 14 gemeenten), de Rijksoverheid (het Ministerie van ELI) en onderwijs- en onderzoeksinstituten in de regio. De Groene Kennispoort creëert een platform waar ondernemers, overheden, onderwijs- en onderzoeksinstituten samen kunnen werken aan praktijkvragen in de regio en zo werken aan innovatie. Het is een netwerkorganisatie waarvan de partners elkaar regelmatig ontmoeten, zowel om de onderzoeksagenda op te stellen als om de resultaten van de onderzoeken en de toepassing daarvan in de praktijk te bespreken. De Groene Kennispoort zorgt ervoor dat vragen van ondernemers en andere stakeholders in het landelijk gebied gekoppeld worden aan de deskundigheid van kennisinstellingen. Dat biedt vervolgens de kennisinstellingen de gelegenheid om maatschappelijk relevant onderzoek te doen, hun onderwijs actueel en praktijkgericht te houden en hun eigen kennis te vergroten. De onderzoeksagenda van de Groene Kennispoort concentreert zich op de volgende vijf thema's:

- Leven en werken in het buitengebied
- Groenblauwe dooradering
- Ondernemen in Twente
- Voeding en gezondheid
- Groene educatie

Projecten vanuit de Groene Kennispoort worden vooral uitgevoerd door studenten. Op deze wijze ontwikkelen ze hun eigen onderzoeks- en adviesvaardigheden, doen ze kennis op over vraagstukken in de regio rondom de genoemde thema's en leveren ze een bijdrage aan innovatie en kennisontwikkeling in de regio. Omdat onderwijsprogramma's, op vrijwel alle niveaus, altijd op zoek zijn naar reële projecten en vragen vanuit de praktijk, helpt de Groene Kennispoort ook om richting te geven aan het onderwijsprogramma. Het motto van de Groene Kennispoort is dan ook: samen werken, samen leren.

Ingezette instrumenten

- Financiële instrumenten
- Communicatieve instrumenten
- Ontwerp en inrichting

De context

De Groene Kennispoort bundelt enkele al langer bestaande initiatieven voor het bijeen brengen van onderwijs, onderzoek, overheid en ondernemers rondom vraagstukken in het landelijk gebied. De GKP kenmerkt zich door een vrijwillige samenwerkingsstructuur. Er is een stuurgroep dat de grote lijnen uitstippelt, en een management team dat verantwoordelijk is voor de dagelijkse leiding. Dit team bestaat uit een manager, een regionale coördinator, een onderwijsexpert en een bedrijvenscoördinator. In gezamenlijkheid met de betrokken partijen is een business plan opgesteld en wordt jaarlijks een onderzoeksagenda geformuleerd.

Alle betrokken partijen ervaren de voordelen van de gehanteerde werkwijze. Overheden zien dat de projecten bijdragen aan innovatie in het landelijk

gebied en in stadsrandgebieden. Ondernemers hebben eenvoudig toegang tot nieuwe kennis, wat bijdraagt aan de bestaanszekerheid en ontwikkeling van hun ondernemingen. Onderwijsinstellingen hebben eenvoudig toegang tot reële advies- en onderzoeksprojecten, variërend van praktisch en toepassingsgericht tot complex en meer fundamenteel van aard. Onderzoeksinstituten kunnen betekenisvol onderzoek uitvoeren dat bijdraagt aan daadwerkelijke innovatie in het gebied.

Gebied en context:

De Regio Twente heeft twee gezichten. Aan de ene kant is het een van de dichtst bevolkte gebieden van Nederland, met een goed ontwikkelde kennisinfrastructuur, onder andere gebaseerd op de aanwezigheid van de Universiteit Twente en de spin-off bedrijven die hieruit zijn ontstaan. Aan de andere kant heeft het gebied tussen de kernen een sterk landelijk karakter met een hoge landschappelijke kwaliteit. De combinatie van de stedelijke voorzieningen en de aantrekkelijke cultuurlandschappen en natuurgebieden maakt Twente tot een erg geliefd gebied. De relatie tussen stad en landelijk gebied is daarmee ook een erg belangrijk aandachtspunt. De Regio Twente is niet alleen een geconstrueerde overheidslaag, maar is ook een 'echte' regio met een duidelijke eigen identiteit en een sterke onderlinge verbondenheid van mensen en organisaties.

Projectdoelen:

De Groene Kennispoort heeft tot doel om bij te dragen aan:

- Revitalisatie van het landelijk gebied in Twente
- Ontwikkeling van innovatieve kennis in de regio
- Ontwikkeling van de zogenoemde topsectoren zoals die geformuleerd zijn door het Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie (ELI).

De Groene Kennispoort wil tevens een platform bieden waar onderzoekers en studenten, van verschillende niveaus en met verschillende inhoudelijke achtergronden, onderzoek kunnen uitvoeren en kunnen experimenteren met nieuwe concepten. Daarnaast beoogt de Groene kennispoort Twente te stimuleren dat studenten meer betrokkenheid bij lokale vraagstukken gaan ervaren in de hoop hen daardoor te interesseren om na hun studie actief te blijven in het gebied en om daar activiteiten te gaan ondernemen.

Activiteiten:

De Groene Kennispoort Twente is één van de negen Kenniswerkplaatsen in Nederland, die op een vergelijkbare manier werken. Volgens een stappenplan is een Regionaal Kennisraamwerk Gebiedsvernieuwing opgesteld. De volgende stappen zijn of worden daarbij doorlopen:

- Verkenning van de mogelijkheden (partners, vraagstukken), leidend tot een intentieverklaring
- Ontwikkelen van een kennisagenda, gebaseerd op een meer grondige analyse van kansen en vragen in het landelijk gebied.
- Formaliseren van de werkwijze, leidend tot een regiocontract
- Realiseren van de uitvoering: opstellen en uitvoeren van jaarplannen op basis van beschikbare financiering; uitvoeren van onderzoeksprojecten door studenten en / of docenten / onderzoekers.
- Benutten van de resultaten van het onderzoek door toepassing van de resultaten in de praktijk; borgen van de werkwijze en de organisatie, o.a. door het verwerven van fondsen voor langere tijd.

Een van de interessante kenmerken van het netwerk is de betrokkenheid van verschillende typen onderwijs, die ieder verschillende soorten kennisvragen kunnen oppakken. Universiteiten werken aan de meest complexe vraagstukken en ontwikkelen nieuwe theorieën, modellen en toepassingen. Hogescholen in de regio verrichten meer toegepast onderzoek en de Middelbare Beroepsopleidingen / ROC's voeren werkzaamheden uit op een meer praktisch niveau. De Groene kennispoort Twente streeft ernaar om voor vraagstukken onderwijsinstellingen ook te laten samenwerken met andere onderwijsinstellingen, ook van een ander niveau.

Resultaten:

De Groene Kennispoort creëert nieuwe kennis en maakt deze beschikbaar voor iedereen die er gebruik van wil maken. Het brengt de vragers en aanbieders van onderzoek en advies bij elkaar en heeft zo bijgedragen aan de versterking van de kennisinfrastructuur. Dankzij de Groene Kennispoort Twente investeert de regio in praktijkgericht onderwijs en onderzoek. De Kennisagenda 2011 – 2014 heeft een begroting van ruim 500.000 Euro en realiseert een inzet van ongeveer 7000 student-uren en 4.000 docent-uren. Voorbeelden van projecten die gerealiseerd zijn:

- Visieontwikkeling voor een nieuw bedrijventerrein in het landelijk gebied
- Etnische en culturele diversiteit in de stadsrand van een van de steden
- Visieontwikkeling voor het landelijk gebied van een dorp
- Inventarisatie van de kwaliteiten van boerenerven
- Inventarisatie van kwaliteit van houtwallen in een gemeente
- Nieuwe verdienmodellen voor ondernemers in het landelijk gebied.

Reflectie

Waarom heeft het gewerkt?

De Groene Kennispoort Twente is van onderop opgezet door een kleine groep ondernemende en creatieve mensen en heeft zich geleidelijk ontwikkeld tot de huidige omvang en inbedding. De Groene Kennispoort Twente is nu goed verbonden met de regionale plannen voor kwaliteitsverbetering in het landelijk gebied.

De GKT is een informele structuur, bestaande uit mensen die elkaar kennen en vertrouwen. Dat sluit aan bij de manier van werken die gebruikelijk is in Twente. Twente heeft als regio een lange geschiedenis en is niet een regio die van bovenaf bedacht is als bestuurlijk orgaan, maar die echt bestaat in de hoofden van de mensen die er wonen en werken. Dat maakt het gemakkelijk om een netwerk zoals de Groene Kennispoort op te zetten en goed te laten functioneren.

De GKT weet goed aan te sluiten bij de behoeften van verschillende partijen en zo synergie te creëren tussen partijen en belangen.

Wat kan verbeterd worden?

De verschillen in structuur van de betrokken organisaties maken het soms lastig om afspraken te maken. Hoewel iedereen de waarde van de GKT onderschrijft, is de feitelijke organisatorische inbedding soms lastig, ook omdat de projecten vaak over bestaande grenzen van organisaties, gemeentelijke afdelingen of opleidingen heen gaan. Dat maakt dat het proces van de eerste aanzet tot aan het vaststellen van een onderzoeksagenda en het uitvoeren en toepassen van onderzoeksprojecten veel tijd vraagt.

Contactinformatie:

Dagmar Essing

Manager Groene Kennispoort Twente

tel: 0547.351505

email: d.essing@groenekennispoort.nl

web: <http://kenniswerkplaats.eu/groene-kennispoort-twente>

Samenwerking tussen overheden en hoger onderwijs (Provincie West-Vlaanderen, België)

De tool

Korte beschrijving van de tool

Het Stad-Land-schap 't West Vlaamse hart is een samenwerkingsverband tussen 9 gemeenten in West-Vlaanderen, gericht op het in stand houden en verbeteren van natuur, landschap en cultureel erfgoed in de regio en het bieden van voorzieningen voor educatie en recreatie. Door samenwerking hoopt het Stad-Land-schap in staat te zijn zowel regionale als lokale waarden te kunnen versterken en verbeteren.

Het Stad-Land-schap 't West Vlaamse hart heeft een overeenkomst getekend met het Kenniscentrum voor Groenbeheer van Katho (Katholieke Hogeschool) in Roeselaere. Doel van deze overeenkomst is het gecoördineerd inzetten van kennis en werkracht van docenten en studenten van Katho voor het verbeteren van groen, natuur en landschap in de regio voornamelijk op publiek domein. Via workshops, onderzoeken, studentenprojecten en andere samenwerkingsvormen worden innovaties op het gebied van groenbeheer ontwikkeld en gedeeld met verantwoordelijke ambtenaren en bestuurders. Dit draagt bij aan de verbetering van de kwaliteit van de open ruimte in de stad, de stadsranden en de groene netwerken in het landelijk gebied.

Ingezette instrumenten

- Communicatieve instrumenten
- Ontwerp en inrichting

De context

Gebied en context:

De stadsregio 't West-Vlaamse hart bestaat uit de stad Roeselare en acht omliggende kleinere gemeentes. In totaal is het gebied ongeveer 300 vierkante kilometer groot en wonen er 153.000 mensen.

Het gebied valt te karakteriseren als een stad-land-schap, met juist in het landelijk gebied een hoge ruimtelijke dynamiek en een situatie van betrekkelijke rust in de stadscentra. Ongeveer 60 procent van de bedrijven bevindt zich buiten bedrijventerreinen of industrieterreinen, en zo'n 45 procent van de woningen is gesitueerd buiten stadscentra.

Regionale afstemming en samenwerking op het gebied van ruimtelijke ordening is van oudsher vrijwel afwezig in een dergelijk gebied. Er zijn ruimtelijke plannen voor stedelijke ontwikkeling en voor ontwikkeling van het landelijk gebied in de afzonderlijke gemeenten, maar tot aan het moment van oprichting van het Stad-Land-schap was er nauwelijks aandacht voor afstemming tussen deze plannen. Niet voor afstemming tussen de verschillende gemeenten onderling, en evenmin voor afstemming tussen ontwikkelingen in de stad, in de stadsrand en in het landelijk gebied van de verschillende gemeenten afzonderlijk.

Door de oprichting van het Stad-Land-schap wordt een basis gecreëerd voor het beter waarborgen van deze afstemming. Via het Stad-Land-schap willen de partners het thema ruimtelijke kwaliteit hoger op de politieke en maatschappelijke agenda plaatsen en tevens meer aandacht besteden aan duurzaamheid bij ruimtelijke plannen.

Projectdoelen:

Het project heeft de volgende doelen:

- Het creëren van een platform voor samenwerking en afstemming tussen de verschillende deelgemeenten in het West-Vlaamse hart, om zo de ruimtelijke kwaliteit in zowel het landelijk als het stedelijk gebied te versterken.
- Onderwijs en beroepspraktijk bij elkaar brengen, om een platform voor praktische werkervaring te creëren voor studenten en hogeschooldocenten, om zo uitwisseling van kennis tussen hogeschool en samenleving te versterken.

Activiteiten:

- Verkennende gesprekken met mogelijke partners
- Opzetten van onderwijsprojecten waarin gemeenten ondersteund worden bij vraagstukken op het gebied van groenbeheer
- Het organiseren van workshops voor bestuurders, ambtenaren, ondernemers en andere geïnteresseerde partijen.
- Samen met gemeenten in kaart brengen van kennisvragen die via studentenprojecten in kaart kunnen worden gebracht.
- Projectweken voor studenten, waar ze in een korte tijd antwoorden formuleren op vragen die leven in de regio. Hierbij wordt samengewerkt met bewoners en met lokale bestuurders.

Ontwerp- en beheerprojecten

- Studenten en hogeschoolmedewerkers hebben bijgedragen aan ontwerp en realisatie van de omzetting van een voormalige spoorlijn in een veilige en aantrekkelijke fietsverbinding.
- Studenten en hogeschoolmedewerkers zijn betrokken geweest bij het implementeren van innovatieve (milieuvriendelijke) technieken voor groeninrichting en –beheer in gebieden in de regio.
- Door het opnemen van verschillende casussen inzake publiek groen bouwt Katho gaandeweg mee aan een duurzaam en kwalitatief netwerk van publiek groen in 't West-Vlaamse hart

Proces

Ongeveer drie maal per jaar wordt een overleg gehouden tussen Katho en de Provincie West-Vlaanderen. Tijdens deze bijeenkomsten worden de voortgang van lopende projecten en de resultaten en mogelijke follow-up activiteiten van afgesloten projecten besproken, en wordt de kennisagenda geactualiseerd.

Resultaten:

- Een goed functionerend platform voor kennisontwikkeling en –uitwisseling op het gebied van groeninrichting en beheer
- Versterking van het groene netwerk in de regio.

Resultaten voor Katho

- Deelname in real life projecten, wat een waardevolle bijdrage levert aan de ontwikkeling van studenten en de kwaliteit van het onderwijs op Katho
- Goede samenwerking tussen het hoger onderwijs en besluitvormers bij lokale en regionale overheden

Resultaten voor de Provincie

- Intensivering van samenwerking met hoger onderwijs; betere mogelijkheden om de inhoud van het onderwijs af te stemmen op de behoeften in de eigen organisatie.
- Gemakkelijker toegang tot onderzoek voor eigen projecten.
- Een belangrijk resultaat van de samenwerking is dat het publiek groen op een meer duurzame en innovatieve wijze benaderd wordt door lokale besturen en ambtenaren.

Reflectie

Waarom heeft het gewerkt?

Dit platform zorgt voor een interessante en effectieve verbinding tussen beroepspraktijk en hoger onderwijs, die duidelijk meerwaarde heeft voor beide betrokken partijen. Het versterkt voor de provincie het directe contact met stakeholders in de regio, en voor Katho het contact met het mogelijke toekomstige werkveld voor de afgestudeerde studenten.

Wat kan verbeterd worden?

De toepassing van adviezen uit onderzoeksprojecten in de praktijk heeft soms zijn beperkingen, omdat ze niet altijd volledig aansluiten bij de opvattingen van het lokale bestuur. Bepaalde inzichten en voorstellen kennen ook geen uitvoering wegens praktische belemmeringen. Verder is het soms lastig om voldoende financiering te vinden voor projecten. De baten in termen van meer ruimtelijke kwaliteit zijn vaak 'zacht' en lastig te kwantificeren of in geld uit te drukken, terwijl de kosten van een dergelijke werkwijze wel direct zichtbaar zijn. Verder zou de disseminatie van het lerend netwerk rond groenmanagement zou nog beter kunnen.

Contact informatie:

Koen Vankeirsbilck

Gebiedsgerichte werking Provincie West-Vlaanderen

Streekhuis Midden-West-Vlaanderen

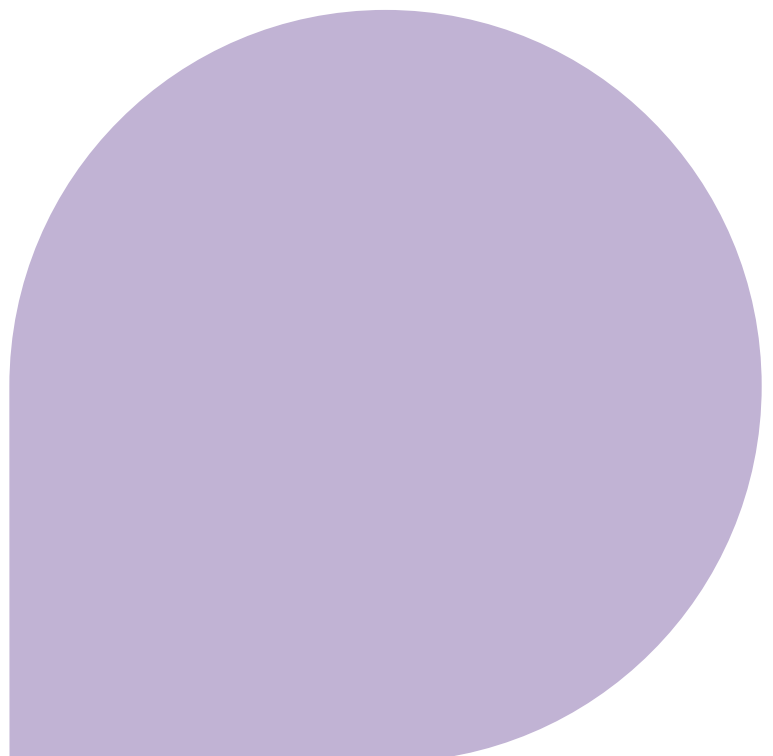
Peter Benoitstraat 13

8800 Roeselare

tel: 0032 51 27 55 64

email: koen.vankeirsblick@west-vlaanderen.be

web: www.westvlaamsehart.be

De tool

Korte beschrijving van de tool

De Vereniging Vrienden van het Weusthag is een vereniging die is opgericht door direct betrokkenen (bewoners, ondernemers, vertegenwoordigers natuur- sport- en culturele organisaties) bij het Weusthaggebied in Hengelo (Overijssel). In de aanloopfase naar de oprichting van de Vereniging Vrienden is een gestructureerde werkwijze opgezet voor het organiseren van bottom-up initiatieven van belanghebbenden in het Weusthag. De gemeente Hengelo en de Vereniging Vrienden werken samen aan de ontwikkeling van het Weusthag.

De gemeente Hengelo heeft in het verleden gronden aangekocht in het Weusthag. Er zijn diverse plannen ontwikkeld door de gemeente om van het Weusthag een stadspark te maken voor alle bewoners in Hengelo. In 2005 is het Masterplan Stadspark Weusthag en de Ontwikkelingsvisie Weusthag vastgesteld door de raad. Hierin worden diverse voorstellen gedaan voor het beheer van het gebied, de natuurlijke vormgeving van beeklopen, verbetering van de recreatieve mogelijkheden en het gebied verkeersluw maken.

Echter, bij de plannen werden geen middelen vrijgemaakt voor uitvoering. De afgesproken strategie was: klein beginnen en komen financiële middelen beschikbaar, dan verbeteringen in het park uitvoeren.

Na een bezoek van de raad aan het Bürgerpark in Bremen werd door middel van een CDA-motie het college gevraagd te onderzoeken of een constructie denkbaar is waarbij inwoners, instanties en bedrijven worden uitgenodigd te participeren in het Weusthag en de verdere invulling van het gebied vorm te geven. Het zogenaamde 'Bürgerpark-initiatief'.

Eind 2010 stelde de Provincie middelen (totaal 1.8 miljoen) beschikbaar voor de ontwikkeling van het Weusthag. Dit maakte het mogelijk, in combinatie met SURF, daadwerkelijk ontwikkelingen in gang te kunnen zetten. Een bezoek aan Sonsbeek, Arnhem in 2011 met direct betrokkenen en ambtenaren leverde nieuwe energie en inspiratie om het Weusthag verder te ontwikkelen. Doel is nu het ontwikkelen van het Weusthag tot een burgerpark, dat dient als een overgangsgebied tussen stad en landelijk gebied. Om burgerbetrokkenheid daarbij goed te organiseren, is gekozen voor het oprichten van de Vereniging Vrienden van het Weusthag.

Ingezette instrumenten

- Wet- en regelgeving
- Communicatie
- Ontwerp en inrichting

De context

Gebied en context:

Hengelo is een stad in Twente, Overijssel, met ongeveer 80.000 inwoners. Het project van Hengelo richt zich op het Weusthag, een groengebied van ongeveer 200 hectare in het noorden van de stad. Door groei van de stad in noordelijke richting is het gebied nu feitelijk een groene enclave in plaats van een klassiek stadsrandgebied. Het wordt omringd door woonwijken en bedrijventerreinen en is in tweeën gedeeld door de A1. Het gebied vervult lokaal en regionaal een belangrijke functie voor natuurgerichte recreatie. Daarnaast is er ook nog landbouwgebied (melkveehouderij met

grasland en verbouw van maïs en weiden van paarden). Verder zijn er veel sportvoorzieningen in het gebied, is er een kinderboerderij met Natuur-, Milieu-, en Educatiecentrum en horecavoorziening Buitenplaats de Houtmaat, tevens trouwlocatie.

Projectdoelen:

- De Vereniging Vrienden van het Weusthag krijgt een belangrijk deel van de verantwoordelijkheid ten aanzien van het beheer over het gebied overgedragen en kan daarmee ideeën die leven over kwaliteitsverbetering van het gebied realiseren
- Vanwege de bottom up werkwijze voelen omwonenden zich sterker betrokken bij de ontwikkeling van het Weusthag.
- Het project streeft naar het ontwikkelen van een 'park van verbinding' - een landschappelijk gebied dat gebruikt en onderhouden wordt door een diverse groep mensen voor doeleinden zoals sport, natuurbeleving, cultuur en natuur- en milieu-educatie.
- Verbeteren van de inrichting van het gebied, zodat de gebruikswaarde van het gebied, de belevingswaarde en het gevoel van veiligheid van het gebied verbeteren.

Activiteiten:

- Instellen van werkgroepen die zorgen voor een sterke verbinding tussen het park en de omliggende wijken: een aandachtswijk en een Vinex-wijk. Er zijn in eerste instantie vijf werkgroepen ingesteld, die zich richten op: ontwerp en realisatie; onderhoud en beheer; activiteiten; communicatie/participatie en organisatie van de Vereniging
- Elke werkgroep heeft een ambtenaar die fungeert als verbindende schakel tussen bewoners en gemeentelijke organisatie.
- Aanstellen van een onafhankelijk lokaal boegbeeld als voorzitter van de Stuurgroep Vrienden van het Weusthag
- Verbreden en intensiveren van de betrokkenheid van stakeholders bij het gebied, zodat omliggende wijken en stakeholders / belangen goed vertegenwoordigd zijn.
- Inzetten van sociale media (o.a. Facebook) voor opzetten van communicatie over het gebied
- Organiseren van publieksevenementen in het gebied (o.a. Weustdag in de zomer i.c.m. het Cultuurpodium en onderhoudswerkzaamheden in het kader van de Landelijke Natuurwerkdag in najaar/winter).
- Uitbreiden van mogelijkheden voor sociale werkvoorziening voor werkzoekenden en mensen met een grote afstand tot de reguliere arbeidsmarkt.

Resultaten:

Het proces van het ontwikkelen van de Vereniging Vrienden van het Weusthag heeft geleid tot meer wederzijds vertrouwen tussen gemeente en belangengroepen rondom het Weusthag. Het proces startte met een beperkte mate van vertrouwen, wat onder meer het gevolg was van de lange periode met weinig of geen activiteiten vanuit de gemeente in het Weusthag. Na het opzetten van de organisatie en de instelling van de werkgroepen is het wederzijds vertrouwen toegenomen en is er meer enthousiasme van beide kanten om een bijdrage te leveren aan het verbeteren van de kwaliteit van het gebied en activiteiten op te zetten voor omwonenden.

Een belangrijk resultaat is de verandering in de juridische status van de organisatie. In eerste instantie was het voornemen om een stichting op te richten, in tweede instantie is dat veranderd in een vereniging. Dit betekent dat de leden van de vereniging meer directe invloed hebben op het beleid van de organisatie dan in een stichting het geval is. Deze organisatievorm sluit beter aan bij de gemeentelijke ambitie om van het Weusthag een burgerpark te maken met een brede betrokkenheid van belanghebbenden uit omliggende wijken bij de activiteiten van het gebied.

In november 2012 is formeel de Vereniging Vrienden van het Weusthag opgericht door het ondertekenen van de oprichtingsakte bij de notaris. Burgemeester Schelberg is mede-ondertekenaar.

De werkgroepconstructie is inmiddels beëindigd. Behalve de werkgroep beheer die samen met gemeente en Vrienden een beheerplan voor het Weusthag opstelt, zijn de overige vier werkgroepen gestopt. Uiteindelijk kwamen er toch onvoldoende concrete en realistische voorstellen uit de werkgroepen.

Het bestuur van de Vereniging richt zich momenteel op het opzetten van de eigen organisatie. Dus: opzetten ledenadministratie, werven leden, overnemen beheer website, visieontwikkeling, discussie over welke rol de Vrienden ambiëren (regisseur, makelaar of anderszins). Er wordt gewerkt aan de tekst voor een concept-convenant tussen Vrienden en gemeente. Het beheerplan Weusthag is in ontwikkeling. De Provincie heeft hiervoor subsidie beschikbaar gesteld. In het beheerplan worden ook de ambities verwoord op het gebied van beheer en vanuit welke rol, activiteiten, met wie en eventueel voor welke kosten/opbrengsten de Vereniging het beheer (deels) zal overnemen van de gemeente.

Reflectie

Waarom heeft het gewerkt?

De betrokkenen beschouwen de bottom-up benadering als de belangrijkste succesfactor voor de Vereniging Vrienden van het Weusthag, en breder voor de vernieuwde belangstelling voor de ontwikkeling en het gebruik van het Weusthag. De gemeente heeft niet zelf het voortouw genomen, maar borduurt voort op ideeën en activiteiten van betrokken burgers. De gemeente draagt er hierbij vooral zorg voor dat het proces goed georganiseerd en gestructureerd is en dat de initiatieven die plaats vinden aansluiten bij collectieve belangen en bij gemeentelijke ambities op een hoger schaalniveau dan alleen het park zelf. De organisatie van de werkgroepen wordt gezien als een groeimodel, op basis van de ervaringen die opgedaan worden.

De Vereniging biedt voor de gemeente een goed georganiseerd aanspreekpunt voor vraagstukken rondom beheer, inrichting en gebruik van het park. De actieve leden zijn gemotiveerde mensen, die goed in staat zijn om zichzelf te organiseren en een goede afspiegeling vormen van de mensen die rondom het park wonen.

Een belangrijke succesfactor is het combineren van overleg en visievorming met concrete actie op korte termijn. Wanneer de gemeente laat zien dat ze in staat is om snel te realiseren en fysieke verbeteringen ook werkelijk in korte tijd realiseert, ontstaat goodwill bij bewoners. Dit helpt om een situatie van vertrouwen en samenwerking te realiseren. Dit heeft ertoe bijgedragen dat individuen en organisaties waar de gemeente eerder een moeizame relatie mee had, nu belangrijke ambassadeurs zijn voor het gebied.

Wat kon beter?

Het project bevindt zich nog in het beginstadium. Er zijn niet zozeer punten die in de projectperiode tot nu toe veel beter hadden gekund, maar er zijn wel diverse voornemens voor volgende stappen. Enkele voorbeelden daarvan:

- Het formuleren van een ambitie voor de lange termijn en een plan op hoofdlijnen daarvoor. Gedacht wordt aan een periode van circa 20 jaar.
- Uitbouwen van re-integratieprojecten in het gebied. Dit is nu al een belangrijke activiteit, maar het heeft de potentie om verder te groeien.
- Het stimuleren van bedrijvigheid in het gebied, bijvoorbeeld op het gebied van horeca of stadslandbouw. De gemeente wil initiatieven faciliteren maar neemt zelf geen initiatieven, ook om concurrentie met bestaande initiatieven te vermijden.
- Het uitbouwen van interactieve vormen van communicatie. De website is nu vooral een kanaal voor het verspreiden van informatie vanuit de initiatiefnemers, er liggen veel mogelijkheden om uitwisseling van informatie op gang te brengen. Het opzetten van een facebook pagina is een eerste initiatief in deze richting. Verdere mogelijkheden met sociale media worden verkend.

- Actief betrekken van omwonenden en andere direct betrokkenen bij het realiseren van praktische verbeteringen in het park, zoals verbeteren van bereikbaarheid, verbeteren van de kwaliteit van het aanwezige groen en verbeteren van de herkenbaarheid van het gebied. Om dit laatste te realiseren, worden in het najaar van 2013 minimaal 5 'welkomstpunten' geplaatst op belangrijke toegangswegen naar het terrein. Het ontwerp is voortgekomen uit een ontwerpwedstrijd gecombineerd met een stemming via internet/facebook.

Contactinformatie:

Paula Hester

Projectleider

Afdeling Projecten & Subsidies

Stadskantoor, Hazenweg 121

Postbus 18

7550 AA Hengelo

tel: +31 74 245 9761

email: info@hetweusthag.nl

web: www.hetweusthag.nl

facebook: <https://www.facebook.com/#!/hetweusthag?fref=ts>

Email Vrienden:

Henk Nijhof

Carel Weijsschedé

Harrie Evers

Lous Kerkhof

Mieke Platenkamp

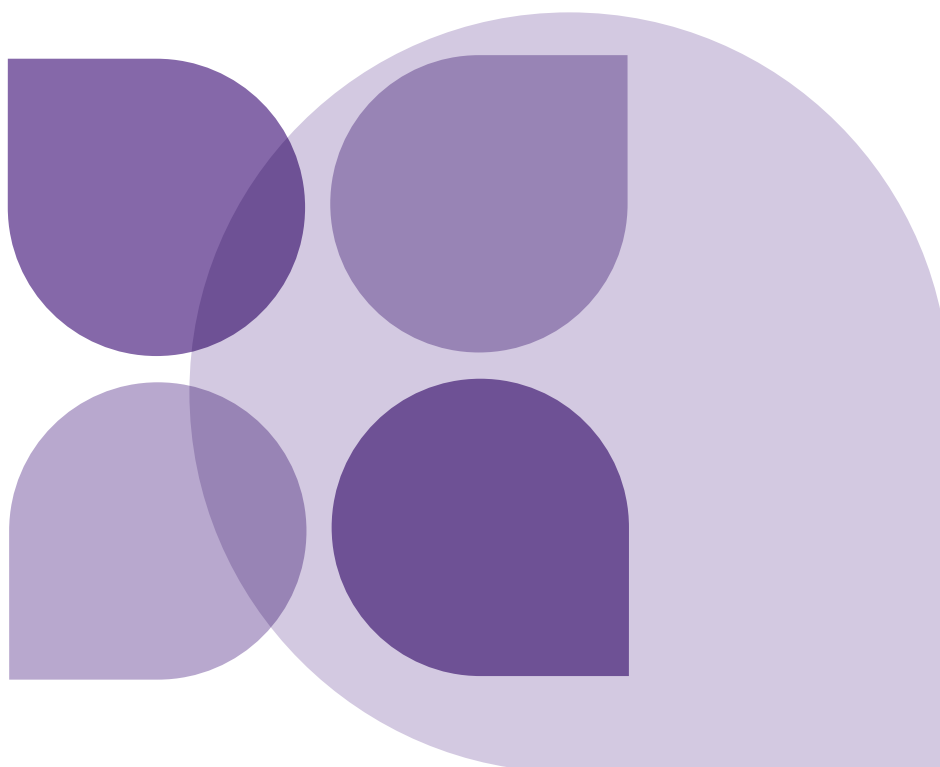
voorzitter@vriendenvanhetweusthag.nl

secretaris@vriendenvanhetweusthag.nl

penningmeester@vriendenvanhetweusthag.nl

evenementen@vriendenvanhetweusthag.nl

communicatie@vriendenvanhetweusthag.nl

Tool categorie: creëren van synergie tussen verschillende kwaliteiten

Inleiding

Duurzame ontwikkeling wordt in veel gebiedsontwikkelingsprojecten in de eerste plaats beschouwd als het beperken van de negatieve milieu-invloeden van projecten. Binnen SURF ligt de nadruk op het creëren van synergie tussen de verschillende kwaliteitsaspecten van duurzaamheid, zie daarvoor ook de inleiding aan het begin van dit document. Een belangrijk aandachtspunt binnen SURF, en binnen het Europese beleid voor stadsrandgebieden en peri-urbane gebieden in het algemeen, is het op peil houden en versterken van economische bestaansmogelijkheden in het gebied. Een belangrijke reden daarvoor is de verandering die gaande is in de landbouwsector in deze gebieden. Het landelijk gebied direct grenzend aan steden is vaak minder geschikt voor intensieve landbouw gericht op de wereldmarkt, om verschillende redenen. Een belangrijke reden is de vaak sterkere behoefte aan multifunctionele landbouw in de stadsrandzone: er is ruimte nodig voor natuur en recreatie of voor waterberging en er zijn meer mogelijkheden voor neveninkomsten uit functies zoals rechtstreekse verkoop aan consumenten en horeca of zorgfuncties. Ook het 'stedelijke' deel van de stadsrand (woongebieden, bedrijventerreinen) wordt vaak geconfronteerd met achteruitgang van kwaliteit en verlies van werkgelegenheid, zodat ook daar behoefte is aan nieuwe initiatieven voor het op peil houden van de kwaliteit van de gebieden en het veilig stellen van voldoende werkgelegenheid.

Duurzame ontwikkeling richt zich op het combineren van verschillende kwaliteiten en het realiseren van synergie. Dat houdt in dat het zoeken naar economische versterking van een gebied altijd samen moet gaan met het stimuleren van ruimtelijke kwaliteit, milieukwaliteit en sociale kwaliteit. Vaak is ook het omgekeerde het geval: verhogen van ruimtelijke kwaliteit of milieukwaliteit biedt extra kansen voor economische versterking van een gebied, bijvoorbeeld om dat juist een goede ruimtelijke kwaliteit een belangrijke vestigingsfactor is voor bedrijven. De tools die hieronder beschreven staan, zijn bedoeld om economische versterking van stadsrandgebieden samen te laten gaan met het stimuleren van de andere kwaliteiten.

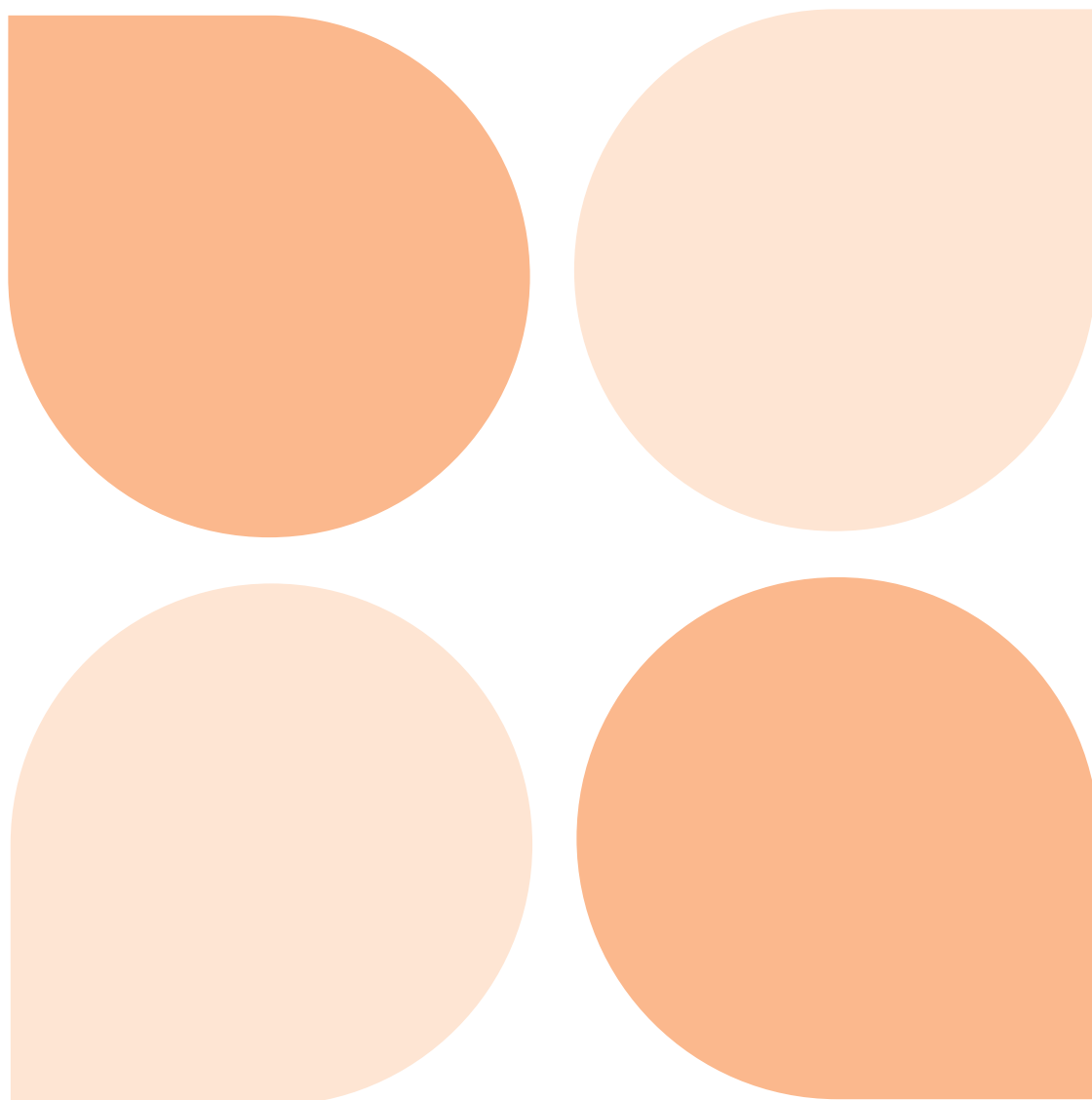
De Provinciale Kwaliteitskamer in Oost-Vlaanderen, België, is een organisatie bestaande uit experts op het gebied van architectuur, stedenbouwkundig ontwerp en ruimtelijke ordening, die een adviserende rol heeft bij ruimtelijke ontwikkelingsprojecten, om ruimtelijke kwaliteit op verschillende schaalniveaus te waarborgen.

Het Regionaalpark in Hamburg is een park op de grens van stad en landelijk gebied, waar verschillende functies gecombineerd worden: recreatie, natuurbescherming en werkgelegenheid. De Gids Buitenkans van de gemeente Enschede is een document dat richtlijnen presenteert voor het ontwerp van gebouwen in de stadsrandzone, zowel woningen als bedrijfsgebouwen. Het heeft tot doel om nieuwe bedrijvigheid en vermogende huiseigenaren aan te trekken, om zo nieuwe economische activiteit in de stadsrandzone te realiseren. De richtlijnen zorgen ervoor dat de nieuwe initiatieven ook bijdragen aan ruimtelijke kwaliteit van het gebied.

De gemeente Almelo ondersteunt ideeën voor nieuwe bedrijfsinitiatieven in de stadsrandzone met bedrijfscoaches. De bedrijvenorganisatie op een van de bedrijventerreinen in de stadsrand van Almelo werkt samen met experts op het gebied van natuur en landschap om meer aandacht te besteden aan biodiversiteit op het bedrijventerrein. Dit draagt tevens bij aan het creëren van een aantrekkelijke werkomgeving voor werknemers op de bedrijven en aan een beter imago van de bedrijven zelf.

De Provincie West Vlaanderen werkt aan het versterken van de regionale identiteit van het West-Vlaamse hart, een deel van de provincie dat een belangrijk gebied is voor het produceren van diepvriesgroenten. De stad Bradford bij Leeds werkt nauw samen met plaatselijke bedrijfsleven en bevolking bij het opstellen van dorpsplannen. De gemeente Enschede gebruikt het concept van het Rondje Enschede als aanjager voor het stimuleren van recreatie en toerisme in het stadsrandgebied en voor andere vormen van nieuwe werkgelegenheid.

Het bureau Kuiper en Van Tilborg ontwikkelde een methodiek voor het inzetten van uitnodigingsplanologie bij geconcentreerde eigendomssituaties in stadsrandgebieden, die onder meer ingezet wordt in situaties waar geplande ontwikkelingen in de stadsrandzone vertraagd of herzien worden. Het Zandweteringpark in Deventer is een voorbeeld van een gebied waar een wateropgaaf gecombineerd wordt met diverse andere maatschappelijke doelen, zoals recreatie en biodiversiteit.

De tool

Korte beschrijving van de tool

De Provinciale Kwaliteitskamer voor Oost-Vlaanderen (PKvOVL) heeft tot doel om de ruimtelijke kwaliteit te versterken van projecten in stadsrandgebieden en in het landelijk gebied. De Kamer geeft advies over ruimtelijke kwaliteit aan initiatiefnemers van projecten en werkt daarbij nauw samen met de initiatiefnemers. De PKvOVL zorgt voor contact tussen plaatselijke actoren, ambtenaren en onafhankelijke experts op het gebied van stedenbouw, architectuur, landschap en ruimtelijke ordening. Buiten de expertleden van de Kamer kunnen ook andere experts geraadpleegd worden als daar aanleiding voor is. Dat zorgt ervoor dat de adviezen vanuit de Kamer een breed en integraal karakter hebben.

Initiatiefnemers van projecten die een beroep willen doen op medefinanciering vanuit het Programma voor Plattelandsontwikkeling of andere publieke financieringsmogelijkheden, zijn verplicht om hun plannen voor te leggen aan de Provinciale Kwaliteitskamer. Alle andere initiatiefnemers van projecten kunnen op vrijwillige basis gebruik maken van de diensten van de Kamer. Om initiatiefnemers te informeren over hoe ze kunnen werken aan ruimtelijke kwaliteit in hun projecten, is de publicatie 'Stapstenen voor Ruimtelijke Kwaliteit' ontwikkeld, in nauwe samenwerking met de experts uit de Kwaliteitskamer. Deze publicatie bevat een uitleg van het stappenplan dat in Oost-Vlaanderen gevolgd wordt voor het realiseren van ruimtelijke projecten, met praktische voorbeelden aan de hand van concrete projecten.

De Provinciale Kwaliteitskamer bestaat uit een groep provinciale ambtenaren met verschillende inhoudelijke achtergronden, aangevuld met enkele externe experts. De exacte samenstelling van de Kamer kan per bijeenkomst verschillen, afhankelijk van de dossiers die besproken worden. De volgende partijen zijn er bij betrokken:

- Voorzitterschap: Hoofdarchitect dienst Patrimonium
- Ondervoorzitter: Diensthoofd dienst Landbouw en Platteland
- Secretariaat: afvaardiging dienst Landbouw en Platteland
- Leden, deskundigen naar noodzakelijkheid:
- Afgevaardigden van de provinciale diensten: departement Ruimte, departement Leefmilieu, dienst Erfgoed, dienst Landbouw en Platteland, dienst Kunsten & Cultuurspreiding, dienst Maatschappelijke Participatie
- Externen: afgevaardigde van de Vlaamse Bouwmeester, van de Orde van de architecten en van de Provinciale Landbouwkamer
- Experts met bewezen diensten op uitnodiging van provinciale diensten
- Waarnemend: beleidscoördinator Platteland, dienst Landbouw en Platteland.

Ingezette instrumenten

- Communicatie
- Wet- en regelgeving
- Inrichting en ontwerp

De context

In Vlaanderen begint het buitengebied waar de ruimtelijke planning het stedelijk gebied heeft afgebakend. Er zijn geen planologische zones tussen stad en buitengebied, waar een ander beleid voor wordt gevoerd dan voor het stedelijke of het landelijke gebied. Deze zones zijn echter wel duidelijk aanwezig. In verschillende studies wordt er dan ook gesproken over

peri-urban, amorf-urban, verstedelijkt platteland, platteland onder druk van de stad, ... Deze gebieden zijn bijzondere en dynamische transitiezones met zowel stedelijke als landelijke kenmerken en diverse uitdagingen.

Bij lokale besturen en initiatiefnemers is het dikwijls onmogelijk om in alle disciplines van ruimtelijke kwaliteit over de nodige expertise te beschikken. Daarom zorgt dit overheidsinstrument via advisering voor een goede ruimtelijke kwaliteit in het planningsproces, met oog voor duurzaamheid en respect voor de open ruimte. De Kamer is een middel en geen doel op zich en de beoogde kwaliteit is het resultaat van het traject met daarin verschillende stapstenen. Hiermee wil het provinciebestuur ondersteunend werken en de zoektocht vervolledigen om tot een kwaliteitsvol, duurzaam en multifunctioneel infrastructuurproject te komen.

Via de initiatieven zoals de heraanleg van straten en pleinen, het herbestemmen van (historische) publieke gebouwen, of het ontwikkelen van recreatieve wandel- en fietsroutes, kan de publieke ruimte van het buitengebied aantrekkelijker worden. Deze stimuleren tevens de uitwisseling tussen verschillende maatschappelijke groepen. Uiteenlopende verwachtingen zoals verkeersveiligheid, klimaatvriendelijkheid en economische haalbaarheid moeten hiervoor op elkaar afgestemd worden. Het is bovendien cruciaal dat er voldoende aandacht uitgaat naar de belevingswaarde van de publieke ruimte én het landschap.

Uitgangspunt van de huidige werking van de Kamer is het aftoetsen en belichten van alle aspecten in het planningstraject van klein- of grootschalige bouw- of omgevingswerken in het buitengebied. Meer dus dan het louter beoordelen van een voorliggend bouwplan. Het advies creëert geen rechten ten aanzien van de vergunningverlenende overheden maar wil een meerwaarde zijn in de zoektocht naar het juiste ontwerp.

De aandacht van de PKvOVL voor ruimtelijke kwaliteit van projecten draagt bij aan de ontwikkeling van projecten in het stadsranden en in het landelijk gebied, en stimuleert investeringen van zowel private als publieke partijen.

Gebied en context:

Oost-Vlaanderen is één van de vijf provincies in Vlaanderen en heeft 3 grootsteden Gent, Aalst en Sint-Niklaas en 5 kleinstedelijke kernen. Op het Oost-Vlaamse grondgebied is er de zeehaven van Gent en een deel van de haven van Antwerpen. 2 belangrijk Europese autostrades (E17 en E40) kruisen elkaar in Gent. Er wonen ongeveer 1.45 miljoen inwoners. Landschapsbepalende functies zijn een afwisseling van industrie, havengebieden, glasteelt, open en gesloten landbouw landschappen met kleine landschapselementen omzoomd. Gent is de hoofdstad van de Provincie en heeft een (Unesco erkende) historische kern.

Projectdoelen:

- Aandacht voor ruimtelijke kwaliteit en duurzaamheid vroegtijdig inbrengen en waarborgen in planvormingsprocessen
- Stimuleren van informatie-uitwisseling en samenwerking tussen actoren: initiatiefnemers van projecten, experts, burgers en overheden.

Activiteiten:

In de periode tussen oprichting en begin 2013 heeft de Provinciale Kwaliteitskamer advies uitgebracht bij ongeveer 49 verschillende projecten. Daarnaast is medewerking verleend aan onder meer workshops en conferenties. De Provinciale Kwaliteitskamer heeft ook actief geëxperimenteerd met verschillende methoden voor het betrekken van stakeholders. Om externe partijen te stimuleren om actiever en integraler aandacht te besteden aan ruimtelijke kwaliteit bij gebiedsontwikkeling, is de publicatie 'Stapstenen voor ruimtelijke kwaliteit' gepubliceerd. Dit inspiratiehandboek beschrijft de vier belangrijkste fasen van projectontwikkeling, benoemt hoe in ieder van de fasen aandacht kan worden gegeven aan ruimtelijke kwaliteit, en geeft inspirerende voorbeelden van concrete geslaagde projecten.

De centrale gedachte is dat aandacht voor ruimtelijke kwaliteit vanaf het begin in het beleidsproces meegenomen moet worden. Ruimtelijke kwaliteit is een van de pijlers van duurzaamheid in bredere zin. De begrippen duurzaamheid en ruimtelijke kwaliteit moeten voor ieder project door de betrokkenen geconcretiseerd worden. De ervaring van de Kamer leert dat het werken met concrete visualisaties helpt om waarden en verwachtingen uit te wisselen en concrete besluiten voor te bereiden over gebiedsontwikkeling.

Het opgemaakte planproces bestaat uit fasen:

- Fase 1 is vooral gericht op het formuleren van een heldere projectdefinitie. Het maken van een SWOT is hierbij vaak een handig hulpmiddel. Verder is het belangrijk om het project te plaatsen in een grotere context: hoe hangt het samen met ruimtelijke ontwikkelingen en aanwezige kwaliteiten en voorzieningen buiten de grenzen van het plangebied zelf?
- Fase 2 richt zich op het helder krijgen van de ontwerpopdracht en het aanstellen van een geschikte ontwerper
- Fase 3 gaat over de vertaling, het fysieke resultaat dat tot stand kan komen met oog voor de eigenheid van de plek, de cultuurhistorie, de mentale en sociale betekenis, dynamiek in de omgeving en het integreren van verschillende beleidsdoelstellingen. Belangrijk is dat er kwaliteit wordt aan toegevoegd. Duurzaamheid en stakeholdersparticipatie zijn hierbij sleutelbegrippen.
- Fase 4 omvat de realisatie en het gebruik en onderhoud van de gebouwen en voorzieningen. (dit werd in het inspiratiehandboek niet verder uitgewerkt)

Resultaten:

De Provinciale Kwaliteitskamer heeft volgens de betrokkenen sterk bijgedragen aan het creëren van meer aandacht voor ruimtelijke kwaliteit en duurzaamheid bij lokale initiatiefnemers. Aansprekende voorbeelden van projecten waar de Kamer een bijdrage aan geleverd heeft, zijn onder meer te vinden in Munte, Zulte, Heusden, Oudenaarde en Gavere. In Munte is geadviseerd bij het realiseren van een nieuwe functie voor een pastorie met de omliggende historisch beschermde pastorietaanbouw. Duurzame restauratie en het creëren van een nieuwe maatschappelijke functie voor het gebouw waren hierbij belangrijke aandachtspunten.

In Machelen, gelegen aan een afgesloten oude rivierarm van de Leie, met een compacte dorpskern gekenmerkt door aaneengesloten bebouwing langs een nauw stratenpatroon was er betrokkenheid bij het verkeersluw en toeristisch aantrekkelijker maken.

De Kamer adviseerde het traject van het project de “Kollebloem bloeit” te Heusden (deelgemeente van Destelbergen). Het gebied van ongeveer vier hectare bevindt zich op de rand van het gewestelijk ruimtelijk uitvoeringsplan ‘Groot Stedelijk Gebied Gent’ en is dienstig als groene long. De uitgangspunten bij de inrichting zijn respect voor de belangrijke ecologische waarde, de kwaliteitsvolle inrichting van de ruimte en de voorbeeldfunctie bij duurzaam bouwen. Het domein wordt ingericht voor zachte recreatie (wandelen, hardlopen, jeux de boules, natuurlijk speelterrein, ...). Het paviljoen, opgetrokken volgens de Passief Bouwen-principes en zal dienstig zijn als multifunctionele ruimte en is aangepast aan zijn omgevingskenmerken.

Voor het gemeentebestuur van Oudenaarde heeft de Provinciale Kwaliteitskamer geadviseerd bij het opstellen van een beeldkwaliteitsplan voor fiets- en wandelroutes langs de Schelde. Het hoofddoel van dit plan is het verbinden van de kwaliteiten en functies van de historische stadscentra met het landelijk gebied en de natuurgebieden langs de rivier de Schelde

In Gavere is een oud rijkshuis gerenoveerd en omgevormd naar een centrum voor recreatieve en toeristische activiteiten. De Kamer heeft geadviseerd over het vormgeven van de renovaties en het realiseren van een veilige en aantrekkelijke infrastructuur voor voetgangers en fietsers.

Reflectie

Waarom heeft het gewerkt?

De PKvOVL zorgt voor een intensievere uitwisseling van kennis en ideeën tussen initiatiefnemers van projecten, burgers en experts. Een belangrijke succesfactor is het feit dat het niet verplicht is om gebruik te maken van de Kamer. Het werken buiten de kaders van wet- en regelgeving stimuleert creativiteit. De Kamer stimuleert discussie tussen betrokkenen in een vroeg stadium van projectontwikkeling. Het gaat niet om het regelen van goedkeuring maar het bieden van inspiratie.

Verder is het belangrijk dat de samenstelling van de Kamer flexibel is, afhankelijk van de benodigde kennis vanuit het project. Zo kan maatwerk geregeld worden. Initiatiefnemers van projecten zijn vaak enthousiast over de resultaten en brengen het werk van de Kamer onder de aandacht van anderen.

Het werken met de Kamer helpt initiatiefnemers van projecten om hun project in een breder kader te plaatsen, vanuit verschillende invalshoeken: het beschouwen van het project in relatie tot de fysieke omgeving op verschillende schaalniveaus, het stimuleren van multifunctionaliteit en meervoudig ruimtegebruik en het realiseren van actieve betrokkenheid van stakeholders.

Wat kan verbeterd worden?

Het werk van de PKvOVL is het meest effectief als initiatiefnemers van projecten in een zo vroeg mogelijk stadium contact opnemen. De Kamer is op zoek naar mogelijkheden om dit vroegtijdige contact te stimuleren. Verder kan de Kamer vaker ingeschakeld worden dan nu gebeurt.

In de nieuwe beleidsperiode van het Provinciebestuur Oost-Vlaanderen (2013-2018) wordt de werking verder ondersteund en het gebruik ervan gestimuleerd.

Contactinformatie:

Luc Vande Ryse

Provincie Oost-Vlaanderen

Department Landbouw en Plattelandsontwikkeling

tel: +32.92678675

email: platteland@oost-vlaanderen.be

web: <http://www.oost-vlaanderen.be>

Het document 'stapstenen voor ruimtelijke kwaliteit' kan gedownload worden via:

http://www.oost-vlaanderen.be/public/economie_landbouw/landbouw/ruimtel_kwal_buitengebied/index.cfm#.UWgA4KLwmSp

Regional Park (Hanzestad Hamburg, Duitsland)

De Tool

Korte beschrijving van de tool

En Regionalpark is een vrijwillige vorm van samenwerking tussen verschillende gemeenten, om het gemeenschappelijke landelijk gebied op een duurzame manier te ontwikkelen.

Ingezette instrumenten

- Ontwerp en inrichting
- Communicatie

De context

Bij dit project zijn de volgende partijen betrokken: de Hanzestad Hamburg (Freie und Hansestadt Hamburg), vertegenwoordigd door het departement van Ruimtelijke Ordening van het Ministerie van Stadsontwikkeling en Milieu (Behörde für Stadtentwicklung und Umwelt, Amt für Landes- und Landschaftsplanung, Referat Raumordnung und Regionalentwicklung); de Hamburgse districten (Bezirke). Hamburg is niet alleen een stad maar tevens een zelfstandige Duitse deelstaat. Omliggende gemeenten en districten die onderdeel uitmaken van de deelstaat Schleswig Holstein.

Gebied en context:

Een Regionalpark is geen natuurreservaat op wettelijke basis, maar een vorm van vrijwillige samenwerking die zich uitstrekt over het grondgebied van twee deelstaten. Regionale parken zijn te beschouwen als een verbindende schakel tussen stad en landelijk gebied, gebaseerd op het concept van het assenmodel ontwikkeld door de Hamburgse architect en stedenbouwkundige Fritz Schumacher, omstreeks 1921. In dit model werd de stedelijke uitbreiding van Hamburg geconcentreerd in verschillende assen die zich uitstrekten vanuit het stadscentrum van Hamburg tot in het landelijk gebied in gemeenten in de omliggende deelstaten Schleswig Holstein en Niedersachsen. Tussen deze stedelijke assen zijn groene vingers ontwikkeld, die ook mogelijkheden boden voor natuurgerichte recreatie voor de inwoners van de stad. Het doel van regionale parken is om deze mogelijkheden verder te ontwikkelen en daarbij natuur, lokale recreatie, economie en regionale duurzame ontwikkeling met elkaar te verbinden. Tot nu toe zijn in de directe omgeving van Hamburg twee Regionale Parken gerealiseerd.

Projectdoelen:

- Versterken van de samenwerking tussen gemeenten bij ruimtelijke vraagstukken
- Bieden van een platform voor informatie-uitwisseling en samenwerking tussen overheden, burgers en maatschappelijke organisaties
- Beschermen van natuur en landschap
- Verbeteren van mogelijkheden voor lokale recreatie en natuur- en milieueducatie

- Versterken van de verbinding tussen verschillende bestaande groengebieden
- Verbeteren van de leefbaarheid in stadsrandgebieden
- Bijdragen aan een duurzame plaatselijke economie
- Economische activiteiten ondersteunen die in harmonie zijn met andere functies zoals recreatie
- Realiseren van meervoudig ruimtegebruik in een gebied (landbouw, recreatie, natuurbescherming)

Activiteiten:

- Ontwikkelen van recreatieve voorzieningen voor verschillende doelgroepen (kinderen, gezinnen, ouderen), o.a. wandelpaden.
- Verbeteren van de recreatieve infrastructuur
- Samenwerking met scholen en maatschappelijke organisaties, voor het versterken van de verbondenheid van mensen met hun directe leefomgeving
- Aandacht voor het gebied op lokale media (tv, radio, geschreven media, internet)
- Opzetten openbaar vervoer voor verbeterde bereikbaarheid
- Samenwerken met het plaatselijk bedrijfsleven om lokale productie en consumptie te stimuleren

Resultaten:

Veel van de beoogde doelen van het Regionalpark zijn gerealiseerd of zijn in voorbereiding. Ondernemers in de sfeer van recreatie en educatie hebben gezamenlijk een aanbod aan activiteiten gepubliceerd en profiteren van de naamsbekendheid van het gebied. Het openbaar vervoer is uitgebreid met o.a. bussen die fietsen kunnen vervoeren. Er zijn exposities, rondleidingen en er worden maatregelen genomen voor de versterking van de natuurwaarden.

Reflectie

Waarom heeft het gewerkt?

De aanpak was een success door de brede en vroegtijdige betrokkenheid van verschillende stakeholders en door de aandacht voor synergie tussen economie en natuur en milieu. Er zijn fondsen beschikbaar gesteld uit diverse verschillende bronnen, en de activiteiten zorgen ook voor een toename in opbrengsten in het gebied zelf.

Wat kan verbeterd worden?

Geen bijzonderheden, project loopt in grote lijnen zeer succesvol.

Contact informatie:

Freie und Hansestadt Hamburg
Behörde für Stadtentwicklung und Umwelt
Amt für Landes- und Landschaftsplanung
Raumordnung, Regionalplanung und EU-Angelegenheiten

Petra Pelster

Guido Sempell

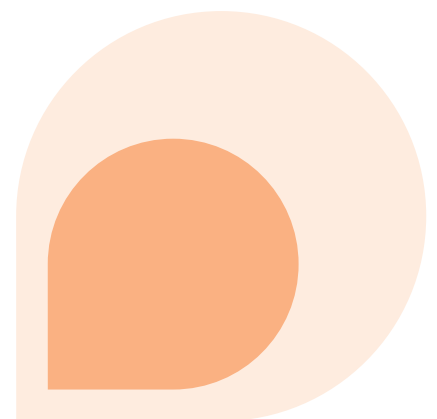
Alter Steinweg 4 / 20459 Hamburg

tel: +49 40 42840 8053

Fax: + 49 40 42840 8396

email: petra.pelster@bsu.hamburg.de Guido.sempell@bsu.hamburg.de

web: www.regionalparkwedelerau.de
www.regionalpark-rosengarten.de

Een Engelstalige brochure over het Regionaal Park Wedeler Au is beschikbaar via de volgende link:

www.regionalparkwedelerau.de/tl_files/regionalpark_wedeler_au/Regionalpark/pdf/regionalpark_flyer_engl.pdf

De tool

Korte beschrijving van de tool

De Gids Buitenkans is een hulpmiddel voor (toekomstige) bewoners en ondernemers in het landelijk gebied en in de stadsrandzone van Enschede bij het realiseren van nieuwe initiatieven, zoals woningen, bedrijfsgebouwen, het verbouwen van bestaande gebouwen of andere nieuwe vormen van gebruik. De gids heeft tot doel om die nieuwe initiatieven in het landelijk gebied direct grenzend aan de stad te stimuleren en daarmee tegelijk een bijdrage te leveren aan het verbeteren van natuur en landschap en de ruimtelijke kwaliteit van het gebied. De werkwijze stimuleert meervoudig ruimtegebruik in de stadsrand: landbouw, natuur, wonen en werken, recreatie en andere functies. De Gids beschrijft de kaders waarbinnen initiatiefnemers moeten werken, en creëert zo helderheid voor zowel de initiatiefnemers als de ambtenaren die verantwoordelijk zijn voor de toetsing van initiatieven.

Ingezette instrumenten

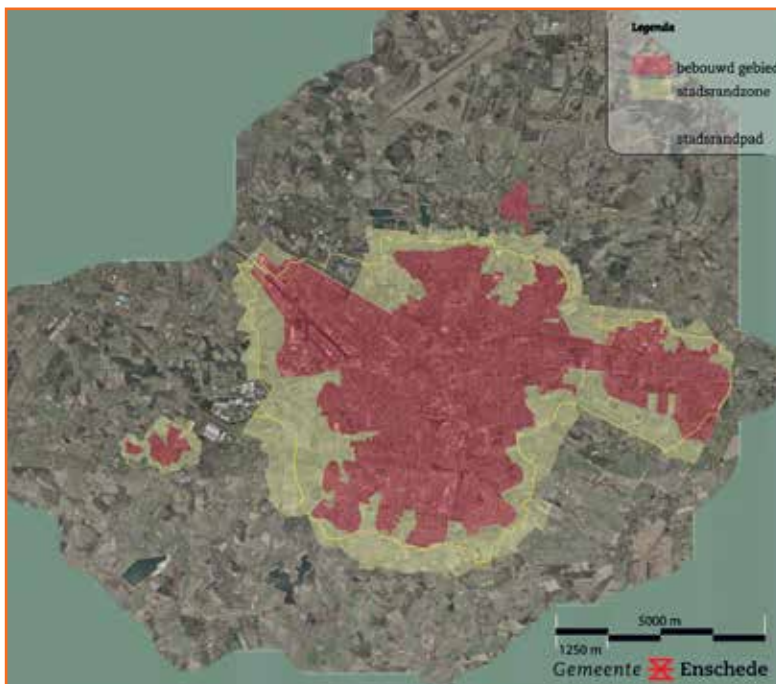
- Wet- en regelgeving
- Communicatie

De context

Gebied en context

Enschede is de grootste stad in Twente, in het oosten van de provincie Overijssel. De stad heeft ongeveer 160.000 inwoners, de hele regio ongeveer 600.000. Het landelijk gebied rondom de steden heeft een hoge landschappelijke en cultuurhistorische waarde. Het bestaat uit een afwisseling van landbouwgronden, heggen en houtwallen, bossen, beken en kanalen. De schaal van landbouwbedrijven in het gebied (en in Nederland als geheel) is geleidelijk aan het toenemen. Dit heeft tot gevolg dat er steeds meer boerderijgebouwen beschikbaar komen voor andere functies. De gemeente Enschede wil in het landelijk gebied en in de stadsrand mogelijkheden bieden voor milieubewust en

landschappelijk verantwoord (ver)bouwen in de stadsranden, om op die manier bij te dragen aan economische ontwikkeling van de gemeente en van de stadsranden in het bijzonder.

Een multifunctionele benadering van het gebruik van gronden en gebouwen speelt daarin een belangrijke rol. Vooral voor recreatie en toerisme zijn in de stadsrand veelbelovende economische mogelijkheden. De huidige procedures voor ruimtelijke ordening en het verstrekken van bouwvergunningen bieden vaak niet voldoende mogelijkheden voor dit type ontwikkelingen. De Gids Buitenkans voorziet hierin en biedt een kader om enerzijds economische ontwikkeling te stimuleren en anderzijds ruimtelijke en milieukwaliteit in het gebied te versterken.

Stadsrandzone Enschede (bron: <http://ris.enschede.nl/stukken/08266/>)

Projectdoelen:

Het project heeft de volgende doelen:

- Mogelijk maken en afstemmen van ontwikkeling van initiatieven voor ondernemerschap en woningbouw in het landelijk gebied en in de stadsrandzone van Enschede
- Creëren van samenhang in ontwerp van gebouwen en kavels in de het gebied, voor het handhaven van landschappelijke en cultuurhistorische kwaliteit
- Combineren van economische en sociale ontwikkeling met het verbeteren van milieukwaliteit en ruimtelijke kwaliteit
- Intensiveren van samenwerking tussen initiatiefnemers onderling, en tussen initiatiefnemers en gemeente

De Gids Buitenkans heeft tot doel om een landelijk gebied te ontwikkelen met een hoge landschappelijke kwaliteit, een herkenbare identiteit, met ruimte voor recreatie en voor het beschermen van ecologische waarden. Daarmee biedt het gebied mogelijkheden voor verschillende soorten economische activiteiten, waaronder multifunctionele landbouw. Het gebied wordt aantrekkelijker en functioneler, zowel voor de inwoners van Enschede als voor bezoekers van elders.

Activiteiten:

De Gids Buitenkans is een boekwerk waarin de procedures en de kwaliteitseisen voor (ver)bouwen in het landelijk gebied en de stadsrandzone van Enschede beschreven worden. Dit is ingebed in een breder kader met een beschrijving van landschap, cultuurhistorie en ruimtelijke kwaliteit in het gebied. In visualisaties van verschillende soorten objecten (gebouwen, landgoederen, waterlopen en andere landschapselementen) wordt getoond wat gewenst is en wat ongewenst. Daarmee wordt het meer een boek voor inspiratie en motivatie dan een boek met regels en voorschriften.

De Gids Buitenkans en de bijbehorende procedure voor het realiseren van initiatieven in de stadsrandzone zijn ontwikkeld in nauwe samenspraak met betrokkenen. Dat gebeurde onder meer in presentaties en discussiebijeenkomsten, een fotowedstrijd en een testperiode van de procedure in drie gebieden. Een eerste editie van de Gids Buitenkans is gepresenteerd in 2007 en geëvalueerd in 2009. De evaluatie heeft geleid tot een aangepaste versie die in 2010 is uitgebracht. In 2011 zijn specifieke voorwaarden en voorbeelden toegevoegd voor de stadsrandzone. In dit verband wordt het landelijk gebied dat zich bevindt binnen maximaal 500 meter afstand van de bebouwde kom van Enschede gedefinieerd als het stadsrandgebied. In de praktijk is dit maar een klein gedeelte van het totale buitengebied van de gemeente.

Vanuit het project is tevens een 'loket buitengebied' ingesteld, een loket waar ondernemers en bewoners terecht kunnen met al hun vragen, ideeën en stappen in formele procedures betreffende het buitengebied van de gemeente. Dit versimpelt procedures rondom bouwen en verbouwen of het opstarten van een onderneming in het buitengebied, en draagt bij aan een meer integrale manier van werken.

Resultaten:

De Gids Buitenkans bestaat uit twee delen: de gids zelf en de procedure voor nieuwe initiatieven in het landelijk gebied. De procedure bestaat uit drie verschillende stappen:

1. Intake en oriëntatie
2. Verdieping
3. Beoordeling en advies

1. In de intake- en oriëntatiefase bezoekt een ambtenaar van de gemeente Enschede de initiatiefnemer, om een globaal beeld te krijgen van de aard van het initiatief en de daarbij behorende procedure.
2. In de verdiepingsfase worden de verwachte effecten van het initiatief verkend, voor de volgende aandachtsvelden:
 - Cultuurhistorie
 - Natuur en landschap
 - Gebruikswaarde van de initiatieven voor de inwoners van de stad (bijvoorbeeld recreatie)
 - Economie
 - Landbouw
 - Sociale kwaliteit

Deze verwachte maatschappelijke effecten worden beschreven, samen met de verwachte voordelen van het initiatief voor de initiatiefnemer zelf, voor de gemeente als geheel en voor verschillende belangengroepen. Belangrijke aandachtspunten in deze fase zijn onder meer de schaal van de effecten en de relatie tussen de verwachte effecten en andere beleidsvoornemens van de gemeente Enschede. In deze fase zijn niet alleen de gemeente en de initiatiefnemer betrokken, maar ook andere mogelijke belanghebbenden en waar nodig deskundigen en maatschappelijke organisaties.

3. Aan het einde van de fase van beoordeling en advies wordt het uiteindelijke advies gegeven aan de initiatiefnemer. Initiatieven worden alleen toegestaan als ze naar verwachting gunstig zijn voor het gebied als geheel. Als ze worden toegestaan, worden de precieze randvoorwaarden waaronder het initiatief gerealiseerd kan worden, geformuleerd.

Deze procedure vervangt niet de formele juridische procedure, maar helpt wel om het doorlopen van de juridische procedures te versnellen en een constructieve dialoog te creëren tussen de gemeente Enschede, de initiatiefnemers van nieuwe projecten en mensen en organisaties die mogelijk beïnvloed worden door het initiatief.

Reflectie

Waarom heeft het gewerkt?

De Gids Buitenkans als een methode voor het stimuleren van ondernemerschap in het buitengebied was oorspronkelijk een experimentele manier van werken. De slagzin 'Minder regels, meer ruimtelijke kwaliteit' was het vertrekpunt voor de gids en de bijbehorende werkwijze.

In de eerste evaluatie van het project werd geconcludeerd dat de Gids Buitenkans en de bijbehorende procedures geholpen hebben om enkele initiatieven voor nieuw ondernemerschap aan te trekken en om ervoor te zorgen dat het ontwerp van de initiatieven beter paste in het beoogde ruimtelijke raamwerk. Er is geen systematische kwantitatieve evaluatie uitgevoerd van het project.

Wat door veel betrokkenen gezien wordt als een sterk punt van de Gids Buitenkans, is de positieve insteek en de flexibiliteit van de procedure, en de aandacht voor visualisatie in de gids zelf. De intensieve betrokkenheid van stakeholders bij het opstellen van de Gids Buitenkans en de bijbehorende procedures worden door veel betrokkenen ook gezien als een belangrijke succesfactor voor het goed functioneren van de gids.

Wat kon verbeterd worden?

Werken met minder regels is niet altijd zo eenvoudig als het lijkt. Een helder kader geeft houvast aan zowel de initiatiefnemers zelf als aan anderen die mogelijk beïnvloed worden door de initiatieven (en daar wellicht bezwaar tegen zouden willen aantekenen). Het streven naar flexibiliteit en maatwerk heeft in de beginfase van het gebruik van de Gids Buitenkans ook vaak tot veel discussie geleid.

Op basis van de ervaringen in de eerste fase zijn regels toch strikter gemaakt dan ze eerst waren, en daarnaast is meer aandacht besteed aan de verantwoording van keuzes bij het beschrijven van dilemmasituaties. Door deze aanpassingen is het nu eenvoudiger om te werken met de Gids.

Het is niet goed mogelijk om te beoordelen of de Gids zelf in combinatie met de bijbehorende procedure geleid heeft tot meer nieuwe bedrijvigheid in het landelijk gebied en in de stadsrandzone. Dat is vrijwel niet vast te stellen, omdat heel veel andere factoren het ontstaan van nieuwe bedrijvigheid beïnvloeden. De afzonderlijke invloed van de Gids Buitenkans is nooit te isoleren van andere factoren op gemeentelijk, provinciaal of landelijk niveau.

Contactinformatie:

Boudewijn Rip

tel: 053- 4815435

email: b.rip@enschede.nl

web: www.enschede.nl

De tool

Korte beschrijving van de tool

De gemeente Almelo investeert in de verbetering van de verkeersinfrastructuur in de stadsrandzone. Goede infrastructuur is een voorwaarde voor goede toegankelijkheid van de stadsrand, wat vervolgens weer bij kan dragen aan meer bezoekers en meer klanten voor bedrijven in de stadsrandgebieden.

Om ondernemers te ondersteunen om in te spelen op deze verbeterde mogelijkheden, biedt de gemeente bedrijfscoaches die ondernemers helpen om nieuwe economische initiatieven in stadsrandgebieden op te zetten. Deze coaches ondersteunen zowel bestaande als nieuw beginnende ondernemers.

Ingezette instrumenten

- Wet- en regelgeving
- Communicatie

De context

Gebied en context:

Almelo is een van de steden in de regio Twente in Overijssel. De stad heeft ongeveer 73.000 inwoners en Twente als geheel ongeveer 600.000. De stadsrandzone is een gebied dat als zodanig is aangemerkt in de gemeentelijke structuurvisie. Belangrijke onderdelen daarvan zijn groene wiggen die al dicht in de buurt van het stadscentrum beginnen en uitwaaiëren naar het landelijk gebied. Omdat het stedelijk gebied eveneens uitwaaiert naar het buitengebied, wordt gesproken van het 'vlinderconcept'. De groene wiggen zijn zodanig geordend, dat vrijwel alle inwoners van Almelo ze per fiets binnen 10 minuten kunnen bereiken. In de gemeentelijke structuurvisie zijn specifieke inrichtingsvoorschriften en -mogelijkheden benoemd voor deze groene wiggen, om enerzijds het groene karakter te beschermen maar anderzijds ook ontwikkelingsmogelijkheden te bieden aansluitend bij het karakter van de gebieden.

Projectdoel:

- Ondersteunen van initiatieven van ondernemers in de stadsrand, die aansluiten bij beoogde gemeentelijke investeringen in infrastructuur
- Stimuleren van de ontwikkeling van een nieuwe economische activiteit in de stadsrand
- Ondernemers in Twente informeren over mogelijkheden in Almelo

Activiteiten:

Het belangrijkste onderdeel van de aanpak is de bedrijfscoach. Deze persoon adviseert startende ondernemers in het stadsrandgebied. Het idee achter deze benadering is het verbreden van de rol van de lokale overheid van die van vergunningverlener naar een informerende en ondersteunende rol. De rol van vergunningverlener en handhaver wordt vooral ervaren als negatief en beperkend, in de nieuwe rol is meer ruimte voor samenwerken en stimuleren. De rol van vergunningverlener blijft overigens bestaan, maar de intentie is om waar mogelijk de regeldruk voor bedrijven zo veel mogelijk te beperken.

In het verlengde hiervan is een website opgezet, die kan dienen als een platform voor het uitwisselen van kennis en informatie tussen ondernemers in Almelo. Deze website is opgericht door een groep ondernemers die zich verbonden hebben rondom het thema Duurzaam Ondernemen (projectgroep Duurzaam Netwerk Almelo).

Resultaten:

De website is gestart in het voorjaar van 2012. In de eerste maanden zijn twee initiatieven opgezet door ondernemers in de stadsrandzone. Het is te vroeg om te concluderen of the procedure werkelijk bijgedragen heeft aan deze initiatieven.

Reflectie

Waarom heeft het gewerkt?

De gemeente Almelo vindt het belangrijk om een nieuwe manier van werken te introduceren zonder teveel papierwerk vooraf. Het motto is 'gewoon doen', en vervolgens goed monitoren of het werkt.

Voor de stadsrandzone wordt gestreefd naar een geleidelijke overgang in de economische structuur, van de oude situatie waar traditionele landbouwactiviteiten de belangrijkste economische drager vormen, naar een nieuwe situatie met multifunctionele landbouw en economische activiteiten die niet direct aan landbouw gebonden zijn maar wel goed passen in het stadsrandgebied. De grootste kans op succes wordt voorzien als landbouw-ondernemers klein beginnen met nevenactiviteiten die ze kunnen overzien, en van daaruit geleidelijk te groeien en eventueel geheel over te stappen op de nieuwe activiteiten.

De gemeente Almelo wil flexibel werken en niet langer plannen vanuit een blauwdrukbenadering. Het eigen initiatief van de ondernemers zou leidend moeten zijn, en niet de visie van de lokale overheid. Dit wordt ook beschouwd als een belangrijke mogelijke succesfactor.

Wat kon beter?

De procedure wordt nog maar kort toegepast en er zijn nog maar enkele initiatieven opgezet. Daarom is het nog te vroeg voor een grondige evaluatie van de werkwijze als geheel.

Contactinformatie:

Sander Volkerink
Account Manager
Economische Zaken
Stadhuisplein 1
7607 EK, Almelo
tel: +31 546 54 11 92
email: sv.volkerink@almelo.nl
web: www.duurzaamnetwerkalmelo.nl
www.almelo.nl

De tool

Korte beschrijving van de tool

Dit project biedt bedrijven allerlei mogelijkheden voor het versterken van mogelijkheden voor biodiversiteit op bedrijventerreinen, zowel op de schaal van het gebouw (nestgelegenheid) als op de schaal van het gebied (bijvriendelijke bermen, groene daken, amfibieënpoeLEN). Dit biedt diverse soorten voordelen. Een groen aantrekkelijk bedrijventerrein zorgt voor een aantrekkelijker werkomgeving voor de werknemers. Dit kan gunstig zijn voor hun gezondheid en hun werkplezier en kan ook een gunstig effect hebben op klanten, leveranciers en andere stakeholders. Het kan ook bijdragen aan een positiever imago van de betrokken bedrijven.

Ingezette instrumenten

- Financiële instrumenten
- Communicatie
- Ontwerp en inrichting

De context

Gebied en context:

Almelo ligt in de regio Twente, in het oosten van de Provincie Overijssel. De stad heeft ongeveer 73.000 inwoners, Twente als geheel meer dan 600.000. Almelo heeft een groot aantal industrie- en bedrijventerreinen. De gemeente Almelo hecht veel waarde aan aandacht voor biodiversiteit op bedrijventerreinen, en ziet hierin ook goede mogelijkheden voor win – win situaties. De organisatie Landschap Overijssel is betrokken bij een nieuw initiatief voor het bevorderen van biodiversiteit op bedrijventerreinen, en werkt daarvoor onder meer samen met bedrijven in Almelo. Bedrijventerreinen hebben vaak al een rustig en groen karakter, en er zijn goede mogelijkheden voor het versterken van de biodiversiteit en gebruikskwaliteit van deze gebieden. Vrijwel alle bedrijventerreinen van Almelo bevinden zich in de stadsrandzone. Het verbeteren van de kwaliteit van de groene ruimte op bedrijventerreinen kan daarom ook bijdragen aan verbetering van de ecologische verbindingen tussen stad en landelijk gebied. De gemeente Almelo en de Stichting Landschap Overijssel werken samen bij het realiseren van een pilot rondom dit thema op een bedrijventerrein aan de zuidkant van Almelo.

Projectdoel

- Bedrijventerreinen in Almelo aantrekkelijker maken voor ondernemers en werknemers, en daardoor de vestigingskeuzen van zowel bedrijven als hun medewerkers beïnvloeden
- Bedrijven inspireren om zich meer te verbinden met het thema duurzame ontwikkeling
- Biodiversiteit op bedrijventerreinen verbeteren door aanpassingen aan inrichting en beheer van gebouwen en gebieden.

Activiteiten:

Het project is opgezet in samenwerking met BELW, een adviesbureau dat gespecialiseerd is in het ontwerp en beheer van stedelijk groen, en met Dr. Robbert Snep, expert op het gebied van groen op bedrijventerreinen, werkzaam bij de Universiteit van Wageningen. De uitvoering van het project ligt in handen van de Stichting Landschap Overijssel, samen met de gemeente Almelo en de Provincie Overijssel. Bedrijfsleiders zijn individueel benaderd om de kansen te verkennen voor meer aandacht voor biodiversiteit in en rond hun bedrijf. Hierbij was het uitgangspunt dat de maatregelen ook direct of indirect voordeel op konden leveren voor de bedrijven zelf en hun medewerkers. Een landschapsarchitect was beschikbaar voor het uitwerken van ontwerpen. De benodigde budgetten voor maatregelen zijn waar mogelijk onderdeel van grotere budgetten voor modernisering van de bedrijventerreinen.

Resultaten:

De initiatiefnemers van het project hebben de resultaten tot nu toe nog niet systematisch gemeten. Mogelijke indicatoren om in de toekomst de mate van succes te meten zijn het aantal meewerkende bedrijven, de gerealiseerde verbeteringen in de biodiversiteit van de terreinen en de oordelen van werknemers of bezoekers van de bedrijventerreinen over de mate van aantrekkelijkheid van de terreinen. Omdat het project nu nog in de opstartfase is, is het nog niet mogelijk om dergelijke effecten te meten. De initiatiefnemers van het project ontvangen wel zeer positieve reacties op het initiatief, en merken grote bereidheid bij bedrijven om mee te werken. Bedrijven zien dit project als een belangrijk en aantrekkelijk onderdeel van Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen.

Aan de andere kant zagen sommige ondernemers ook wel praktische bezwaren bij sommige van de beoogde maatregelen. Eén van de beoogde maatregelen was het aanleggen van enkele amfibieënpoolen op het terrein, waar kikkers, padden en salamanders zich zouden kunnen voortplanten. Sommige ondernemers waren bang voor veel kikkers en padden op de weg in het voortplantingsseizoen, die het risico liepen om doodgereden te worden door het verkeer op het bedrijventerrein. Dit zou juist schade kunnen doen aan de reputatie van de bedrijven. De landschapsarchitect heeft de locatie van de beoogde poelen zodanig gekozen dat het risico op doodrijden zo klein mogelijk wordt.

Ook in breder verband merken de initiatiefnemers van het project dat er bij ondernemers meer aandacht is voor de relatie tussen stad en landelijk gebied, en meer bewustzijn van de grote kwaliteiten die het landelijk gebied direct rondom de stad al heeft. Sommige vastgoedontwikkelaars zijn ook enthousiast geworden over dit onderwerp en hebben afgesproken met de gemeente Almelo om in toekomstige plannen meer aandacht te besteden aan biodiversiteit.

Reflectie

Waarom heeft het gewerkt

In een korte periode heeft de gemeente Almelo een houdingsverandering gezien bij een deel van de Almelose bedrijven. Natuur en biodiversiteit werd tot nu toe veelal als een bedreiging gezien, nu krijgen bedrijven steeds meer aandacht voor de kansen die het biedt. Verschillende bedrijven zijn bereid om zelf te investeren in verbetering van natuurwaarden op en rond hun bedrijf.

In de werkwijze van de gemeente staat samenwerking met bedrijven steeds meer voorop. De gemeente probeert bedrijven te benaderen zoals zij dat zelf willen, waarbij vooral kansen centraal staan en niet zozeer de bedreigingen en problemen.

Wat kan verbeterd worden?

Op dit moment nog geen specifieke punten; dit zal de komende jaren blijken bij verdere realisatie van de voornemens.

Contact information:

Sander Volkerink

Account Manager

Economische Zaken

Stadhuisplein 1

7607 EK, Almelo

tel: +31 546 54 11 92

email: svolkerink@almelo.nl

web: www.landschapoverijssel.nl/samenwerken

(andere voorbeelden van samenwerking tussen Landschap Overijssel en bedrijven, bij het werken aan biodiversiteit)

Versterken van regionale identiteit (Provincie West-Vlaanderen, België)

De tool

Korte beschrijving van de tool

Het regionaal stedelijk gebied van Roeselare staat al van oudsher bekend als een dynamische en ondernemende regio. De streek herbergt een brede waaier aan kleine en middelgrote ondernemingen en ook een aantal toonaangevende bedrijven in de voedingsindustrie. Ook de landbouwsector zelf is een bloeiende bedrijfstak met veel ondernemingen met een hoogtechnologisch karakter.

Vakbonden, werknemersorganisaties, gemeentebesturen en het provinciebestuur van West-Vlaanderen hebben gezamenlijk afgesproken om deze positie verder te versterken, en hiermee de regionale economie te stimuleren. Een belangrijk aandachtspunt daarbij is het versterken van de aantrekkelijkheid van het gebied als streek om te wonen en te recreëren. Dit thema krijgt aandacht in een regionale visie over landschap en recreatie. Dit is onder meer uitgewerkt in het verbeteren van recreatieve voorzieningen, het versterken van de kwaliteit van het landschap en het verbeteren van inrichting en beheer van groene ruimte zowel direct rondom landbouwbedrijven als in de open ruimte.

Communicatie is een belangrijk aandachtspunt bij het versterken van deze regionale identiteit. Bewoners en bezoekers moeten weten wat de kwaliteiten zijn van hun gebied en wat er in hun omgeving gebeurt om het gebied aantrekkelijker te maken. Daarom zijn onder meer een nieuwsbrief en een website geïntroduceerd, onder de naam Stad-Land-schap 't West-Vlaamse hart. De website en de nieuwsbrief informeren mensen over het gebied en over initiatieven die er plaats vinden, en hebben ook een belangrijke interactieve functie. Bewoners, bezoekers en ondernemers kunnen informatie inbrengen, foto's uploaden, meedoen met polls en zich opgeven voor activiteiten in het gebied.

Ingezette instrumenten

- Communicatie
- Ontwerp en inrichting

De context

Gebied en context:

De stadsregio 't West-Vlaamse hart bestaat uit de stad Roeselare en de acht omliggende gemeenten. De regio heeft een oppervlakte van ongeveer 30.000 hectare en heeft meer dan 153.000 inwoners. Het is een gebied met een hoge ruimtelijke dynamiek in het landelijk gebied (vooral industriële groenteteelt) en een relatief lage dynamiek in de woonkernen. Zestig procent van de bedrijven bevinden zich buiten de stedelijke bedrijventerreinen en 45% van de woningen bevindt zich buiten de woonkernen.

In de stadsrandgebieden in de regio bevinden zich geen waardevolle natuurgebieden volgens de criteria die daar doorgaans voor gehanteerd worden. Daarom is het niet goed mogelijk om structurele middelen en bestaande fondsen voor natuurbescherming of cultureel erfgoed in dit gebied aan te wenden. Aan de andere kant zijn er wel her en der waardevolle landschapselementen en is de ambitie om de landschappelijke kwaliteit van het hele gebied verder te versterken. Zowel de ondernemers als de overheden zien het belang hiervan in, onder meer om ervoor te zorgen dat voldoende werknemers in het gebied blijven wonen en ook aantrekkelijke recreatiemogelijkheden hebben in hun eigen woonomgeving. Het versterken van de landschappelijke kwaliteit en van de regionale identiteit gaan daarbij hand in hand.

Projectdoelen:

- Versterken van imago en identiteit van de streek als een regio voor hoogwaardige industriële voedselproductie.
- Versterken van de aantrekkelijkheid en leesbaarheid van het landschap en de groene ruimte in de regio, om recreatie en toerisme te bevorderen.
- Verbeteren van toegankelijkheid en verkeersveiligheid in het gebied, o.a. door het beter scheiden van landbouwverkeer en recreatief verkeer.
- Betrekken van bewoners en ondernemers bij het ontwikkelen van ideeën voor versterking van het landschap, en zo een breed draagvlak voor de beoogde maatregelen te realiseren.

Activiteiten:

- Samenwerking met de Vlaamse Landmaatschappij bij het ontwikkelen van een landschapsvisie voor de streek.
- Betrekken van bewoners, ondernemers en sectoren bij visievorming, op diverse manieren: vragenlijsten, individuele en groepsinterviews, klankbordmomenten in testgebieden.
- Ontwikkelen van twee toekomstige scenario's voor het gebied, op basis van de input vanuit stakeholders. Deze scenario's moeten het debat voeden voor het verder ontwikkelen van ideeën voor concrete maatregelen.
- Diverse recreatieve en culturele activiteiten werden georganiseerd in het gebied, onder de naam 'Stad-land-schap West Vlaamse hart: fiets- en wandeltochten, natuur- en milieu-educatieve activiteiten, vrijwillig natuurbeheer, dorpsmarkten en dergelijke.
- Opening van het Vlaamse Huis van de Voeding 'Miummm' (mei 2012) in Roeselare, een educatief centrum dat het belang van voeding en de voedselindustrie in Vlaanderen op een speelse manier onder de aandacht brengt.
- Aandacht voor het gebied en de activiteiten in diverse media: kranten, nieuwsbrieven, website en dergelijke.
- Verbeteren van recreatieve mogelijkheden door het omvormen van een voormalige spoorlijn (Storoute) tot een fiets- en wandelpad.

Resultaten:

Er heeft geen systematische monitoring plaatsgevonden van de deelname aan en waardering van de activiteiten, dus de oordelen over de resultaten zijn vooral kwalitatief. De ervaring van alle betrokkenen is dat de activiteiten goed bezocht worden en de website veel geraadpleegd, en dat de activiteiten goed bijdragen aan het creëren van een gevoel van waardering van het gebied, zowel door bewoners als door bezoekers. Vele honderden mensen deden mee aan interviews of andere interactieve activiteiten, of aan educatieve of culturele activiteiten. Een ander belangrijk resultaat is dat 5 jaar na de opstart van het Stad-Land-schap het concept en de samenwerking van Stad-Land-schap meer en meer autoriteit en geloofwaardigheid verwerft, hetgeen duidt op een groeiende aandacht en gedragenheid voor landschappelijkheid en regio-identiteit.

Het kerntakendebat in het kader van de interne staatshervorming brengt stilaan verduidelijking inzake de rol van gemeenten, de provincie en de Vlaamse overheid op het vlak van landschappelijkheid en natuurontwikkeling. De kaarten liggen zo dat het Stad-Land-schap vanaf 2014 meer middelen zal toebedeeld krijgen voor het ontwikkelen en uitvoeren van beleid op dit gebied.

Reflectie

Waarom heeft het gewerkt?

- Intensieve communicatie via verschillende media (o.a. website, nieuwsbrief, activiteiten)
- Sterke nadruk op tweezijdige communicatie via de interactieve mogelijkheden op de website
- Combineren van communicatie met fysieke voorzieningen in het gebied en landschappelijke verbeteringen, zoals de Storroute en het verbeteren van groen rondom landbouwbedrijven. Ook de organisatiestructuur van het Stad-Land-schap heeft ervoor gezorgd dat de inzet voor landschap en regio-identiteit weerklank vond.

Wat kan verbeterd worden?

- Verdere besluitvorming over de landschapsvisie in het gebied. De twee ontwikkelde visies zijn gebruikt om denkbeelden te peilen en suggesties te verzamelen, maar besluitvorming over de gewenste ontwikkeling heeft nog niet plaatsgevonden.
- Intensiever verbinden van verschillende initiatieven in de regio, bijvoorbeeld het Vlaamse Huis van de Voeding en het Stad-Land-schap West Vlaamse hart.

Contactinformatie:

Koen Vankeirsbilck

Gebiedsgerichte werking Provincie West-Vlaanderen

Streekhuis Midden-West-Vlaanderen

Peter Benoitstraat 13

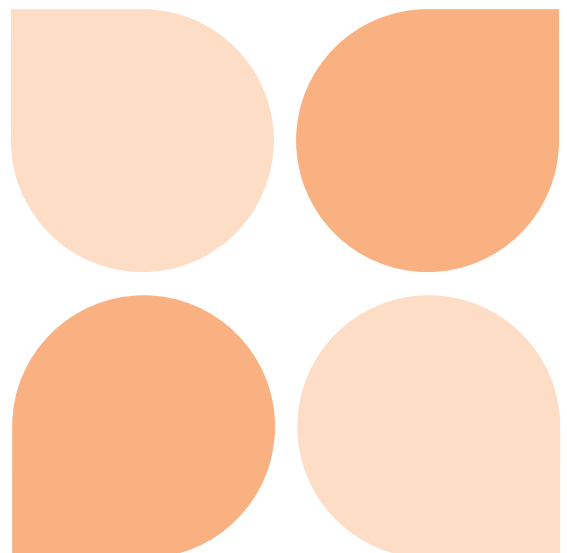
8800 Roeselare

tel: 0032 51 27 55 64

email: koen.vankeirsbilck@westvlaanderen.be

web: www.westvlaamsehart.be

www.miummm.be

Betrokkenheid van bedrijven bij dorpsontwikkelingsplannen (Bradford, Worth Valley, Engeland)

De tool

Korte beschrijving

Dorpsontwikkelingsplannen (Parish Plans) vormen in het Verenigd Koninkrijk het laagste schaalniveau van ruimtelijke planvorming. Het betrekken van bewoners en andere stakeholders is een essentiële voorwaarde om ervoor te zorgen dat deze plannen werkelijk bijdragen aan het versterken van de leefbaarheid van buurtschappen en dorpen.

Deze plannen zijn beleidsdocumenten die vallen onder de verantwoordelijkheid van de Parish Council (dorpsraad). De gemeente Bradford heeft samen met de gezamenlijke Parish Council van de dorpen Haworth, Stanbury en Cross Roads gewerkt aan het actualiseren van het dorpsontwikkelingsplan. Een belangrijke nieuwe ontwikkeling hierbij was het betrekken van plaatselijke ondernemers. Via onder meer vragenlijsten en workshops zijn de behoeften van ondernemers gepeild en zijn ideeën geïnventariseerd vanuit ondernemers die inpasbaar waren in de dorpsontwikkelingsplannen.

Ingezette instrumenten

- Ontwerp en inrichting
- Communicatie

Gebied:

De dorpen Haworth, Stanbury en Cross Roads liggen in de Worth Valley, een gebied in de stadsrandzone van de stad Bradford. Bradford maakt onderdeel uit van de Leeds City Region.

De context

Gebied en context:

Het district Bradford heeft 31 buurtschappen en dorpen met 45 tot bijna 8.000 inwoners, en drie grotere kernen met 15.000 tot 60.000 inwoners. De meeste buurtschappen en dorpen hebben zich in de afgelopen eeuwen ontwikkeld vanuit kleine textielfabrieken. De meeste dorpen zijn de afgelopen 30 jaar gegroeid en worden nu steeds meer bevolkt door forenzen die in de grotere kernen werken. De leefbaarheid in veel van de kernen staat onder druk en op veel plaatsen is sprake van verborgen armoede. Het is van oudsher moeilijk geweest voor de gemeente Bradford om een goede aanpak te vinden voor het betrekken van bewoners van deze dorpen en buurtschappen bij planvorming. Er is sprake van een fysieke en culturele afstand tussen de dorpen en de stad Bradford, en bewoners van de buurtschappen hadden lange tijd de indruk dat niet serieus geluisterd werd naar hun wensen en behoeften door de bestuurders uit Bradford.

In 2010 hebben belangrijke wijzigingen plaatsgevonden in de wijze van ruimtelijke planvorming in het Verenigd Koninkrijk. De Regionale Ontwikkelingsmaatschappijen (RDA, Regional Development Agency) zijn ontmanteld en sindsdien is alleen sprake van een ruimtelijk kader op landelijk niveau en concrete ruimtelijke planvorming op gemeentelijk niveau. Dit betekent een toenemend belang voor plannen op het niveau van gemeenten (Local Plans) en op het niveau van dorpen en buurtschappen (Parish Plans). Ondernemers worden hier actief bij betrokken via de zogenaamde Local Enterprise Partnerships (LEP).

Het stadsrandgebied wordt in dit heuvelachtige gebied sterk beïnvloed door de topografie. In de hoofdrivierdalen bevinden zich de grotere kernen, in de kleinere beekdalen en op de flanken van de heuvels bevinden zich kleinere dorpen en buurtschappen in een overwegend landelijk gebied met een hoge landschappelijke en cultuurhistorische kwaliteit.

Projectdoel:

Het betrekken van dorps- en buurtgemeenschappen in de stadsrandzone van Bradford (met name het dal van de Worth) bij ruimtelijke planvorming, die bijdraagt aan het versterken van de economische positie van de Stadsregio Leeds en omstreken.

Activiteiten:

Uitgangspunt bij de activiteiten was om zo veel mogelijk aan te sluiten bij bestaande netwerken en om in een relatief korte periode concrete resultaten te kunnen laten zien. De financiering vanuit het SURF project bood geen mogelijkheid voor investeringen in fysieke maatregelen, maar bood wel de gelegenheid om interactieve planvormingsprocessen op te zetten. De al bestaande plaatselijke ondernemersnetwerken zijn hiervoor benaderd en er zijn verschillende activiteiten georganiseerd om plaatselijke ondernemers actief te betrekken bij het vormgeven van de Parish Plans.

In een eerste workshop met ongeveer 70 vertegenwoordigers van plaatselijke bedrijven zijn onder meer de volgende zaken geïnventariseerd:

- De motivatie van ondernemers om hun bedrijf in de Worth Valley te vestigen
- Moeilijkheden waar ze tegenaan lopen die te maken hebben met de kenmerken van het gebied.
- Wensen en suggesties voor manieren om betrokken te worden bij plaatselijke planvormingsprocessen
- Ideeën over de economische ontwikkeling in het gebied in de komende 10 jaar.

Dit leidde tot de volgende resultaten:

- Vestigingsmotieven waren onder meer de aantrekkelijke ruimtelijke kwaliteit van het gebied, leefbaarheid, lage huren, het ontbreken van concurrentie.
- Beperkingen lagen onder meer in de matige kwaliteit van mobiele telefoonnetwerken en internetvoorzieningen, het ontbreken van voorzieningen zoals conferentiecentra en het ontbreken van specifieke subsidiemogelijkheden omdat het gebied niet is aangewezen als een achtergesteld gebied.
- Er was een grote bereidheid om actief betrokken te worden bij plaatselijke planvorming. Het versterken van netwerken tussen overheid en ondernemers was daarvoor een belangrijk aandachtspunt.
- Kansen voor economische ontwikkeling in de nabije toekomst werden gezien in onder meer toerisme, kleinschalige gespecialiseerde werkgelegenheid in voormalige landbouwbedrijven, voorzieningen voor thuiswerken en duurzaam ondernemen.

In een vervolgworkshop zijn kansen en knelpunten voor ontwikkeling van bedrijvigheid in het gebied meer in detail besproken. Daarnaast zijn bedrijven schriftelijk benaderd om hun ideeën op dit gebied te presenteren.

Ook bij de evaluatie van het bestaande Parish Plan zijn bedrijven actief benaderd om hun ervaringen in te brengen. Een belangrijke methode in deze evaluatie was het aanstellen van een 'ambassadeur' in een dorp of buurtschap voor een periode van een week: een onderzoeker die gedurende een week in een dorp of buurtschap verbleef, intensief contact zocht met bewoners en ondernemers en eenvoudig te benaderen was. Deze werkwijze zorgde ervoor dat de onderzoeker de sfeer in het dorp of de buurtschap goed kon proeven en ervaringen en ideeën goed kon verwerken in voorstellen voor een nieuw plan.

Resultaten:

De ingezette methoden hebben geleid tot intensieve betrokkenheid van ondernemers bij de evaluatie en herziening van de dorpsontwikkelingsplannen. Meer dan 60 bedrijven zijn hier bij betrokken geweest, waarvan vele voor het eerst op een dergelijke wijze zijn betrokken. Het aanstellen van de ambassadeur leidde tot meer dan 100 reacties, voor een belangrijk deel ook van mensen die eerder niet bij dergelijke processen betrokken waren geweest. Het werken met de ambassadeur vormde een goede basis voor het creëren van vertrouwen tussen lokale overheid en de dorpen en buurtschappen.

De kracht van de werkwijze in Bradford ligt zowel in het bouwen van netwerken als in het creëren van synergie tussen verschillende duurzaamheidsdimensies in het gebied. Ambities voor het gebied als geheel op het gebied van economische ontwikkeling, ruimtelijke ontwikkeling en milieu zijn effectief verbonden met de dagelijkse behoeften en wensen van de inwoners.

Reflectie

Waarom heeft het gewerkt?

Het succes van de aanpak lag onder meer in het aansluiten bij bestaande netwerken en activiteiten. Er zijn geen aparte bijeenkomsten belegd voor dit doel, maar bestaande bijeenkomsten van de ondernemerskringen werden gebruikt om deze thema's te bespreken.

Het werken met een ambassadeur in het gebied zorgde voor een laagdrempelige manier voor ondernemers om in contact te komen met vertegenwoordigers van de plaatselijke overheid.

Wat kon verbeterd worden?

Nog niet alle bedrijven zijn bereikt, in totaal is met ongeveer 30% van de 330 geregistreerde bedrijven nog geen contact geweest in het kader van de evaluatie en herziening van de Parish Plans.

Contactinformatie:

Robert Brough

gemeente Bradford

email: RobertBrough@Bradford.gov.uk

De Tool

Korte beschrijving

Voor gebieden die ooit beoogd zijn als bedrijventerrein of woonwijk, maar deze nieuwe functies niet zullen krijgen, worden uitnodigende plannen gemaakt. Het plan bestaat uit twee delen. In het eerste deel wordt het gebied op basis van een gebiedsanalyse onderverdeeld in deelgebieden. In het tweede deel worden modules ontwikkeld van mogelijk nieuwe functies. Het kan hier gaan om: nieuwe landgoederen, landschappelijk wonen, zorglandschappen, energielandschappen, vormen van stadslandbouw enz. initiatiefnemers worden uitgenodigd om nieuwe activiteiten te starten die aansluiten bij één van de modules. Een module bestaat zowel uit een landschapsarchitectonische schets als een grondexploitatie opzet. De geconcentreerde eigendomsverhoudingen zorgen er voor dat er nog enige aanvullende sturing kan plaatsvinden.

Ingezette instrumenten

- Financiële instrumenten
- Communicatie
- Ontwerp en inrichting

De Context

Gebied en context:

Uitnodigingsplanologie bij geconcentreerde eigendomssituatie is een tool die in de Nederlandse situatie van na de omslag op de vastgoedmarkten vanaf 2008 actueel is. Voor 2008 is veel grond aangekocht door overheden, woningbouwverenigingen en projectontwikkelaars ten behoeve van stedelijke functies als woningbouw en industrieterreinen. Een groot deel van deze gronden zal de komende tijd niet gebruikt worden voor de beoogde functies, en mogelijk zelfs nooit meer. Dit heeft tot gevolg dat veel eigenaren de duur gekochte gronden weer afwaarderen naar de oorspronkelijke agrarische waarden. Aanzienlijke ingeboekte opbrengsten uit grondverkoop komen te vervallen. Veel gemeenten in Nederland dreigen hier aan te bezwijken. Op de korte termijn is er voor de gemeenten het belang om te kunnen aantonen dat de afwaardering niet in die hoge mate hoeft plaats te vinden. Voor de lange termijn is het een grote kans om het stadsrandgebied zodanig nieuw in te vullen dat optimaal kan worden voldaan aan nieuwe maatschappelijke wensen en economische eisen.

Projectdoelen

- Particuliere investeerders zijn bereid om te investeren in het stadsrandgebieden die hun functie als beoogd uitleggebied verloren hebben.
- De financiële positie van gemeenten verbetert, doordat gebieden met een hoge boekwaarde niet meer geheel afgewaardeerd worden tot landbouwgrond.
- Nieuwe economische activiteit wordt geïnitieerd in het stadsrandgebied, wat leidt tot een voor bewoners bruikbaar en aantrekkelijker gebied.
- Op de lange termijn wordt verwacht dat de netto waarde van de toekomstige ontvangsten en uitgaven hoger zal zijn dan de netto contante waarde bij teruggave van het land aan de landbouw;

Activiteiten:

De aanpak bestaat uit vier verschillende stappen. De eerste stap is het uitvoeren van een landschapsanalyse van het gebied. Hier wordt zowel het gebied zelf in betrokken in al zijn lagen (ondergrond, netwerklaag, occupatielaag) als de relaties die het gebied heeft of kan hebben met omliggende gebieden. Op basis van deze analyse wordt een integrale landschapsvisie gemaakt. De visie wordt gebruikt voor het verdelen van het gebied in deelgebieden.

In de tweede stap worden de nieuwe functies van de deelgebieden meer in detail uitgewerkt. Dit kan bijvoorbeeld gaan om nieuwe landgoederen, groen wonen, zorglandschappen, energielandschappen, vormen van stadslandbouw en dergelijke. Het deelgebied (module) wordt uitgewerkt in zowel een ruimtelijke schets met inspirerende kaarten en andere visualisaties als in een financieel exploitatieplan. Private personen, bedrijven, maatschappelijke organisaties en overheden worden uitgenodigd om activiteiten te ontwikkelen om invulling te geven aan een of meer van de modules. In de derde stap worden de plannen voor de afzonderlijke modules op elkaar afgestemd en geïntegreerd tot een samenhangende visie voor het gehele gebied.

In de vierde stap worden investeerders benaderd die de ontwikkeling van een of meer van de modules voor hun rekening willen nemen. Uitgaande van een geconcentreerde eigendomssituatie (het gebied is in handen van slechts één of een zeer beperkt aantal eigenaren) zal de oorspronkelijke eigenaar de nieuwe investeerder kunnen ondersteunen bij de uitwerking en realisatie van het programma. Hierbij is sprake van een privaatrechtelijke overeenkomst, waarbij de grondbezitter optreedt als verkoper aan de initiatiefnemer. De grondbezitter zal proberen per kavel een goede opbrengst te genereren. Echter, aan het einde van de rit gaat het om de totale netto opbrengst. Dit kan betekenen dat op het niveau van de individuele kavel / module niet altijd gekozen hoeft te worden voor de hoogste opbrengst.

Resultaten:

Omdat het instrument nog maar kort in gebruik is, zijn er alleen nog maar voorlopige resultaten beschikbaar. Het instrument wordt onder meer toegepast bij 's Heerenbroek, een dorp van ruim 600 inwoners grenzend aan de uitbreidingswijk Stadshagen (Zwolle). De ontwikkelaars van het model (Bureau Kuiper en Van Tilborg, Zeewolde) hebben de volgende resultaten voor ogen:

'Het model is bedoeld om snel op een aansprekende manier inzicht te krijgen in de ontwikkelingsmogelijkheden van een gebied. De plaatselijke fysieke en sociale omstandigheden gelden daarbij als uitgangspunt. Eigenaren en andere stakeholders worden uitgedaagd om op een open wijze na te denken over mogelijke toekomstige ontwikkelingen in het gebied, ontwikkelingen die anders zijn dan lange tijd voorzien werd. De werkwijze geeft inzicht in kosten en baten van de afzonderlijke modules. Zo kan snel inzicht worden verkregen welke modules winstgevend kunnen zijn en welke verliesgevend. De visualisaties maken het gemakkelijk voor betrokkenen om zich concreet een beeld te vormen van de ruimtelijke en stedenbouwkundige invulling van de modules.

Dit helpt om inzicht te geven in de mogelijke maatschappelijke en financiële consequenties van de plannen en om dit te vergelijken met de consequenties van niets doen of afwaarderen van de gebieden naar landbouwgrond.'

Contact informatie

Kuiper & van Tilborg BV

Gildenveld 8

Postbus 158

3890 AD Zeewolde

tel: 036 - 52 15 615

mobile: 062 - 30 54 666

fax: 036 - 52 15 720

email: hkuiper@kuiperenvantilborg.nl

linkedin: www.linkedin.com/in/henkkuiperzeewolde

web: www.kuiperenvantilborg.nl

De tool

Korte beschrijving van tool

Het Rondje Enschede is een fiets- en wandelnetwerk in het stadsrandgebied van Enschede. De hoofdroute heeft een lengte van ongeveer 52 km, en is inmiddels uitgebreid met onder meer deelroutes rondom Boekelo en Glanerbrug. Het Rondje Enschede is gepubliceerd op een kaart en op een website, en in het terrein is het gemarkeerd met routepaaltjes. Daarnaast is ook een speciale route-app ontwikkeld (https://itunes.apple.com/nl/app/beleefroutes-app/id508015909?mt=8&utm_source=Buro+Kloeg+List&utm_campaign=f7a74cbec2-BeleefRoutes4_16_2012&utm_medium=email). Fietzers en wandelaars kunnen het daardoor gemakkelijk volgen. De kaart en de website laten niet alleen de route zien, maar ook een lijst van bedrijven in de buurt van de route die mogelijk interessant kunnen zijn voor de fietzers en wandelaars: horecagelegenheden, overnachtingsadressen, landbouwbedrijven met directe verkoop van producten, creatieve bedrijven enzovoort. Op deze wijze stimuleert het Rondje Enschede het gebruik van het stadsrandgebied en verbindt het ondernemers en bezoekers van het gebied met elkaar.

Ingezette instrumenten

- Financiële instrumenten
- Communicatie
- Inrichting en ontwerp

De context

Gebied en context:

Enschede is de grootste stad in Twente, in het oosten van de provincie Overijssel. De stad heeft ongeveer 160.000 inwoners, de hele regio ongeveer 600.000. Het landelijk gebied rondom de steden heeft een hoge landschappelijke en cultuurhistorische waarde. Het bestaat uit een afwisseling van landbouwgronden, heggen en houtwallen, bossen, beken en kanalen.

De schaal van de boerderijen in het gebied (en in Nederland als geheel) is geleidelijk aan het toenemen. Daardoor komen er steeds meer voormalige boerderijen beschikbaar voor andere functies. De gemeente Enschede heeft ook de ambitie om ruimte te bieden aan ontwikkeling van 'wonen in het groen' in het stadsrandgebied van Enschede, onder meer om zo meer mensen met een relatief hoog inkomen aan te trekken en zo bij te dragen aan de economische ontwikkeling van het gebied. Van een overwegend monofunctioneel gebied (landbouw) krijgt de stadsrandzone een steeds meer multifunctioneel karakter, waar ook recreatie en toerisme een belangrijke rol in spelen. Enerzijds draagt dat bij aan de veelzijdigheid en kwaliteit van de stadsrandzone, anderzijds vormt het een belangrijke nieuwe bron van werkgelegenheid. Het Rondje Enschede vormt een aantrekkelijk fiets- en wandelnetwerk door de stadsrandzone en verbindt en promoot de recreatieve bedrijven in het gebied.

Projectdoelen:

- Stimuleren van milieuvriendelijke recreatie en toerisme in het stadsrandgebied van Enschede
- Voldoen aan de veranderende behoefte van bewoners en bezoekers op het gebied van recreatie en toerisme

- Ondersteunen van initiatieven van ondernemers op het gebied van recreatie en toerisme in het stadsrandgebied van Enschede
- Vergroten van de aantrekkelijkheid en toegankelijkheid van het gebied door eenvoudige ruimtelijke ingrepen (o.a. bewegwijzering en aanleg van ontbrekende stukjes fiets- of wandelpad)

Activiteiten:

- Uitgeven van de kaart van Rondje Enschede, op papier en via gemeentelijke website (www.rondje.enschede.nl)
- Ontwikkelen van website door ondernemers in het gebied, met uitgebreidere bedrijfsinformatie (www.buiteninenschede.nl)
- Voortdurend benadrukken van het speciale karakter van het stadsrandgebied in o.a. ruimtelijke ordeningsbeleid, door ambtenaren van de gemeente Enschede.
- Verstrekken van kleine startsubsidies voor het ondersteunen van bedrijfsinitiatieven in en rond de stadsrandzone. Via een persoonlijke benadering kansen voor ondernemers in de stadsrandzone opsporen en praktische en procedurele barrières waar nodig wegnemen.
- Kleine fysieke ingrepen uitvoeren in het gebied om de kwaliteit en toegankelijkheid van het Rondje Enschede te verbeteren (zonder grond te onteigenen).
- Vroegtijdig betrekken van stakeholders, vooral uit het landelijk gebied, bij belangrijke ruimtelijke beslissingen in het gebied

Resultaten:

- De kaart van het Rondje Enschede is gedrukt en veel mensen hebben de kaart besteld of opgehaald. De kaart leidde tot veel positieve reacties. De startbijeenkomst van Rondje Enschede is bijgewoond door honderden belangstellenden. Mensen uit Enschede en omgeving maken veel gebruik van het rondje, op eigen gelegenheid of bij evenementen waarbij het rondje centraal staat. Het idee van het rondje is overgenomen door aangrenzende gemeenten in Twente, waardoor een uitgebreider samenhangend netwerk van fiets- en wandelpaden ontstaat.
- Het rondje is voor het grootste gedeelte bewegwijzerd. Kleine fysieke ingrepen worden uitgevoerd om bijvoorbeeld de kwaliteit van het wegdek te verbeteren of de veiligheid te vergroten (verkeersstromen scheiden waar nodig; veilige oversteekplekken). Ook bedrijven zijn steeds vaker bereid om mee te investeren in de fysieke kwaliteit van het netwerk, als dat ook de bereikbaarheid van hun eigen onderneming ten goede komt.
- Het idee van het Rondje Enschede blijkt een stimulans te zijn voor onder meer ondernemers en plaatselijke maatschappelijke organisaties om nieuwe activiteiten in het stadsrandgebied te organiseren, of om al bestaande activiteiten explicieter te koppelen aan het Rondje Enschede. Zo helpt het Rondje Enschede om overheid, ondernemers, maatschappelijke organisaties en bewoners op een positieve manier met elkaar in contact te brengen.
- De ondernemers in rondje Enschede hebben zich verenigd in de groep 'Buiten in Enschede' en ze exploiteren hun eigen website <http://www.buiteninenschede.nl/> en organiseren daarnaast verschillende publieksactiviteiten.
- Gebruik van het Rondje Enschede wordt niet systematisch gemonitord, maar de gemeente ontvangt veel positieve reacties van gebruikers en ondernemers.
- Rondje Enschede maakt nu ook onderdeel uit van de promotie van de stad Enschede

Reflectie

Waarom heeft het gewerkt?

Volgens de gemeente Enschede is dit project de eerste fase van een geleidelijke transformatie van het stadsrandgebied, een proces dat minstens 20 jaar door zal gaan zonder dat op dit moment duidelijk is hoe het gebied er dan precies uit zal zien. Hoewel er geen concreet einddoel is geformuleerd, wordt het verloop van het proces tot nu toe beschouwd als succesvol, vooral omdat het veel enthousiasme losmaakt bij veel betrokkenen. Factoren die bijdragen aan dit succes zijn onder meer de volgende:

- Enthousiasme van bestuur en ambtenaren voor deze manier van werken; het werken vanuit een positieve invalshoek en benadrukken van kansen in plaats van beperkingen.
- Bereidheid tot samenwerken bij zowel overheid als ondernemers; sterk gevoel van gedeelde verantwoordelijkheid en wederzijds voordeel bij samenwerking.
- Voortdurende communicatie via verschillende media. Dit is enerzijds gericht op het beïnvloeden van de politieke agenda (gemeente, provincie, rijk en Europa) en anderzijds op het brede publiek (digitale media, tv, kranten en tijdschriften)

Wat kon verbeterd worden?

Op verschillende plekken in het routenetwerk liggen nog wel wensen voor verdere fysieke verbeteringen van het traject. Dat betreft onder meer het verbeteren van bewegwijzering, het verder verbeteren van comfort en verkeersveiligheid (bijvoorbeeld door op meer plaatsen gescheiden stroken of paden te maken voor fietsers, wandelaars en gemotoriseerd verkeer of door het wegdek te verbeteren). Verbeteringen worden doorgevoerd als er budget voor beschikbaar komt, vanuit publieke of private bronnen.

Verder liggen er ambities om het aanbod aan recreatieve voorzieningen verder uit te breiden, zodat een groter scala aan doelgroepen bediend wordt. Dit hangt in eerste instantie af van de initiatieven van ondernemers zelf.

Ten slotte liggen er ambities voor meer bedrijfsinitiatieven op het gebied van duurzame energieopwekking (elektriciteit uit PV, groen gas, andere vormen van energieopwekking uit biomassa, stromen, geothermie) en stadslandbouw.

Contactinformatie:

Rolf Oldejans

Projectmanager / beleidsmedewerker stedelijke ontwikkeling

Hengelosestraat 51

7514 AD, Enschede

tel: +31 53 481 5205

email: r.oldejans@enschede.nl

web: www.rondje.enschede.nl

www.facebook.com/rondjeenschede

http://rondje.enschede.nl/00006/2011-0020_Rondje_Enschede.pdf

Meervoudig ruimtegebruik bij klimaatadaptatie: Zandweteringpark (Deventer, Nederland)

De tool

Korte beschrijving

Het Zandweteringpark in Deventer ligt tussen de bestaande wijk Keizerslanden en de geplande woonwijk Steenbrugge. Centraal element in het park is de Zandwetering, een waterloop die ontspringt aan de oostzijde van Deventer en langs de gehele noordelijke stadsrand van Deventer loopt. De ontwikkeling van het Zandweteringpark zorgt voor meer ruimte voor waterberging en dus voor het beperken van overstromingsrisico's stroomafwaarts. Het combineert dit met een natuurlijker inrichting van de waterloop zelf, de oevers en de overstromingsgebieden en de realisatie van een uitloopgebied met onder meer fiets- en wandelpaden en speelvoorzieningen. Omwonenden zijn nauw betrokken bij de planvorming van het gebied, en ook na realisatie is veel aandacht voor educatie.

Ingezette instrumenten

- Communicatie
- Inrichting en ontwerp

De context

Gebied en context:

Het Zandweteringpark is gerealiseerd als onderdeel van de totale herinrichting van het stroomgebied van de Zandwetering. Dit is een waterloop die zijn brongebied aan de oostzijde van Deventer heeft, vervolgens over ongeveer 10 kilometer door het noordelijk stadsrandgebied van Deventer stroomt, en uiteindelijk in Zwolle uitmondt in het Zwarte Water, dat later uitkomt in het IJsselmeer. De Zandwetering wordt over de gehele loop heringericht, om verschillende redenen: het beperken van risico's van wateroverlast als gevolg van klimaatverandering en ander landgebruik, het bevorderen van de ecologische kwaliteit en natuurwaarden in en rond de Zandwetering, en het bevorderen van gebruiksfuncties waaronder recreatie en educatie. Daarmee voldoet het gebied onder meer aan de eisen die gesteld worden vanuit de Kaderrichtlijn Water en vanuit WB 21, Waterbeheer in de 21ste eeuw. De herinrichting van de Zandwetering binnen de grenzen van de gemeente Deventer gebeurt onder verantwoordelijkheid van de gemeente Deventer, het Waterschap Groot Salland en de Provincie Overijssel. Het ontwikkelen van het Masterplan Zandwetering was onderdeel van het Interreg IIIB project PURE Northsea (Planning of Urban- rural River Environments).

Projectdoelen:

- Overstromingsrisico's in het gehele stroomgebied van de Zandwetering beperken.
- Natuurwaarden van de waterloop en de directe omgeving verbeteren
- Toegankelijkheid van de Zandwetering en omgeving vanuit het aangrenzend stedelijk gebied versterken.
- Recreatieve mogelijkheden ontwikkelen voor mensen uit omliggende wijken
- Omwonenden betrekken bij planvorming

Activiteiten:

De ontwikkeling van het Zandweteringpark is onderdeel van een lang lopend traject dat leidt tot herinrichting van de gehele loop van de Zandwetering. Een van de eerste stappen voor de bovenstroom van de Zandwetering, het gedeelte op het grondgebied van de gemeente Deventer, was het ontwikkelen van het Masterplan Zandwetering. Dit is gepubliceerd in 2004 en is ontwikkeld binnen het Interreg IIIB project PURE, Planning of Urban – rural River Environments. Bij het ontwikkelen van dit Masterplan werden omwonenden, grondeigenaren en andere belanghebbenden intensief betrokken. Het ontwerp voor het Zandweteringpark is vastgesteld in 2010. Het park is geopend in september 2012. De belangrijkste ingrepen die hebben plaatsgevonden:

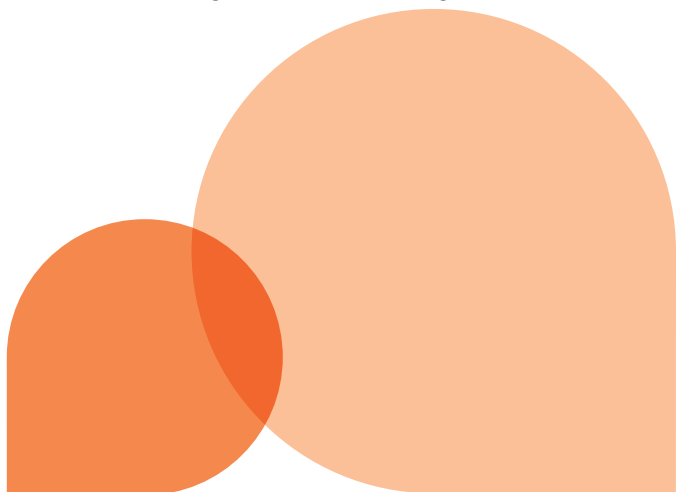

- De bestaande waterloop van de Zandwetering is verplaatst in noordelijke richting en er is meer bergingscapaciteit voor het water gerealiseerd door gronden grenzend aan de waterloop af te graven.
- De vrijkomende grond is gebruikt voor de aanleg van een heuvel als centraal element in het park.
- De stuw die in de Zandwetering aanwezig was is vervangen door een vistrap, zodat vis ongehinderd stroomopwaarts kan zwemmen.
- Langs de Zandwetering zijn enkele poelen aangelegd, die bedoeld zijn als voortplantingsbiotoop voor amfibieën zoals de Kamsalamander.
- In het hele gebied zijn fiets- en wandelpaden aangelegd en recreatieve voorzieningen gerealiseerd zoals banken, een vissteiger, bruggen over de Zandwetering, een amfitheater en speelvoorzieningen.
- De al aanwezige groene ruimtes en sportterreinen aan de zuidzijde van de Zandwetering zijn opnieuw ingericht en met elkaar verbonden, zodat een samenhangend groengebied van zo'n 45 hectare is ontstaan.
- Door het plaatselijke centrum voor natuur- en milieueducatie is een 'struinwaaier' ontwikkeld, een watervaste waaier met opdrachten, weetjes en andere informatie waarmee kinderen zelfstandig of in schoolverband het park kunnen ontdekken.

Resultaten:

Het Zandweteringpark is in september 2012 geopend onder grote publieke belangstelling. Al voor de officiële opening werd veel gebruik gemaakt van het gebied. Het kinderopvangcentrum KEI 13 dat direct aan het park grenst, maakt in ruime mate gebruik van de mogelijkheden die het park biedt op het gebied van recreatie en educatie.

Het gebied is gebruikt als casus in het project 'Groen loont met TEEB stad', waarin de maatschappelijke en financiële baten van groene ruimte in stedelijke gebieden worden berekend en mechanismen worden ontwikkeld om de kennis over kosten en baten te gebruiken bij besluitvorming over inrichting en beheer en gebruik van dergelijke gebieden. Volgens de auteurs van 'Groen loont met TEEB stad' vertegenwoordigt het nieuw ontwikkelde park een waarde van 21 miljoen Euro, wat tot uitdrukking komt in waardestijging van onroerend goed rondom het park als gevolg van toenemend woongenot. De investeringen in het park bedragen 1,4 miljoen Euro.

Reflectie

Waarom heeft het gewerkt?

Vanaf het begin van de ontwikkeling van de plannen voor het gebied is gedacht vanuit functiecombinaties en meervoudig ruimtegebruik, en zijn bewoners en andere belanghebbenden intensief betrokken bij de planvorming, zowel de hoofdlijnen (Masterplan Zandwetering) als de uitwerking daarvan in het ontwerp van het park. Daarmee werd het mogelijk om Europese doelen vanuit de Kaderrichtlijn Water te combineren met het realiseren van een aantrekkelijk uitloopgebied. De deelname aan het Interreg IIIB project PURE maakte het mogelijk om veel kennis van elders over de aanpak van dit soort gebieden toe te passen.

Wat kon verbeterd worden?

Het gebied is op het moment van het schrijven van deze toolkit (maart 2013) nog maar net opgeleverd, en dus nog vrij kaal. De werkelijke kwaliteiten van het gebied, zowel op het gebied van educatie en recreatie als op het gebied van hydrologie en ecologie, zullen zich de komende jaren verder ontwikkelen.

Het is op dit moment onzeker wanneer een start wordt gemaakt met de realisatie van de nieuwe woonwijk Steenbrugge aan de noordzijde van het park. Tot dat moment zijn de gronden ten noorden van het park nog in gebruik als landbouwgrond, vooral als maïsakkers. Daarmee is het uiteindelijke beeld van het park nu nog niet zichtbaar. Nu vormt het park de feitelijke overgang tussen stedelijk en landelijk gebied, na realisatie van Steenbrugge ligt het ingeklemd tussen twee woonwijken.

Contactinformatie

Gemeente Deventer:

<http://zandweteringpark.deventer.nl/> of www.deventer.nl

Waterschap Groot Salland:

www.wgs.nl

Ontwikkeling struinwaaier: Ulebelt, centrum voor NME en kinderboerderij, Deventer.

www.ulebelt.nl

Deel 3: Reflectie

Deze toolkit laat voorbeelden zien van activiteiten die SURF partners hebben ingezet om netwerken in stadsrandgebieden te versterken of te werken aan synergie en multifunctionaliteit. Het betreft een grote diversiteit aan methoden, zowel in de gekozen aanpak als in het schaalniveau waarop gewerkt wordt. Dit maakt duidelijk dat er niet één antwoord is op de vraag hoe gebiedsautoriteiten kunnen werken aan duurzame ontwikkeling in stadsrandgebieden. De toolkit is daarmee voor een belangrijk deel ook een tussenstand, die de stand van zaken van een leerproces laat zien. Ook buiten SURF zijn ongetwijfeld meer interessante tools te vinden dan de beperkte selectie die daarvan nu is opgenomen.

De tools verschillen in de mate waarin ze vernieuwend zijn. Soms is de tool zelf nieuw en zijn weinig andere vergelijkbare voordelen bekend. In andere situaties is gebruik gemaakt van al vaker toegepaste tools, maar is die aangepast aan de specifieke situatie in stadsrandgebieden.

Het is belangrijk om te realiseren dat het niet alleen de tool is die zorgt voor succesvolle veranderingen. Ook factoren zoals de context en de motivatie en de vaardigheden van de betrokken actoren zijn daarbij erg belangrijk. Een tool die tot doel heeft om een dialoog tussen overheid en bewoners of maatschappelijke organisaties op gang te brengen, heeft waarschijnlijk meer effect als de verschillende partners in staat en bereid zijn om op een constructieve manier met elkaar te communiceren. Ook zal de dialoog veel effectiever zijn als die wordt aangevuld met ondersteunende instrumenten, zoals bijvoorbeeld budgetten om de ideeën die voortkomen uit het overleg in de praktijk te kunnen realiseren. Kortom, de afstemming tussen de tool en de context is minstens even belangrijk als de tool zelf. In de beschrijvingen van de tools is de context kort geduid, maar het is belangrijk om te realiseren dat de tool pas volledige betekenis krijgt in een specifieke context.

In het begin van deze toolkit is het perspectief van SURF op duurzame ontwikkeling in stadsranden beschreven. Centrale elementen in dat perspectief zijn:

- Een sterke nadruk op kwaliteit, vanuit verschillende invalshoeken
- Het besef van verbondenheid van de verschillende soorten kwaliteiten, en het streven naar synergie in plaats van balans.
- Het zoeken van de verbinding tussen kwaliteiten hier en nu en kwaliteiten elders en later.
- Een sterke nadruk op het proces, waarbij alle relevante actoren betrokken worden.

Werken de projecten binnen SURF aan deze elementen en helpen de tools om dit brede perspectief op duurzame ontwikkeling in stadsrandgebieden te realiseren? Bij een terugblik op de beschreven tools valt het volgende op:

Bij de meeste SURF projecten en de tools daaruit die hier beschreven staan, ligt een sterke nadruk op interactieve processen en netwerkmanagement. Dit benadrukt de complexe opgave op het gebied van overheidssturing die in stadsrandgebieden aanwezig is. Het betrekken van partners in de noodzakelijke transitie in de gebieden staat hoog op de agenda bij diverse overheden. Binnen deze toolkit zijn voorbeelden beschreven waarin overheid en bedrijfsleven samenwerken, en ICT georiënteerde tools die informatie-uitwisseling met burgers kunnen vergemakkelijken. Visualisatie speelt daarbij een belangrijke rol, omdat het vaak belangrijk is om abstracte begrippen tastbaar en zichtbaar te maken in concrete voorstellen voor ruimtelijke ingrepen in een gebied.

In de projecten en tools die hier zijn beschreven, krijgen niet alle kwaliteitsdimensies van duurzaamheid dezelfde aandacht. Vooral de mondiale aspecten van milieukwaliteit hebben in de SURF projecten maar zelden expliciete aandacht gekregen. Milieukwaliteit kwam onder meer aan de orde via lokale thema's zoals aandacht voor milieuvriendelijke vormen van recreatie (wandelen, fietsen) en via het beschermen van waardevolle landschappen en ecosystemen. Thema's zoals duurzame energieopwekking, het sluiten van mineralenkringlopen en het bevorderen van lokale voedselproductie zijn door partners vaak genoemd als kansen voor duurzame ontwikkeling in stadsrandgebieden, maar zijn nog niet vaak in de praktijk gebracht.

Veel van de projecten maken zichtbaar dat duurzame ontwikkeling vooral tot uiting komt in de integrale aandacht voor kwaliteit. Ze richten zich duidelijk op het integreren van ruimtelijke, economische en sociale kwaliteiten en op het creëren van synergie tussen deze kwaliteitsdimensies. Dit is een sleutelfactor voor het succesvol betrekken van stakeholders bij planvorming. Bij het werken aan synergie ligt de nadruk op het combineren van kwaliteiten 'hier en nu'. De expliciete aandacht voor 'daar en straks' is beperkt in de meeste projecten. Het rekening houden met effecten van ingrepen hier en nu op kwaliteiten daar en straks is een essentieel onderdeel van duurzame ontwikkeling – maar tegelijk vaak ook het lastigst in de praktijk te brengen is. Toekomstige generaties en mensen buiten het plangebied (vaak elders op de wereld) hebben geen expliciete stem in de lokale planvormingsprocessen.

Tot slot van deze reflectie beschrijven we vier perspectieven die belangrijk zijn bij het werken aan duurzame ontwikkeling in stadsrandgebieden. Deze perspectieven zijn uitgebreider terug te vinden in de publicatie 'Cradle to Cradle als inspiratiebron voor duurzame gebiedsontwikkeling' (DLG /GOB, 2009).

Aansluiten bij lokale kenmerken en behoeften

Duurzame gebiedsontwikkeling is geen abstract concept, maar een werkwijze die expliciet uitgaat van de behoeften van stakeholders en van de historie en context van een gebied. Gebiedsontwikkeling in stadsrandgebieden moet daarom expliciet uitgaan van aanwezige kwaliteiten. Dat betreft zowel de landschappelijke kenmerken als de stakeholders en hun behoeften en belangen. Rekening houden met landschappelijke kenmerken kan het beste door de kwaliteiten en kenmerken van de verschillende lagen in een gebied in beeld te brengen: de topografische ondergrond, de aanwezige netwerken en de functies en activiteiten die zich in de verschillende gebieden afspelen. Netwerkanalyse en stakeholderanalyse is van essentieel belang om de gebruikers en hun onderlinge relaties in beeld te brengen.

Verzilver de toekomstwaarde nu

Een van de meest weerbarstige onderdelen van besluitvorming rondom duurzame gebiedsontwikkeling is het rekening houden met waarden en opbrengsten in de (verre) toekomst en met baten van projecten die moeilijk in geld zijn uit te drukken. Dit leidt tot een overwaardering van baten op de korte termijn, die eenvoudig in geld zijn uit te drukken, en die rechtstreeks ten goede komen aan de investeerder. Methoden zoals Maatschappelijke Kosten – Baten Analyse (MKBA) kunnen helpen om alle baten inzichtelijk te maken en te zoeken naar manieren waarop degenen die profiteren van een project, ook in financiële zin bijdragen (verevenen van kosten en baten). Het project TEEB (The Economics of Ecosystems and Biodiversity) ontwikkelt veel kennis op dit gebied en heeft ook hulpmiddelen ontwikkeld om juist voor groengebieden in en rond de stad de economische waarde beter zichtbaar te maken.

Maak nutriëntenkringlopen sluitend en liefst zo kort mogelijk.

Duurzame ontwikkeling richt zich niet alleen op lokale problemen, maar juist ook op mondiale vraagstukken.

Het sluiten van grondstoffenkringlopen is nodig om uitputting van grondstoffenvoorraden en het ontstaan van ongewenste afvalstromen te voorkomen. De Cradle to Cradle filosofie maakt daarbij onderscheid tussen de technische en de biologische kringloop. De technische kringloop is van belang voor materialen zoals plastic, metaal en gesteenten, die niet vanzelf in de natuur verteren. Hierbij is het van belang grondstoffen op een hoogwaardige manier her te gebruiken en ontwerp van de producten en van de verwerkingssystemen van afgedankte producten hierop af te stemmen.

De biologische kringloop betreft materialen die veilig gecomposteerd kunnen worden. Na compostering dragen ze bij aan de kwaliteit van de bodem, bijvoorbeeld door het vergroten van de bodemvruchtbaarheid, door het vastleggen van koolstof in de bodem of door het verbeteren van het watervasthoudend vermogen van de grond. Om producten of materialen volstrekt veilig te kunnen composteren, is het van belang dat ze zo ontworpen zijn dat de technische en biologische componenten eenvoudig van elkaar gescheiden kunnen worden.

Stadsrandgebieden kunnen een belangrijke rol spelen bij het sluiten van kringlopen. De stad levert 'afval' en heeft behoefte aan grondstoffen en energie – en in de stadsrandgebieden is ruimte om recyclingprocessen en energieopwekking uit 'afval' dicht bij de stad zelf te laten plaatsvinden. Dat kan bijvoorbeeld door vernieuwingen in afvalwaterzuivering (fosfaatterugwinning, algenteelt, energieopwekking) of door het gebruik van biomassastromen voor energiewinning.

Synergie en toegevoegde waarde!

Tot slot: duurzame ontwikkeling wordt in de praktijk vaak vertaald in beperkingen: minder consumeren, minder bouwen. Dat is een perspectief dat voor de meeste mensen niet aantrekkelijk is. Het vertrekpunt bij gebiedsontwikkeling moet altijd liggen in het zoeken naar mogelijkheden om kwaliteit toe te voegen, liefst vanuit meerdere dimensies! Bijvoorbeeld: een goed ontworpen woning of bedrijfsgebouw in de stadsrand kan energie opwekken, in plaats van minder energie gebruiken dan wettelijk is voorgeschreven, bijvoorbeeld door toepassing van PV of systemen van warmte- en koude-opslag (WKO). Het kan de waterkwaliteit in een gebied verbeteren, in plaats van minder vervuilen dan is toegestaan, bijvoorbeeld als het uitgerust is met een groen dak of een helofytenfilter voor afvalwaterzuivering. Het kan biodiversiteit toevoegen aan een gebied, in plaats van minder natuur vernietigen dan gangbaar is, bijvoorbeeld als een maïsakker wordt vervangen door een bedrijventerrein waar veel aandacht besteed is aan groen en biodiversiteit in de open ruimte en op de gebouwen zelf. Het zoeken naar synergie en het creëren van meerwaarde leidt tot meer creatieve en onverwachte oplossingen, vergeleken met het zoeken naar balans of het zoeken naar mogelijkheden om te voldoen aan geldende regelgeving. Door een andere mindset is het bijna altijd mogelijk om kwaliteit toe te voegen zonder dat er sprake is van hogere investeringen.

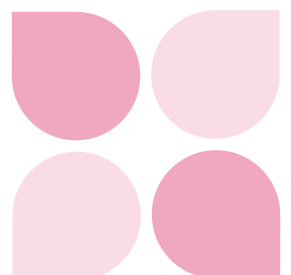
Hoe verder?

Het SURF project is in 2009 begonnen met een grote variatie aan ideeën en initiatieven om te werken aan duurzame ontwikkeling in stadsrandgebieden. Er is veel werk verzet om deze initiatieven uit te werken en in de praktijk te brengen, belanghebbenden daarbij te betrekken, budgetten te vinden voor realisatie en een begin te maken met uitvoering.

In alle SURF projecten hebben de direct betrokkenen positieve resultaten gezien van hun werk. Ze zagen betere relaties ontstaan tussen provinciale en gemeentebesturen en bewoners en andere belanghebbenden in de projectgebieden. Ze zagen bij projecten meer aandacht voor wederzijds voordeel tussen alle betrokkenen. In veel gebieden werd een aanzet gegeven tot het overdragen van verantwoordelijkheden voor de kwaliteit van de publieke ruimte van overheden naar private partijen (bedrijven, bewonersorganisaties), omdat ze zagen dat dit voordeel had voor henzelf.

In veel projectgebieden zijn al feitelijke veranderingen in het landschap zichtbaar: een slecht begaanbare landweg die omgevormd is tot een aantrekkelijke fietsroute; een bedrijventerrein waar de natuur meer ruimte krijgt; een netwerk van bewegwijzerde fiets- en wandelroutes in het buitengebied direct grenzend aan de stad. Omdat ruimtelijke plannen vaak veel tijd nodig hebben voor werkelijke realisatie, zullen ook de komende jaren, na afloop van het feitelijke SURF-project, de veranderingen in de betreffende stadsrandgebieden doorgaan. Veel projectpartners zien signalen dat de projecten succesvol zijn, maar systematische monitoring van projectresultaten en gerealiseerde veranderingen gebeurt weinig en is bovendien erg ingewikkeld. Omdat er zo veel verschillende zaken spelen in de stadsrandgebieden, is het moeilijk om precies aan te wijzen welke maatregel tot welk effect heeft geleid.

Het is de uitdaging voor de betrokkenen om intuïtie en enthousiasme onder betrokkenen te combineren met meer feitelijk bewijsmateriaal dat voortkomt uit monitoring en evaluatie. Dat maakt het extra interessant om de SURF projecten de komende jaren te blijven volgen en daarmee de kennis over effectieve instrumenten en interventies verder te verrijken. Dat helpt om zowel binnen de SURF projectgebieden als op heel veel andere plekken in Europa met nog meer succes te werken aan duurzame gebiedsontwikkeling.

Geciteerde bronnen en suggesties voor verdere verdieping

Adler, Sy et al (2008): *Advocating for Active Living on the Rural-Urban Fringe: A Case Study of Planning in the Portland, Oregon, Metropolitan Area*. Journal of Health Politics. Policy and Law, Vol. 33, No. 3, pp 525 – 558. June 2008

Bruijn, Theo de (2004): *Samen werken aan duurzame ontwikkeling*, Inaugural Speech, Saxion

Dijk, Terry van (2009): *Who is in Charge of the Urban Fringe? Neoliberalism, Open Space Preservation and Growth Control*. Planning, Practice & Research, Vol. 24, No. 3, pp. 343–361, August 2009

DLG/GOB (2009): *Cradle to Cradle als inspiratiebron voor duurzame gebiedsontwikkeling*. Dienst Landelijk Gebied, Den Haag, Nederland

Fieldsend, Andrew and Julie Boone (2007): *A practical guide to stimulating entrepreneurship in rural areas*. Essex County Council, Essex, UK

Gallent, Nick, Johan Anderson & Marco Bianconi (2006): *Planning on the edge. The context for planning at the rural – urban fringe*. Routledge publishers, Abingdon, UK

Hindle, Rob, Jo Talbot et al (2008): *A toolkit for sustainable rural communities*. Roger Tym and Partners / Rural Innovation, Exeter / Preston, UK

McDonough, William and Michael Braungart (2002): *Cradle to Cradle. Remaking the way we make things*. North Point Press, New York

Lampugnani, Vittorio and Matthias Noell (2007): *Handbuch zum Stadtrand. Gestaltungsstrategien für den suburbanen Raum*. Birkhäuser Verlag AG, Basel, Schweiz

Potschin, M. Haines-Young, R. and R. Fish (2011): *Embedding an Ecosystems Approach in Decision Making: Measuring the Added Value. Overview Report*. Defra Project Code: NR0135. CEM Report no 18, 53pp

Regio Twente (2011): *Stadsranden netwerkstad Twente*. Regio Twente, Enschede

Rusch, M and W. Babatunde Ajayi (2012): *Business and Biodiversity*. Research report Minor Sustainable International Business, Saxion University of Applied Sciences, Deventer

United Nations (1987): *Our Common Future. Report of the World Commission on Environment and Development*

